

7 400(2)

KÖNYVTÁROS

NOVEMBER

OSZK
SZAKKÖNYVTÁR • KÖNYVTÁRI IRODA

Kölcsönözhető

A Békés megyei Vésztőn felavatott Petőfi-emlékkönyvtár, mely a felső képünkön látható épület első emeletét foglalja el. Alsó képünkön: az olvasótermi rész. Cikkünket lásd a 663. oldalon (Gerő Gyula felvételei)

TARTALOM

DOBOS PIROSKA: Munkások a könyvtárban	635
FUTALA TIBOR: Az új felügyeleti utasítás	641
A művelődésügyi miniszter 156/1973. (M. K. 15.) MM számú utasítása a közművelődési könyvtárak és a művelődési otthonok felügyeletéről	643
KAMARÁS ISTVÁN: Állományalakítás — ízlésformálás	646
DR. SZÉKELY SÁNDOR: Az IFLA 39. közgyűlése és kongresszusa	649
PAPP ISTVÁN: A közművelődési könyvtári szekció munkája a 39. IFLA közgyűlésen	650
KATSÁNYI SÁNDOR: Hogyan olvas a magyar diák?	656
HALÁSZ BÉLA: Tájékoztatás és nevelés (<i>Vita a közművelődési könyvtárról</i>)	659
Ankét-sorozat a munkások könyvtári ellátásáról	661
Könyvtárávatás Vésztőn (<i>G. Gy.</i>)	663
A középvárosok könyvtárügyéről (<i>Cs. A.</i>)	664
A könyvtári híradók szerkesztőinek tanácskozása (<i>G.</i>)	665
Játék a könyvtárban (<i>—ő —a</i>)	666
Ahol a könyvtár nem művelődési intézmény (<i>pr</i>)	667
BOZÓKY ÉVA: Közösségteremtés a kalocsai könyvtárban	668
Tovább folyik a Szabad Föld könyvakciója (<i>Sy</i>)	670
Kitüntetések	671
Hírek	674

TÁJÉKOZTATÓ

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Hogyan születik a vers?	675

KÖNYVEKRŐL

Latin-Amerika, a viharsarok (<i>Vértessy Miklós</i>)	677
Új könyvek Budapest centenáriuma (<i>Csomor Tibor</i>)	679
Az iskola műhelyéből (<i>Bozóky Éva</i>)	683
KÓTSI PATKÓ JÁNOS: A régi és Új Theátrum Históriaja és egyéb írások (<i>Miklós Róbert</i>)	685
Egry breviárium (<i>dr. Draveczky Balázs</i>)	687

KÉZIKÖNYVTÁR

SÁNDOR PÁL: A magyar filozófia története 1900—1945. (<i>Katona Jenő</i>)	688
Közművelődési adatgyűjtemény (<i>Wallshausen Gyula</i>)	689

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Két fordítás a községi könyvtárakról (<i>G. V.</i>)	690
Írás-, könyv- és könyvtártörténeti képgyűjtemény került a KMK szakkönyvtárába (<i>Polgár Ernő</i>)	692

BIBLIOGRÁFIÁK

LAKOS KATALIN: Az utópista szocialisták (Bényei Miklós)	692
A Fertő-táj bibliográfiája (Fogarassy Miklós)	693
Olvastuk	695
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	696
A borító hátlapján Imets László metszete	

Из содержания

Пирошка Добос: Будапештские промышленные рабочие и библиотеки (635);
Тибор Футала: Новая система инспекции массовых библиотек и домов культуры (641);
Иштван Камараш: Оказывает ли влияние удаление из библиотеки художественной литературы низкого уровня на связь библиотеки с читателями (Итоги эксперимента) (646);
Шандор Секей—Иштван Пapp: 39-ое общее собрание ИФЛА и деятельность секции массовых библиотек (649);
Шандор Качани: Склонность венгерских студентов к чтению в свете исследования по данной теме (656);
 Серия викторина в венгерском радио по пользованию читателями литературой, находящейся в библиотеках (661).

From the contents

Piroska Dobos: Industrial workers in Budapest and the libraries (635);
Tibor Futala: New system in the supervision of public libraries and houses of culture (641);
István Kamarás: Does withdrawal of low-level fiction influence connections between readers and library? (Lessons of an experiment.) (646);
Sándor Székely—István Papp: IFLA 39th Session and proceedings of the Public Libraries Committee (649);
Sándor Katsányi: Reading ability of Hungarian students as reflected in an investigation (656);
 Library use quiz series in the Hungarian Radio (661).

Aus dem Inhalt

Piroska Dobos: Die Industriearbeiter in Budapest und die Bibliotheken (635);
Tibor Futala: Die allgemeinbildenden Bibliotheken und das neue Aufsichtssystem der Kulturheime (641);
István Kamarás: Wie beeinflusst die Selektion der schönen Literatur von niedrigem Niveau die Beziehungen der Leser und der Bibliothek? (Lehren einer Untersuchung) (646);
Sándor Székely — István Papp: Die 39. Generalversammlung der IFLA und die Arbeit der Sektion Allgemeinbildende Bibliotheken (649);
Sándor Katsányi: Die Lesebereitschaft der ungarischen Studenten im Spiegel einer Untersuchung (656);
 Bibliotheksbenützung — Eine Wettstreitsreihe im ungarischen Radio (661).

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; **Bozóky Éva,** a Könyvtáros rovatvezetője; **Csomor Tibor,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; **Dobos Piroska,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője; **dr. Draveczky Balázs,** a Központi Múzeumi Igazgatóság munkatársa; **Fogarassy Miklós,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Futala Tibor,** a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; **Halász Béla,** a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; **Kamarás István,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezető-helyettese; **Katona Jenő,** a Könyvtáros ny. főszerkesztője; **Kátsányi Sándor,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Miklós Róbert,** a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezető-helyettese; **Papp István,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója; **Polgár Ernő,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **dr. Székely Sándor,** a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke; **Vértessy Miklós,** az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; **Wallshausen Gyula,** a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának igazgatóhelyettese.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX : 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. **Szerkesztő:** Páldy Róbert. **Szerkesztőség:** Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 431-758, 664-805. Postai cím: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32. **Kiadja a Lapkiadó Vállalat,** Felelős kiadó: Siklósi Norbert. **Kiadóhivatal:** Budapest VII., Lenin krt. 9-11. Telefon: 221-293. Levélcím: 1906. Postafiók 223.
 Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknel, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint áttutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. **Előfizetési díj** 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultura” Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Budapest, Postafiók 149.

73.1136 Egyetemi Nyomda, Budapest, Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Munkások a könyvtárban

I.

A fővárosi könyvtári ellátottságát sokszor és sok helyen bírálták, s joggal. A távlati fejlesztési tervjavaslatok is csupán azt a célt tűzik ki, hogy 1990-re a főváros tanácsi könyvtárhálózata *érje el a vidéki nagyvárosok könyvtári ellátottságának jelenlegi szintjét*. Eppen ezért indokolt, hogy megvizsgáljuk a munkások és a könyvtár kapcsolatát, azt, hogy a szűkös viszonyok közepette milyen mértékben él a munkásság a könyvtárak adta lehetőségekkel, a már olvasók pedig milyen helyet foglalnak el az olvasótáborban s a könyvtárosok olvasószolgálati munkájában.

A főváros lakosságának 30,3 százaléka munkás, mindenképpen indokolt tehát az a kíváncsi, hogy a könyvtárak olvasói között is legalább 30 százalékban legyenek képviselve. Ez azonban nincs így. 1972-ben *a főváros tanácsi könyvtári hálózatában 35 696 munkás olvasott*. (A 28 567 szak-, betanított és segédmunkás olvasóhoz a statisztikai jelentésben hozzászámítjuk a 6702 szakmunkástanulót is.) A szakszervezeti könyvtári hálózatban 130 ezer volt a munkásolvasók száma, így együtt számuk mintegy 165 ezerre tehető. A budapesti munkások száma 615 ezer, amelyből 55 ezer szálláslakó, további 160 ezer pedig bejáró munkás. Kerületenként a lakosság és ezen belül a munkásság könyvtári tagsága igen nagy ingadozást mutat. Az I. kerületben a lakosság 20 százaléka könyvtártag, de a munkások közül csak 8,9 százalék, az V. kerületben a 13,7 százalékkal szemben 7,6 százalék. Leginkább a VII. kerületben közelíti meg a lakosság könyvtári tagságának arányát a munkásoké; a 9,9 százalékkal szemben 7,2 százalékos a munkások könyvtári tagsága. Az üzemi könyvtárak nyújtotta lehetőségek ellenére sem mondhatjuk *Molnár Zoltán* Élet és Irodalomban megjelent cikkét idézve, hogy „Főszereplő: a munkás”, amikor a Csepelen lakó munkások 2 százaléka tagja csupán a tanácsi könyvtári hálózatnak. Még 18 ezer munkást kellene olvasóvá szervezni, hogy amint az egész lakosság köréből, a munkásságból is 9 százalék könyvtári tag legyen.

De *milyen feltételeink* vannak ehhez? A lakossághoz mérten a legnagyobb a munkások aránya a III., IV., X., XV., XVI., XVII., XVIII., XX., XXI. és a XXII. kerületben. Ezek között csak a IV. kerületben van 701 m²-nyi könyvtári alapterület, s jut egy lakosra 1,1 kötet könyv. Kőbányán már csak 322 m² a könyvtár alapterülete, és egy lakosra 0,8 kötet jut. A XVIII. kerületben pedig, ahol 32 ezer munkás él, több mint Újpesten, az egy lakosra jutó könyvtári kötetek száma 0,6, s a könyvtári alapterület 256 m². Még kirívóbb lemaradás érzékelhető, ha nem a kisebb és nagyobb „nyomort” hasonlítjuk össze, hanem néhány példán *az országos és a fővárosi ellátottság különbségét* mutatjuk be. Idézek a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárgyi osztályán készült jelentésből: „A FSZEK hálózat egységei (számuk 115) rossz elhelyezési körülmények között létszám- és ellátottsági gondokkal küszködve működnek. Különösen a munkásövezetek összehasonlító adatai meglehetősen rosszak. A 146 ezer lakosú *Angyalföldön* a tanácsi könyvtárak összes alapterülete 672 m² (a valamivel nagyobb lélekszámú *Miskolcon* 6931 m²), a 62 ezer lakosú *Kőbányán* 322 m² (a 72 ezres lakosságú *Tatabányán* 1880 m²), a főváros többi kerületeiben 250 és 550 m² között ingadoznak a könyvtári alapterületi számadatok; ezek hozzávetőlegesen a 10 ezer lakosú *Pilisvörösvár*, vagy *Marcali* adatainak felelnek meg.”

Ilyen körülmények között újból és újból hivatkozni kell az MSZMP Budapesti Bizottságának 1971. szeptemberében hozott határozatára, amely kimondja, hogy „a közművelődés legfontosabb feladata a munkások körében folytatott tevékenység színvonalának emelése”. Lehet, hogy furcsán hat, mégis itt idézem az 1921 februárjában megjelent „A korszerű könyvtárhálózat” c. cikket, amelyet *F. Dobler* írt, s amelyet Lenin jellegzetes aláhúásaival, NB jelzéseivel kiegészítve olvashatunk a „*Lenin a könyvekről, könyvtárakról*” c. kötetben. A cikket a PB határozata előtt 50 évvel írták, és akkor húzta alá benne Lenin a következőket: „A könyvtári munkában megkülönböztetett figyelmet kell tanúsítani a munkások iránt, mivel többségükben nem felkészült olvasók és ezért a legnehezebb és a legnagyobb felelősséget igénylő ügyfelek.”

Van tehát egyszer Leninnek a változott körülmények között változott tartalommal, de ma is megszívlelendő „aláhúzása”. Van a PB határozata. Vannak a már említett budapesti feltételek, s vannak időnként elismerő sorok, mint például a már idézett minisztériumi jelentésben:

„A kivételesen rossz működési feltételek ellenére a FSZEK — amelynek vezetése a Szabó Ervin-i hagyományokat folytatva mindig megkülönböztetett figyelmet fordított a munkások olvasási kultúrájának fejlesztésére — elismerésre méltó eredményeket ért el nem csupán a munkásolvasók számának növelése, hanem az izlés-fejlesztés, a hátrányos helyzetű munkásfiatokkal való foglalkozás, a munkások ismeretterjesztő és szakirodalommal való ellátása terén is.”

Úgy vélem, mindezek hangsúlyozása mellett számunkra a fő feladat: újra és újra megvizsgálni, *hogyan fogadják a könyvtárak a munkásolvasókat*, milyen segítséget nyújtanak nekik, s hogyan lehet nagyobb társadalmi összefogással emelni számukat.

A témát szélesebben értelmezve e körbe tartozik természetesen a jövőendő szakmunkásgárda, a szakmunkástanulók olvasása, könyvtári tagsága is. Erről fővárosi vonatkozásban részletes beszámoló jelent meg a *Könyvtáros* szeptemberi számában.

Része a kérdésnek a munkásgyermekek tanulásának, továbbtanulásának könyvtári segítése is — erről szintén többször, több helyen elmondtuk tapasztalatainkat. Az ilyen tanulók külön nyilvántartása és a folyamatos törődés velük mindennapos velejárója a kerületi könyvtári munkának, a módszertani irányítás és ellenőrzés mindig visszatérő mozzanata. E téren egyrészt annak a szemléleti zavarnak az eloszlata a legfontosabb, amely a gyermekek megkülönböztetésében jogtalan előnyök nyújtását feltételezi, hisz nyilvánvaló, hogy csupán az *egyenlő esélyek megteremtéséért* folyik a harc. Másrészt hangsúlyozni kell, hogy az iskolai könyvtár és a közművelődési könyvtár helyes, egészséges munkamegosztása, továbbá a társadalmi szervek, az érdekelt szűk körök összefogása járulhat hozzá a sikerhez, ha mindenki elvégzi a maga feladatát a közös ügy érdekében.

Talán fölösleges itt említeni, hogy a nyugdíjas munkásokat az őket megillető tisztelettel és megbecsüléssel kell fogadni a könyvtárakban.

II.

A továbbiakban arról a *kérdőíves vizsgálódásról* szeretnék beszámolni, melyet a Karinthy Frigyes úti 6-os számú kerületi könyvtárban, illetve a Csepel Vasművek területre kölcsönző szakszervezeti könyvtárban folytattunk a munkásolvasók körében. A kérdőív nélkülözött minden mélyebb elemzési célt. A Karinthy Frigyes úti könyvtárban az a nem lebecsülendő feladata volt, hogy a több mint 6 ezer olvasó közül *a könyvtárosok valamivel többet tudjanak meg munkásolvasóikról*, tehát azokról, akik iránt a legnagyobb figyelmet kell tanúsítaniuk. A Csepel Vasművek egyik könyvtárban végzett vizsgálatnak pedig az volt a célja, hogy válaszolni tudjunk a sokszor vitatott kérdésre: van-e különbség a tanácsli és a szakszervezeti könyvtárak munkásolvasói között.

A kérdőívek elemzéséből egyértelműen kiderült mindaz, amit nem tudtunk, vagy nem tudtunk ennyire pontosan.

A nyolc általános iskolát nem végzett munkások szinte egyáltalán nem látogatják ezeket a könyvtárakat. (Arányuk nem éri el az 5 százalékot.) Budapesti méretekben nagy könyvtárakról van szó, 20—25 ezer kötetes szabadpolcos állománnyal, katalógusok hálózatával, olvasóteremmel, kézikönyvtárral (a 6-os könyvtár állománya több mint 60 ezer kötet) rendelkező intézményekről. Budapesten 95 ezer 40 éven aluli dolgozónak hiányzik a 8 általános iskolai végzettsége, de ezek nem e nagy könyvtárak látogatói. Emiatt a könyvtárak vajmi keveset segíthetnek a dolgozók általános iskoláinak szervező munkájában. Éppen ezért van jelentősége a találkozásnak a 8 általánost nem végzett munkások és e könyvtárak között, amikor már mint az esti iskola tanulói szervezeten, tanóra keretében jutnak el a könyvtárba. A találkozás olyan élményt nyújthat, amelynek hatására a 8 osztály elvégzése után már élni tudnak és akarnak is a könyvtár szolgáltatásaival.

A Karinthy Frigyes úti könyvtárban kiállított 340 kérdőív tanúsága szerint a 62 40—59 éves közül 13, a 102 25—39 éves között pedig mindössze 2 nem végzett 8 általános iskolát. A 176 15—24 évesnek több mint a harmada érettségizett. Közöttük jelenleg 72 tanuló, 32 a dolgozók középiskolájában, 4 esti főiskolán, 28 szakmai tanfolyamon, 8 egyéb szervezett formában. 26-an tanulnak a 25—39 évesek, 7-en a 40—59 évesek közül. A 340 munkásolvasó közül tehát több, mint 100 veszt részt továbbképzésben.

A Csepelről beérkezett 97 kérdőív adatai alapján megállapítható, hogy a 34 15—24 éves között nincs olyan, aki nem végezte el a 8 általánost, 5 esti gimnáziumba jár, még 9 pedig tanfolyamokra. Tehát *40 százalékuk tanul*. A 48 25—39 éves, s a 15 40—59 éves között 2—2 olyan munkás található, aki nem fejezte be az általános iskolát. Tehát közöttük sem éri el ez az arány az 5 százalékot.

A másik jellegzetesség, amit e munkásolvasóknál számításba vehetünk, hogy *szinte mindegyiküknek otthon is van könyve*. A 340 Karinthy Frigyes úti olvasó

közül 47-nek 500 vagy annál több könyve van. Csak 24 jelezte, hogy nincs könyve, illetve nem jelezte, hogy mennyi van. Külön figyelemre méltó, hogy a több mint 100 továbbképzésben résztvevő közül csak 1 ilyen akadt. A csepeli adatok sem bizonyítanak mást, 97 olvasó közül 9 nem jelezte, hogy van könyve otthon, a továbbtanulók között pedig csupán 2 ilyen található.

Az iskolai végzettség s a saját könyvek adatain kívül jellemzőnek vélem, hogy milyen arányban vesznek igénybe *más könyvtárakat* is az említett könyvtárakba járó munkások. Vizsgálódásaink szerint a szakszervezeti és a tanácsi könyvtárhálózat olvasótáborát nem növeli 10—20 százaléknál nagyobb mértékben a több könyvtárba járók száma. A 97 szakszervezeti könyvtári tag közül csak 11 jelezte, hogy más területi könyvtárnak is tagja, a Karinthy Frigyes úti könyvtár 340 olvasója közül pedig 61 jár üzemi könyvtárba, sőt néhányan tudományos könyvtárakat is látogatnak.

A könyvtári életet áttekintő, a szolgáltatásokat ismerő és birtokbavevő készséget kutattuk azzal a kérdéssel, hogy a kölcsönzésen kívül *használják-e az olvasótermet, a katalógust is, és igénybe veszik-e a tájékoztató szolgálatot*. Ebben a vonatkozásban a két hálózat olvasói között valamelyes különbség érzékelhető. A 34 csepeli 15—24 éves közül 9 jelezte az olvasóterem használatát, 3 a katalógusét, s 4 a tájékoztató szolgálat igénybevételét. Ugyanennek a korosztálynak a Karinthy Frigyes úti könyvtárba járó 176 fős csoportjából 81-en használják az olvasótermet, 44-en a katalógust, és a tájékoztató szolgálatról 32-en kérnek tanácsot. Az összes megkérdezettre vonatkoztatva, Csepelen az olvasóterem, a katalógus, a tájékoztató szolgálat igénybevételének aránya 14,4, 13,4 és 9,2, míg a Karinthy Frigyes úti könyvtárban 33,5, 22,3 illetve 17,6 százalék.

Biztató, hogy a legfiatalabb korosztály, amely a legnagyobb arányban tagja a könyvtáraknak, s a továbbtanulók között is legnagyobb az aránya, a könyvtárhasználatban is nagyobb érdeklődést mutat, mint a 25 éven felüliek. Viszont — feltételezve az eddigiek alapján, hogy a kérdőívet kitöltő munkások az érdeklődőbbek közé tartoznak — sem a csepeli, sem a Karinthy Frigyes úti könyvtár felnőtt munkásolvasóinak könyvtári tájékozódásával nem lehetünk elégedettek.

„Az olvasó munkásért” című KMK—SZOT közös módszertani útmutató a „Szabadpolc üvesztője ellen” címmel a következő megállapításokat fogalmazza meg: „Az egyre többféle könyvet olvasó munkások nagyobb része még konkrét igény nélkül lép a könyvtárba és a legtöbb zavartan téblábol a hatalmas választékot kínáló polcok között, s a „választást” sok esetben a véletlen magyarázza. Az egyszerű, tájékoztatlan kezdő olvasók nagyrésze számára a szabadpolc a maga bő választékával nem a szabadság világa, hanem a bizonytalanság, a véletlen birodalma.” A Karinthy Frigyes úti és a csepeli könyvtárban azonban az az olvasó réteg, amelyről eddig szóltam, az átlagtól eltérő, magasabb kulturális szintű munkáscsoport akár iskolai végzettségét, továbbképzési arányát, akár otthon levő könyveinek számát tekintjük. Erre enged következtetni, hogy a 97 csepeli munkásolvasó közül csupán 5 a segédmunkás, és a Karinthy Frigyes útiak között is csak 36 akad. Ez utóbbiak között 6 huszonöt évesnél fiatalabb érettségizett van. Nyilvánvalóan ők azok, akik értelmiségi pályára készültek, de egyetemi felvételük nem sikerült. Egyelőre nem fogadják el a szakmunkássá válás perspektíváját, de aggodalomra int, hogy ugyanakkor semmiféle továbbtanulásban sem vesznek részt.

Mindezek ismeretében úgy látjuk, hogy nagyobb a tájékozódni nem tudó munkásolvasók tábora ezekben a nagy, illetve viszonylag nagy szabadpolcos könyvtárakban, mint sokan vélték. A legfontosabb feladatnak a *tájékozódó képesség növelését* kell tartani. Az Útmutató említi egy szociológus javaslatát, aki ajánlja, hogy azokban a könyvtárakban, amelyekben az olvasók többsége „tanuló olvasó”, fele vagy harmad annyi könyvet szerezzünk be, s a könyvbeszerezésen megtakarított pénzen alkalmazzunk egy *olvasásra tanító könyvtárost* vagy pedagógust. Vizsgálódásunk tanúsága szerint, ha nem is a könyvbeszerezés terhére — más elemzések bőven feltárták, hogy az új könyvek beszerzése mennyire szűkös — a *könyvtárban való tájékozódás tanítására sokkal több energiát kell fordítani*. 15—20 év távlatában mellékesnek tekinthető, hogy volt-e a szabadpolc-rendszer bevezetésekor aggodalom, a könyvtár pedagógiai funkcióinak feltétele. Ma egyértelműen valljuk: a pedagógiai funkció teljesítésére jelenleg összehasonlíthatatlanul jobbak lehetnek a feltételek. Csupán annyit kell tudni, hogy e funkciót csak az ilyen feladatra felkészített és ebben a munkában gyakorlatot szerzett könyvtárosok teljesíthetik. Az Útmutató tanácsai arra, hogyan helyezték el a polcon a könyveket, milyen tájékoztató táblákkal irányítsák az olvasókat, hogyan helyezték szemmagasságba az ajánlásra kiszemelt könyveket, megszívlelendők. Semmivel sem pótolható azonban a *könyvtáros és az olvasó találkozása*, a könyvtáros közvetlen segítsége, a sokszor megismételt tájékoztatás a könyvtár szolgáltatásairól, s e szolgáltatások használatának módjairól.

III.

Úgy tűnhet, mindez kitérő a munkások könyvtári helyzetének, szerepének tárgyalásakor. Pedig csupán arról van szó, hogy *egy általános és egy eléggé meg nem válaszolt szakmai kérdés* — az olvasókkal való foglalkozás és szabadpolcos könyvtárban — felerősödött a munkások művelődésének, könyvtári tájékozódásának igénye kapcsán, és ebben az összefüggésben kell felelni az általános kérdésre.

S hogy nem is csak hazai gondról van szó, bizonyítja az NDK könyvtári folyóiratának, a *Der Bibliothekar*-nak 1972/5. számában közölt érdekes tanulmány. Címe: *Az önállóságra nevelés és szolgáltatás a szabadpolcos kölcsönzésben*. A munka szerzője, Hans Boden, a lipcsei könyvtáros iskola igazgatója, azt a vizsgálatot ismerteteli, amely fel kívánta tární, hogy az aktivitásnak milyen foka várható el a könyvtárhasználótól a szabadpolcos kölcsönzési körülmények közepette, és az olvasói magatartás irányításának, vezetésének milyen módszereivel szolgálja leginkább a könyvtáros a személyiség minden oldalú kibontakoztatását. Megfogalmazza a kérdést: *hogyan használja ki a könyvtáros jelenleg a szabadpolcos kölcsönzés nevelési lehetőségeit?*

1969—1970-ben a lipcsei könyvtáros iskola tanulói 2500 jegyzőkönyvet készítettek, amelyben az olvasók ösztönös viselkedését és a könyvtárossal történt találkozások tartalmát írták le. Ezeknek a jegyzőkönyveknek statisztikai elemzéséből alakította ki a szerző az itt következő 11 kategóriát, melyekkel megfogalmazta a könyvtárosi magatartást, aktivitást a könyvválasztásban: tanácsot ad; aktivizál; más könyvtárba irányít; kalauzol, vezet; felajánl, kínál, kiad, kiszolgál; felvilágosít; igazol, bizonyít, megerősít; javít, kiigazít; felügyel, ellenőriz, s végül gondolatot, véleményt cserél.

A vizsgálat folyamán a könyvtárlátogatók 47 százaléka beszélgetett a könyvtárossal. A beszélgetések rövid ideig tartottak. 50 százaléuk két, 80 százaléuk négy percen belül lebonyolódott. A képhez tartozik, hogy az esetek 80 százalékaiban az olvasó fordult a könyvtárhoz, és csak 20 százalékban volt a *könyvtáros a beszélgetés kezdeményezője*. A 11 kategóriába sorolt irányító mozzanat közül 20 százalék a „könyvajánlás”-hoz tartozott, s ez volt a leggyakoribb. Ez azt mutatja, hogy bár az ajánlás a legáltalánosabb könyvtárosi feladat, mégsem tekinthető általánosnak. Gondolat-, véleménycsere csak 2,7 százalékban szerepelt a vizsgált esetekben.

Lehet vitatkozni azon, hogy hasonló vizsgálat nálunk milyen tapasztalatokat tárna fel, de abban bizonyosak lehetünk, hogy ez utóbbira, a gondolat-, illetve véleménycserére a kívátnál sokkal ritkábban kerül sor.

IV.

Az említett fővárosi vizsgálódásban szereplő munkásolvasók, akiknek egy-két jellemző vonását igyekeztem bemutatni, tehát a munkásság műveltség szempontjából kiemelkedő rétegét képviselik. Hiányoznak közülük az ingázók s a lumpen elemek is. Kevésbé találkoztunk soraikban a faluról felkerültekkel, akik még nem vertek gyökeret, s az agglomerációból naponta bejáró munkások is alig keresik fel a kerületi könyvtárakat. (A Pest megyei Könyvtárral közösen vizsgáljuk a fővárosi agglomeráció könyvtári ellátottságát.) Köztudomású, hogy e rétegek között találjuk az alacsonyabb iskolai végzettségűeket. Könyvtárba „csábításuk” a lakóhely, a műhely s a munkásszálló népművelőinek, könyvtárosainak közös gondja. De nem szabad, hogy csak az ő gondjuk legyen. *A nem olvasó embertől az olvasóig sokkal hosszabb az út, semhogy ezt csupán a népművelők, könyvtárosok segítségével végig lehetne járni.* A lakóhelyen, a műhelyben, a munkásszállón, az állami és a társadalmi szervek vezetőinek példájával s a kis közösségek már olvasó tagjainak véleményét formáló, magatartást alakító erejével ez a hosszú út inkább bejárható.

A legkisebb szálláshelyen is, ahol a legrosszabbak a kulturális feltételek, található legalább egyetlen olvasó ember, aki társait a *könyvtárlátogatásra buzdíthatja. Ezt az embert kell megkeresni* — üzemi és kerületi könyvtárosnak együtt mindenki, akinek ez az ügy fontos. Itt kell megemlíteni: fennáll a veszély, hogy a könyvtárosok attól való félelmükben, hogy a kettős ellátás zavart okozhat, lemondanak e területekről, s ezzel éppen a *leginkább kallódó rétegek maradnak ki mindkét könyvtárhálózat vonzásából.*

Van kerületi könyvtár, amelyben jelentkezik egy-egy szocialista brigádtag, KISZ-vezető, s kapcsolatot keres, könyveket kér a csoportja számára. Üzemi könyvtárban ez a kapcsolatteremtés már évek óta szervezeten történik, de változatlanul feladat az *eredményeket, esetleges kudarokat, módszereket rendszeresen feltárni.*

Visszatérve az eredeti kérdésre: hogyan jelentkezzék, mit jelentsen e munkások iránti „megkülönböztetett figyelem” a területi (tanácsai vagy szakszervezeti) könyv-

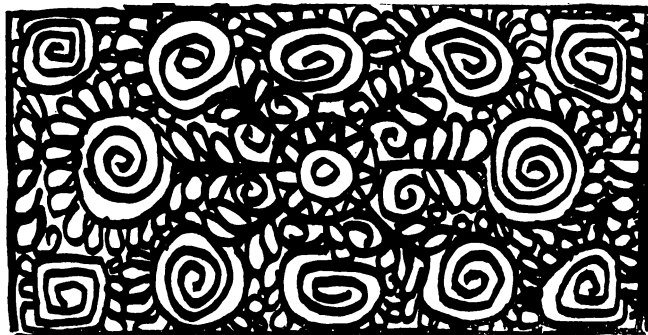
tárban? A legfontosabb az olvasók megismerése. Ehhez egy néhány kérdést tartalmazó kérdőív is nyújthat alapot, s lehet kiindulás egy későbbi beszélgetéshez, valamint a további tartalmas tanácskozásokhoz. A fiatal olvasók portréinak készítésekor tapasztalták a könyvtárosok, hogy a megkeresett olvasók közül csak nagyon kevesen vannak, akik visszautasítják a beszélgetést. Ha más, kutatási célok esetén indokolt is a kérdőívek névtelen kitöltése, a mi esetünkben, amikor a segítségnyújtás a cél, a legjobban bevált módszer, hogy az első kérdőívet közösen tölti ki az olvasó a könyvtárossal. A beszélgetés közben kiderül, hogy az illető továbbképzésben vesz részt, a legnagyobb segítség az lesz számára, ha a könyvtáros jól megtanítja a katalógus használatára, megismerteti az ajánló bibliográfiákkal, amelyeket tanulmányaiában hasznosíthat. *A továbbtanulóknak kell elsősorban újra és újra ajánlani az olvasótermek igénybevételét, mégpedig a szombat délutánt és vasárnap délelőttit is, ha erre mód van.*

Az *Olvasó népert* mozgalom országosan meghirdetett tekintélyes mozgalom. De élővé csak akkor válhat, ha minden könyvbarát, tehát az újságíró, a TV-riporter, a pedagógus, a művezető, az igazgató, a szocialista brigád vezetője és minden már olvasó és az olvasás örömét élvezni tudó munkás fáradhatatlanul hívja, vonzza a még nem olvasókat olvasni, könyvet megvitatni, könyvtárat látogatni.

Ferge Zsuzsa szociológus kérdéssel zárta vitaindítóját a *Szabad idő és művelődés* címmel rendezett konferencia szekciójában: „...a kérdés az, hogy az iskola és felnőttoktatás a korlátozott, szelektív mobilitás helyett képes-e egész rendszere nyitottságával és strukturális fejlődésével a valóságos társadalmi mobilitást segíteni.” Azt hiszem, a valóságos társadalmi mobilitást csak az egész közművelődés, annak minden intézménye, minden munkása nagyon összehangolt és folyamatos tevékenységgel, állandó fejlődéssel segítheti. Ebben a könyvtár szerepét elfogadtatni, erősíteni, az oktatás, a felnőttoktatás, az egész művelődés kulcskérdése.

V.

Mit tehetnek a könyvtárosok? A Karinthy Frigyes úti könyvtárban megkeresik az érettségizett esztergályost, aki nem találta meg a polcokon az idegen nyelvű könyveket, a 21 éves betanított belső szerelőt, a 23 éves hírlapkézbesítőt. Ez utóbbi kettő a dolgozók középiskolájában tanul, de az egyik egy kevés frissítőként Rejtőt szeretne a könyvtárban, a másik verset, novellát kedvel, s a zenei könyvtárnak is tagja. Beszélgetnek a 24 éves kertésszel, megmutatják neki milyen könnyűbúvár szakirodalmuk van, ami iránt az illető érdeklődik. Nem engedik, hogy a 19 éves szakmunkás a legújabbban megjelent, lakáskultúrával kapcsolatos könyveket ne találja meg, miközben tudományos, fantasztikus könyveket kedvel. Találkoznak a 21 éves, érettségizett autóvillamosmossági műszerésszel, aki filozófiai műveket is olvasna, s azt írja a kérdőívre: „a 6-os könyvtár rendkívül szegényes filozófiai művekben. Természetesen eredeti szerzőkre gondolok”. Fel kell tárnok számára az általa keresett „eredeti szerzők”-nek a könyvtárban meglevő munkáit, amelyekről az olvasó nem tudott. Csepelen megkülönböztetett figyelemmel fordulnak a 35 éves géplakatoshoz, aki kevésnek tartja a tv, a rádió szakirodalmát. Talán újabbakat is szereznek be, de az is lehet, hogy erre nincs is szükség, csupán még egyszer meg kell mutatniuk, hol a helyük a könyvtárban ezeknek a műveknek. Segítenek a dolgozók középiskolájába járó síkköszörűsnek, aki tudományos könyvtárba is jár, s megmutatják a dolgozók középiskolájában tanuló 25 éves lakatosnak a hideg-meleg darabolás technikájával foglalkozó szakkönyveket. Tehát a Karinthy Frigyes úton is, Csepelen is felhasználják a kérdőívek révén szerzett ismereteket, s az eddigieknél alaposab-

ban, elmélyültebben törődnek e munkásolvasókkal. Csak a jövő dönti el, hogy megtalálják-e mindegyikben a könyvtár olyan népszerűsítőit, akik *magukkal hozzák a még nem olvasó barátaikat*, munkatársaikat a jóízű beszélgetésekért, a közös élményekért, tanulásért és szórakozásért. Úgy vélem, nincs más módja annak, hogy a munkások nagyobb mértékben legyenek olvasók, legyenek a könyvtárak tagjai, legyenek főszereplők a könyvtárban, mint egyenként megtalálni azokat, akik a könyvtárba hívják őket. S ezután következik a legnagyobb figyelem és felelősség.

•

A bevezetőben szoltam a feltételekről, befejezésül pedig talán nem kell bizonygatni, hogy kedvezőbb adottságok között kevesebb erőfeszítéssel is nagyobb eredményeket érünk el. Ha most mégis *a figyelem és felelősség hangsúlyozására* szántam el magam, csak azért teszem, mert ez kis és nagy könyvtárban, valamint a jobb és rosszabb feltételek közepette is mindenképpen valamivel többre teszi képessé az elhivatott könyvtárost. S erre a többre most különösen nagy szükség van.

Dobos Piroksa

FELHASZNALT IRODALOM

- Lenin: Könyvekről, könyvtárakról. 1971. Kossuth
 Virizlay Gyula: Több támogatást a munkásművelődésnek. = *Népszava*, 1973. aug. 11.
 Kővessi Erzsébet: Munkások művelődéséért. Beszélgetés Pataki János elvtárral, az MSZMP Budapesti Bizottságának osztályvezetőjével. = Budapesti Népművelő. A Fővárosi Művelődési Ház Tájékoztatója, 1973. 2. sz.
 Szabad idő és művelődés. A TIT által 1971. április 15–17. között rendezett nemzetközi konferencia rövidített jegyzőkönyve. 1972. TIT.
 Szántó Miklós: Gondolatok a munkáséletmód változásairól. = *Társadalmi Szemle*, 1973. 7. sz.
 Simonyi Ágnes: Hogyan élnek a munkások? = *Társadalmi Szemle*, 1973. 7. sz.
 Kamarás István: Az olvasó munkásért. 1971. SZOT–KMK.
 A munkásság könyvtári ellátása. 1973. Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya (kézirat).

Évente több mint húsz-ezer könyvet és sok időszak kiadványt küld a világ 101 országába a leningrádi Szaltikov-Scsedrin Állami Nyilvános Könyvtár. Cserébe külföldi kiadványokat kap. A legélénkebb cserekapcsolatok Bulgária, Magyarország, az NDK, Románia, Lengyelország, a VDK és a KNDK, Anglia, Franciaország, az USA és Latin-Amerika országainak nemzeti könyvtáraival fejlődtek ki.

A Szaltikov-Scsedrin Könyvtárban több mint 19 millió kötetet őriznek, évente tízmillió dokumentumot kölcsönöznek. A könyvtárban másfélezer munkatárs dolgozik, közülük háromszáz folytat tudományos munkát.

A könyvtár nemzetközi cserével foglalkozó részlege saját állománnyal rendelkezik, amely több mint negyvenezer művet tartalmaz és állandóan bővül. Képzőn az olvasóterem látható, amelyben a nemzetközi cseréből származó könyvek az olvasók rendelkezésére állnak.

Az új felügyeleti utasítás

Hosszú előkészítés — mondhatnám: vajúdas — után jelent meg a Művelődésügyi Közlöny augusztus 1-i számában a művelődésügyi miniszter 156/1973. (M. K. 15.) MM számú utasítása a közművelődési könyvtárak és a művelődési otthonok felügyeletéről. Az utasítás egyike azoknak a jogszabályoknak, amelyek az új tanács-törvény szellemében és megvalósítása érdekében születtek. Jórészt erre a körülményre vezethető vissza kiadásának elhúzódása is, hisz más dolog a tanács-törvény általános elveit kötelezőnek elfogadni, és megint más egy meghatározott szakterület sajátosságait figyelembe vevő konkrét felügyeleti formába önteni őket.

Szervezet és hatókör

Az utasítás nem változtatta meg az általános felügyelet eddigi szervezetét. E jog és kötelesség gyakorlása továbbra is a tanácsi hierarchiának megfelelően tagolódó művelődésügyi szakigazgatási szervek feladata marad. Ezzel szemben lényegesen *ki-bővült az általános felügyelet hatóköre*, minthogy ezentúl a szakszervezeti könyvtár-ügyre is kiterjed. Sőt: e két hálózat tevékenységének, főként könyvtárközi kapcsolatainak érdemi felügyelete (vö. 5/c pont) azt is megköveteli, hogy a szakigazgatási szervek egyre nagyobb figyelemmel kísérjék azoknak a könyvtáraknak lakossági ellátó tevékenységét is, amelyek egyébként nem tartoznak az utasítás hatálya alá. Ha csak a gyermekek és az ifjúság ellátásának és az iskolai könyvtárügy fejlődésének, valamint a munkásság olvasóvá nevelésének és szakirodalmi ellátásának összefüggéseit említem is, azt hiszem, világossá válik, hogy mit jelent az előbbi „figyelemmel kísérés”.

Mindez *könyvtárpolitikai szemléletet* visz a megyei (fővárosi) keretben megszervezett általános felügyelet munkájába, olyan, régóta hiányolt lehetőséget biztosít a tanácsi irányítás számára, amellyel nem élni hiba és szűklátókörűség volna. Innen nézve a dolgot, a szakfelügyelet egyszerre hatékony és gazdaságos megszerzése még külön hangsúlyt is kap.

Mint ismeretes, megyei (fővárosi) szintű közművelődési könyvtári szakfelügyelet eddig nem működött. Azt azonban nem szabad kétségbevonni, hogy a könyvtári tvr. és végrehajtási rendelete alapján álló *hálózati módszertani tevékenységen belül nem alakultak volna ki a szakfelügyelet legfontosabb mozzanatai és gyakorlati módszerei*, mégha ezek nem is léphették át a hálózati határokat, illetve csak kooperációs módszerek alkalmazásával lehetett a két nagy közművelődési könyvtárhálózat kapcsolatait fejleszteni (vö. MM—SZOT megállapodás).

Az újonnan szervezendő szakfelügyelet ezzel szemben — az általános szakfelügyelet hatókörének sugarát követve — mindkét közművelődési hálózatra vonatkozik. Az utasítás készítése közben éppen ezen a ponton kellett a legnagyobb nehézségeket elhárítani. A feladat annak megoldása volt, hogy miképpen lehet egyfelől eleget tenni a tanácsi irányítású egységes szakfelügyelet követelményének, másfelől — és az előbbivel párhuzamosan, de nem egymást átfedve — *fenntartani a hálózati központok kötelezettségeit*, annál is inkább, mivel ezek között egyre erőteljesebben kerülnek előtérbe az ellátó feladatok. (A III. országos könyvtárügyi konferencián ez a gondolat úgy fogalmazódott meg, hogy a módszertani hálózatokat fokozatosan ellátó hálózatokká kell fejlesztenünk.)

Nos, hogyan sikerült e kettős követelménynek az utasításban megfelelni? Erre a 11. pont adja meg a választ azzal, hogy az állománygyarapításra és feldolgozásra, valamint az olvasószolgálatra és tájékoztatásra, tehát — jól jegyezzük meg — lényegében a könyvtári munka egészére „szükség szerint esetenként szakfelügyeleti vizsgálatokat kell elrendelni, biztosítva, hogy a szakterületek vizsgálatára 2—3 évenként valamennyi közművelődési könyvtárban sor kerüljön”, miközben a 18. pont szerint a hálózati tevékenység is fennmarad.

Ennek jegyében a megyei művelődésügyi szakigazgatási szerv által elrendelt *szakfelügyeleti vizsgálatokat* a továbbra is folyamatosan végzendő *módszertani-ellátó tevékenység esetenkénti összegezésének célszerű felfogni*. Az így értelmezett szakfelügyeleti vizsgálatok semmiképpen sem „kaszálhatnak bele” a folyamatos módszertani-ellátó tevékenységbe, nem okozhatnak az ellenőrzésben szükségtelen és gazdaságtalan átfedéseket. Ellenkezőleg: az egyes intézményekben szerzett tapasztalatokon keresztül magát a módszertani-ellátó tevékenységet is értékelni, ösztönözni és segíteni tudják ezek a vizsgálatok.

A szakfelügyelet gerince

Az elmondottakból viszont értelemszerűen következik az is, hogy igen körültekintően és a módszertani-ellátó munka meglétére tekintettel kell a szakfelügyeleti vizsgálatokat végző kollektívákat összeállítani. Mindenképpen követelmény, hogy bennük, a szakigazgatási szerv belátása szerint felkért szakemberek mellett (a velük kapcsolatos követelményeket az utasítás 13. pontja fogalmazza meg) a következők is helyet foglaljanak:

- az érdekelt hálózati alközpontok, azaz a járási funkciókat ellátó városi és nagyközségi könyvtárak, illetve a városi könyvtárak illetékes munkatársa;
- az érdekelt SZMT könyvtár munkatársa;
- a megyei könyvtár (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) módszertani, valamint a vizsgálat témája szerint érdekelt munkatársa;
- az iskolai könyvtárakkal való együttműködést érintő vizsgálat esetén a 150/1972. (M. K. 24.) MM számú utasítás szerint megszervezett iskolai könyvtári szakfelügyelet képviselője;
- a szakkönyvtárakkal való együttműködést érintő vizsgálat esetén az érdekelt szakkönyvtárak képviselője.

A szükségletek szerint megtervezett és megszervezett szakfelügyeleti vizsgálatoknak kell a könyvtári *szakfelügyelet gerincét* képezniük. S ezt nemcsak a fennmaradó módszertani tevékenység követeli meg, hanem sokkal inkább a könyvtári munka jellege, nevezetesen az, hogy a könyvtárakban mind a feltételek, mind az eredmények — és természetesen a hibák is — csupán *hosszabb időszakok tényeit-eseményeit vizsgálva értékelhetők érdemben és biztonságosan.*

Mindazonáltal szükségesnek látszott, hogy a könyvtári szakfelügyelet egy másik ágát-formáját is meghonosítsuk. Míg a szakfelügyeleti vizsgálatok rendszerét bátran tarthatjuk az eddigi gyakorlat magasabb — tanácsí — szintre történő emelésének és hatóköre kiterjesztésének, addig az *állandó jellegű szakfelügyelők megbízása* megyei (fővárosi) viszonylatban teljesen új jelenség. [Országos szakfelügyelők a 141/1958. (M. K. 10.) MM számú utasítás alapján korábban is működtek, illetve működhetnek.]

A szakfelügyelők

Ilyen állandó jellegű szakfelügyelőket „a gyermekek és az ifjúság, valamint a felnőtt lakosság, különösen a munkásság és a parasztság könyvtári ellátásának és könyvtárhasználatának szervezése” területén kell beállítani. Azt hiszem, a fenti szövegből mindenki a III. országos könyvtárügyi konferencia által megjelölt legfontosabb hatókörbővítési és olvasónevelési irányzatokat hallja vissza, s így az utasítás könyvtárpolitikai szándékait tovább nem is kell magyaráznom.

Ezzel szemben jogos a kérdés: mi a feladatuk ezeknek a kijelölendő szakembereknek, nem fogják-e ismételtlen begyűjteni és szolgáltatni ugyanazokat az információkat, amelyek a szakfelügyeleti vizsgálatok eredményeként már amúgy is rendelkezésre állnak?

Hogy ez ne következhessek be, mindenekelőtt két korábbi megállapítást kell itt „negatívan” megfogalmaznom. És nagyon határozottan. Az állandó jellegű szakfelügyelőknek nem feladatuk, hogy a könyvtári munka egészét, illetve annak említett részterületeit vizsgálják és ellenőrizzék, továbbá: nem az ő munkájuk képezi a szakfelügyelet gerincét, bár „életrehívásuk” pusztá ténye is utal munkájuk fontosságára és felelősségteljes voltára.

A „mit kell tenniük” — egyelőre kísérleti jellegű — körülírása az alábbi:

1. Munkájukat annak mélyreható elemzésével kell megalapozniuk, hogy működési területükön *milyen a gondjaikra bízott társadalmi osztályok, illetve csoportok jelenléte*, milyen műveltségi, szociológiai jellemzőik vannak, melyek és milyenek azok a termelő-érdekképviseleti-kulturális szervezetek és intézmények, amelyek „hatáskörükben” tartják őket, illetve a fentiekben milyen fejlődési-visszafejlődési tendenciák figyelhetők meg.

2. Az elemzést annak tanulmányozásával kell folytatniuk, hogy a szóbanforgó osztályok (csoportok) *milyen arányban vannak képviselve a gondjaikra bízott könyvtárak olvasótáborában*, illetve milyen tendenciák jellemzőek erre.

3. Részletesen meg kell vizsgálniuk az e tekintetben *élenjáró és kirívóan elmaradó könyvtárak munkáját*, ki kell nyomozniuk a siker vagy balsiker okait, és tanulmányozniuk kell a sikerre vivő módszerek teljes körét (kapcsolattartás a különféle szervezetekkel és intézményekkel, együttműködés, a rétegekkel való külön foglalkozások stb.).

4. E felkészültséggel azután meg lehet és meg kell kezdeniük a tervszerű ellenőrzést, az észrevételező és tanácsadó munkát úgy, ahogy azt az utasítás III. fejezete megszabja.

Az állandó jellegű szakfelügyelők fent körvonalazott munkájának írásos információit éppen úgy előinformációknak kell tekintenünk a szakfelügyeleti vizsgálatok szempontjából, mint ahogy annak tekintjük a módszertani-ellátó munka során keletkezett információkat. Ezért a módszertani-ellátó tevékenységet magasabb szinten tovább folytató, azt mintegy összegező szakfelügyeleti vizsgálatokat és az állandó jellegű szakfelügyelők tevékenységét feltétlenül egységben kell látni, együtt kell tervezni és egymást feltételezve kell a terveket megvalósítani.

Semmiképpen nem lenne célszerű, ha az állandó jellegű szakfelügyelők száma túlságosan felszökknék. Ezért a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya úgy foglalt állást, hogy az utasítás 18. pontjában meghatározott *50 intézményen könyvtári területen 50 önálló szolgálati hely értendő*, mégpedig az 1972. évi hivatalos közművelődési könyvtári statisztika tükrözte állapotnak megfelelően. A fiókok, a le-tétek szakfelügyelete ugyanis csupán az önálló szolgálati helyekből kiindulva való-sítható meg.

*

A kétágú szakfelügyelet egységben tartásához megfelelő szervezetre van szük-ség. Az utasítás azonban csak annyit szögez le (8. p.), hogy a szakfelügyelet meg-szervezése és irányítása a megyei (fővárosi) tanács vb művelődésügyi feladatot el-látó szakigazgatási szervének, azaz a művelődésügyi osztályoknak feladata, a szer-vezés-irányítás hogyanjairól egy szót sem szól.

A minisztérium ezért — központi ágazati irányítási és ellenőrzési jogosítványai alapján — ajánlásokkal fordult a művelődésügyi osztályokhoz. Ezek lényegében az ebben a cikkben is leírt egységes értelmezés szervezeti konzekvenciáit vonják le. S ezek a konzekvenciák egyértelműen arra mutatnak, hogy *a szakfelügyelet működ-tetésében és ügyvitelében a megyei könyvtárakra kell támaszkodni* és hogy a két-ágú rendszer működőképessége jórészt a megbízandó személyek kiválasztásán áll vagy bukik.

Futala Tibor

A művelődésügyi miniszter 156/1973. (M.K. 15.) MM számú utasítása

a közművelődésügyi könyvtárak és a művelődési otthonok felügyeletéről

A közművelődési könyvtárak és a művelődési otthonok tevékenységének fel-ügyeletét — a pénzügyminiszterrel, a munkaügyi miniszterrel, a Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökével, a Szak-szervezetek Országos Tanácsával egyetér-tésben — a következőkben szabályozom:

I.

Általános rendelkezések

1. Az utasítás hatálya — a fenntartóra tekintet nélkül — kiterjed valamennyi közművelődési könyvtár, továbbá műve-lődési otthon (a továbbiakban: intézmé-nyek) általános felügyeletére és szakfel-ügyeletére.

2. A felügyelet célja

a) az egységes művelődéspolitikai cél-kitűzések, valamint az intézmények mun-kájára vonatkozó jogszabályok és szak-mai állásfoglalások érvényesülésének se-gítése, gyakorlati megvalósulásuk ellen-őrzése;

b) az intézményvezetés munkájának tá-mogatása;

c) az intézményekben folyó művelődés-ügyi tevékenység fejlesztésének előmoz-dítása;

d) az irányítást segítő tapasztalatok gyűjtése.

3. Az általános felügyelet az intézmé-nyekben folyó munka egészének, a szak-felügyelet pedig egy-egy szakterületének (10—12. pont) vizsgálatára és segítésére terjed ki.

4. Az intézmények tevékenységének fel-ügyeletéről — a művelődésügyi miniszter központi ágazati irányítása és ellenőrzése mellett — a 7., 8. pontokban meghatáro-zott tanács végrehajtó bizottságának mű-velődésügyi feladatot ellátó szakigazgatási szerve általános (népművelési) felügye-lők, illetőleg szakfelügyelők útján gon-doskodik.

II.

Az általános felügyelő feladatai

5. Az általános felügyelő

a) ellenőrzi az intézmények tevékeny-ségére vonatkozó jogszabályi rendelkezé-

sek, állásfoglalások, valamint a tanácsi — szakszervezeti intézményeknél a szakszervezeti — határozatok, intézkedések végrehajtását, érvényesülésük módját;

b) a szakfelügyelők tapasztalatait felhasználva vizsgálja az intézmények működésének hatékonyságát;

c) értékeli az intézmények közötti együttműködést, és javaslatot tesz az együttműködés fejlesztésére;

d) figyelemmel kíséri az intézmények munkájához szükséges személyi és tárgyi feltételek alakulását;

e) tájékoztatja megállapításairól az intézmény fenntartóját (működtetőjét), és jelentést tesz az általános felügyeletet ellátó tanácsi szakigazgatási szerv vezetőjének, továbbá az intézményt fenntartó (működtető) szerv rendelkezésére bocsátja az intézmény igazgatójának minősítéséhez szükséges értékelő megállapítását.

III.

A szakfelügyelő feladatai

6. A szakfelügyelő az intézmény munkájának meghatározott szakterületén

a) ellenőrzi a művelődéspolitikai elvek, a szakmai irányelvek és állásfoglalások, valamint a jogi szabályok — szakszervezeti intézményeknél az illetékes szakszervezeti szervek választott testületek határozatainak, irányelveinek — érvényesülését;

b) vizsgálja a feladatok ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket;

c) közreműködik az egyes szakterületeken dolgozók továbbképzésének előkészítésében és tapasztalatcserék szervezésében, elemzések készítésével és javaslatok kimunkálásával segíti az egyes szakterületeken folyó tevékenység fejlesztését;

d) feltárja a végzett munkában tapasztalt eredményeket és a fogyatékosságokat, azokról tájékoztatja az intézmény vezetőjét, a fenntartó (működtető) szervet, továbbá jelentést tesz a szakfelügyeletet irányító tanácsi szakigazgatási szerv vezetőjének, községi intézmény esetében a szakfelügyelet során tapasztaltakról a járási hivatalt is tájékoztatnia kell.

IV.

A felügyelet megszervezése

7. Az intézmények általános felügyeletét a megyei városi, a városi, továbbá a fővárosi kerületi tanácsok végrehajtó bizottságának művelődésügyi feladatot ellátó szakigazgatási szervei, illetőleg a járási hivatalok látják el.

8. A szakfelügyelők megbízása és munkájuk irányítása — valamennyi intézményre kiterjedően — a megyei (fővárosi) tanács végrehajtó bizottsága művelődés-

ügyi feladatot ellátó szakigazgatási szervének a feladata.

9. A szakfelügyelők tevékenységüket az általános felügyelet megyei városi, városi, fővárosi kerületi, járási programjával egyeztetett, és a megyei (fővárosi) tanács végrehajtó bizottságának művelődésügyi feladatot ellátó szakigazgatási szerve által jóváhagyott terv szerint végzik.

10. A könyvtári szakfelügyelet területei:

a) az állománygyarapítás és feltárás,

b) az olvasószolgálat és tájékoztatás,

c) a gyermekek és az ifjúság, valamint a felnőtt lakosság, különösen a munkásság és a parasztság könyvtári ellátásának és könyvtárhasználatának szervezése.

11. A 10. a—b) pontokban meghatározott területre szükség szerint esetenként szakfelügyeleti vizsgálatokat kell elrendelni, biztosítva, hogy a szakterületek vizsgálatára 2—3 évenként valamennyi közművelődési könyvtárban sor kerüljön. A 10. c) pontban foglaltak szakfelügyeletét részterületenként egy-egy szakfelügyelő megbízásával kell megszervezni.

12. A művelődési otthonok szakfelügyeletét — a tevékenységükhöz igazodva — a következő szakterületek szerint kell egy-egy szakfelügyelő megbízásával megszervezni:

a) a közösségi művelődés (a klubok és egyéb, azonos érdeklődésű, munkahelyi, lakóhelyi, életkori közösségek helyi társadalmi vitafórumok keretében folyó közművelődésügyi tevékenység);

b) a művészeti tevékenység (a műkedvelő művészeti együttesek, csoportok, művészetbarát körök, valamint a művészeti rendezvények keretében folyó művészeti nevelőmunka);

c) az ismeretterjesztés és az iskolán kívüli felnőttoktatás (előadássorozatok, szabadegyetemek, ismeretterjesztő szakkörök, nyelvi- és közhasznú, valamint a különböző iskolai tananyagok elsajátítását elősegítő tanfolyamok keretében folyó tevékenység).

13. A szakfelügyelőket a megyei (fővárosi) tanács végrehajtó bizottsága művelődésügyi feladatot ellátó szakigazgatási szervének vezetője felsőfokú iskolai végzettséggel és legalább 5 éves szakmai gyakorlattal rendelkező — könyvtárban, illetőleg művelődési otthonban dolgozó — jó felkészültségű személyek közül bízva meg.

14. A megyei művelődési központokban (népművelési tanácsadóknál) a tiszteletdíjas szakreferensi megbízásokat meg kell szüntetni. A továbbiakban a megyei művelődési központokban (népművelési tanácsadóknál) a szakbizottságok működtetésére, a továbbképzési és a módszertani útmutatók gondozásával összefüggő feladatok végzésére — amennyiben azokat az intézmény főfoglalkozású dolgozója

nem láthatja el — szakbizottság vezetői megbízás adható. E megbízotti díj összege 300—600 Ft lehet.

15. Ha a megyében (fővárosban) 50-nél több intézmény működik — a 10. c), illetőleg a 12. a) pontban meghatározott egyes területek szakfelügyeletével — több szakfelügyelőt lehet megbízni. A művészeti és az ismeretterjesztési tevékenységek szakfelügyeletére szakáganként is adható szakfelügyelői megbízás, ha egy-egy tevékenység (ének-, zene, irodalmi színpad, színjátás, tanfolyam stb.) olyan széles körű, hogy az külön szakfelügyelők beállítását teszi indokolttá.

A szakfelügyelők számának és működési körzetének kijelölésénél az intézmény típusát, nagyságát, a bennük folyó tevékenységek körét, a megye földrajzi tagoltságát és az utazási viszonyokat is mérlegelni kell.

16. A szakfelügyelet ellátására csak megbízás (megbízási jogviszony) létesíthető, e megbízás határozott vagy határozatlan időre szólhat. A máshol munkaviszonyban álló személyek szakfelügyeleti megbízása esetében az 5/1967. (X. 8.) MüM számú rendelet 18/A—B. §-ában foglaltak szerint kell eljárni. A szakfelügyelőknek a munkaviszonyuk keretében előírt kötelező munkaidejük — e tevékenységük ellátása érdekében — nem csökkenthető. A szakfelügyelők e tevékenységükért tiszteletdíjban (megbízotti

díjban) részesülnek, amelynek mértékét havi 500—1200 Ft-ban kell megállapítani.

17. A szakfelügyelet ellátásával felmerülő költségek (tiszteltetdíj, kiküldetési költségek stb.) pénzügyi fedezetét a megyei (fővárosi) tanács költségvetésében, a kulturális ágazat előirányzatain belül kell biztosítani. Ezen a címen pótelőirányzat nem igényelhető.

V.

Záró rendelkezések

18. Az utasítás rendelkezései a megyei (fővárosi) könyvtáraknak az 1018/1956. (III. 9.) számú minisztertanácsi határozat 11. pontjában meghatározott feladatait, illetőleg a megyei (fővárosi) művelődési központoknak (népművelési tanácsadók-nak) a 3/1960. (VI. 16.) MM. sz. rendeletben, valamint a 202/1965. (MK. 18.) MM—SZOT számú együttes utasításban meghatározott feladatait nem érintik.

19. Ez az utasítás a közzététel napján lép hatályba. A könyvtárügyi szakfelügyeletről szóló 141/1958. (MK. 10.) MM. számú utasítás rendelkezéseit az utasítás 1. pontjában megjelölt könyvtárak tekintetében alkalmazni nem lehet. A szakfelügyelet megszervezéséről az 1974. évi január hó 1. napjáig kell gondoskodni.

Garamvölgyi József s. k.,
miniszterhelyettes

Gy. Szabó Béla ex librise

Állományalakítás – ízlésformálás

Az ízlést meghatározó tényezők között a társadalmi környezet, az életmód, az értékrend és a személyiség jelentőségénél kisebb a kulturális értéket közvetítő intézmények szerepe. Noha kisebb ez a szerep, persze azért lehet nagyon fontos is, mint például a könyvtár: serkentheti a nagyobb hatású tényezők által elindított folyamatok kibontakozását. Látókörtágító, ízlésformáló hatását a tekintélyes könyvgyűjteménnyel rendelkező értelmiségi olvasók körében is lemérhetjük.

Egy álkérdés és egy többismeretlenes egyenlet

A könyvtár szerepét, műveltségterjesztő hatását egyre kevesebben túlozzák el, és mind kevesebben kételkednek benne, de a bizonyosság érzését újabb, „magasabb szintű” kételyek váltják fel, amelyek ilyen fajta álkérdésekben fogalmazódnak meg: Az állomány értéke vagy a könyvtáros nevelő, orientáló tevékenysége játszik-e nagyobb szerepet a könyvtár művelődéspolitikai szerepének betöltésében? A könyvtáros és az állomány külön kezelése különféle leegyszerűsítő elméletek eredménye. Mind a könyvtár dokumentumokban rögzített *értékkészletének alakítása* (az értékek felismerése és beépítése), mind az *értékközvetítés* (az értékeknek az olvasói értékrendek figyelembevételével történő „célbajuttatása”) többismeretlenes egyenlet megoldásához hasonlítható. Az ismeretlenek között szerepel az irodalmi vagy tudományos érték, valamint az egyes olvasók és a könyvtárhasználók egyes rétegeinek értékrendje. Az állományalakítás és az értékközvetítés lényegében egyazon folyamat, egy-egy könyv beszerzéséről az érték célbajuttatásának jegyében kell dönteni, gondolván természetesen a közeli és a távoli célokra egyaránt, s nem feledkezvén meg a sikertelen jelenű értékes művek jövőbeli olvasóiról sem. Sokadmagammal vallom, hogy a „néma könyvtáros”, a polcokon önmagát kínáló állomány is formálhatja az olvasói érdeklődést és ízlést. Az igénytelenebb olvasó számára olyan kihívást adhat, amelyre a könyv „elfogadása” által új értékek beépítésével válaszolhat abban az esetben, ha könyvtáron kívüli motívumok is ebbe az irányba vezérlik. A könyvtárosok egy részének nincsen inyére a „többismeretlenes egyenlet”, és a nehéz feladat okozta feszültséget úgy próbálja enyhíteni, hogy „eltünteti” egy-két ismeretlent az egyenletrendszerből. Vagy az olvasó igényeit iktatja ki, és ráerőlteti jó vagy rossz ízlését az olvasókra állománygyarapítási döntéseivel és ajánlásaival, vagy a nehezen megállapítható értéket iktatja ki könyvajánló munkájából és „udvariasan” ráhagyatkozik az alacsony vagy a magasabb olvasói igényekre. Mivel az igények babonás tisztelete szociológiai érzékenységgel sem párosul, e könyvtárosok valamiféle nem létező átlagos igényre hivatkozva választják ki sok esetben a beszerzendő műveket. Az ilyen átlag miatt pedig általában a többség bűnhődik, például úgy, hogy a túlságosan nagy példányszámban beszerzett giccsadós könyvek az effajta irodalmat nem olvasókra jutó könyvbeszerzési keretet is terhelik.

Könyvtár lektűr nélkül?

A lektűr és az állirodalom iránti igény letagadhatatlan tény, ám az igények előtti feltétel nélküli fegyverletétel súlyos erkölcsi és politikai vereség volna. Mi történnék akkor, ha a könyvtárakban levennénk a polcokról és „eldugnánk” az állirodalmat és a silány krimet? — kérdeztem kollégáimat, olvasószolgálatosokat és könyvtárvezetőket egy héttel azelőtt, hogy a Miskolci Városi Könyvtár Kaffka Margit fiókkönyvtárának polcainál fél évre eltávolítottuk a könyvtár egyébként nem túlságosan nagy arányú lektűr-állományának felét, köztük a legolvasottabb siker-könyvek egyikét-másikát is. A többnyire megdöbben válaszok ezek voltak: „Becsapják az olvasót!”, „Semmibe veszik az igényeket”, „Megromlik az olvasó—könyvtáros viszony”. Kérdések is elhangzottak: „Mit csinálnak, ha az olvasók fele otthagynia emiatt a könyvtárat?”, „Mit tesznek a megürült helyekre?”. Álljunk meg ennél a kérdésnél, hiszen rendkívül fontos szempontot vet fel. Amikor Győri Erzsébettel és Szilágyi Dezsőnével haditanácsot tartottunk, mi is összeállítottuk az értékes, de közérthető és ezért sikerre esélyes irodalmi művek listáját, de hogy feltevéseink helyességét tényekkel bizonyíthassuk, nem változtattuk a kísérletet komplex pedagógiai kíséretté. Ez a lektűr nélküli könyvtár időszerűségét, hanem azt akartuk bebizonyítani, hogy az esztétikai értéket és az olvasói igényt, valamint a művelődéspolitikai célkitűzéseket egyaránt figyelembe vevő radikális állományalakítás nem veszélyezteti a könyvtár és a könyvtáros presztízsét, nem eredményezi az olvasók elpartolását.

Hogyan „túrték” az olvasók a lektürnélküliséget?

A külvárosi lakótelepen működő 18 000 kötetes könyvtár 474 felnőtt olvasója — köztük 160 középiskolás, 100 szellemi dolgozó, 80 munkás és szakmunkástanuló, 70 nyugdíjas — 1972 októberétől kezdve hiába kereste a szépirodalmi állomány 11 százalékát kitevő állirodalom kétharmadát és a 24 százalékot kitevő „alkalmazott irodalom” (életrajz, krimi, fanti, kalandregény, útleírás) legkevésbé értékes egyharmadát; Passuth, Szilvási, Dallos, Zilahy könyveit, Charrière Pillangó-ját, a H. Davis-féle Vérbosszút, a Szexbombát Bessietől és a Honthy Hannát stb. Vajon hányan torolják meg kedvenc szerzőik könyveinek eltűnését avval, hogy megszakítják „diplomáciai viszonyukat” a könyvtárral? Számíthatunk-e arra, hogy a kizárólag bizonyos szerzők könyveit olvasók egy része hajlandó lesz más szerzőktől elfogadni a hasonló témájú, jellegű olvasmányokat? Az előbbi kérdés megválaszolása jóval egyszerűbb volt: a fél évig tartó kísérlet befejezésekor megszámoltuk, *hányan maradtak el a könyvtárból. Arányukat 10 százalékban állapítottuk meg.* Ez az arány alacsonyabb, mint a hasonló körülmények között működő könyvtárak „szokásos” olvasói létszámváltozása, belül marad a demográfiai változások okozta „természetes csökkenés” határain. Hogy a legtöbb esetben valóban csak erről volt szó, azt a felkeresett egykori olvasók nyilatkozatai is megerősítették: elköltözés, betegség, az új megyei könyvtárba történt átiratkozás — ezek voltak a leggyakrabban említett okok — az időhiányon kívül. *A kísérleti beavatkozás okozta veszteség a legóvatosabb becslés alapján sem lehetett több 1 százaléknál, azaz 5 olvasónál, de ennek is alacsony a valószínűsége.*

Egy viszonylag zárt lakóhelyi csoportból összetevődő, ragaszkodó típusú olvasótábor esetében elsősorban az ellenérzések kevésbé radikális formájával kellett számolni: panaszokkal, reklamálással. A tagság 35 százalékát alkotó diákság zokszó nélkül túrta az olvasmányaik sorában eléggé fontos helyet elfoglaló, említett olvasmánytípus alapos megírtítását. A többi rétegből is *csak néhányan jelezték, hogy észrevették* az állomány számukra előnytelen átalakulását: egy 48 éves adminisztrátornő az olvasmányos könyveket kevesellte, egy 33 éves háztartásbeli az izgalmas könyveket hiányolta, egy 27 éves gépirónő kalandosokat keresett, egy 45 éves, sokgyermekes háziasszony a kikapcsolódást szolgáló olvasmányos könyvek eltűnéséről panaszkodott, egy 43 éves vízvezetékyszerelő Berkesit reklamáta. Nagyobb méretű könyvtár- vagy könyvtárosellenes „megmozdulásra” nemcsak azért nem került sor, mert a viszonylag rövid idő alatt az *olvasók nagy része nem is vette észre* a szépirodalmi állomány „meghetedelését”, a slágerkönyvek eltűnését, hanem elsősorban azért, mert *a könyvtárnak jó a légköre*, kitűnő a könyvtárosok és az olvasók viszonya. Az olvasók nagy része tehát bizonyára a könyvtáros kedvéért túrta „a megpróbáltatásokat”. Pontosabban is mérnünk kellett tehát az olvasók lelkiállapotát a „frontátvonulás” időszakában. A kísérlet ötödik hónapjában megkérdeztük az olvasókat, hogy az utóbbi időben milyen fajta könyvekből nem találnak a könyvtárban eleget. Ugyanezt a kérdést három másik, hasonló jellegű városi fiókkönyvtárban is feltettük. Várhattuk volna, hogy a kísérlet színhelyén majd a lektűr gyakrabban szerepel a kielégítetlen igények között. Nem így történt. Gyakran szerepelt ugyan Rejtő, Berkesi, Szilvási, Passuth és Charrière neve, de a kísérlet színhelyén semmivel sem emlegették többször őket, mint a másik három könyvtárban, ahol — természetesen korlátozott mértékben — hozzáférhetők voltak műveik. Viszonylag nagyobb eltérés mindössze a történelmi regényeknél és a kriminél mutatkozott, ezekből valamivel többet kerestek a Kaffka könyvtár olvasói.

Pótolta-e valami az állirodalmat?

Azt is joggal várhattuk volna, hogy az állirodalom nagyobb részétől megfosztott könyvtárban elsősorban az értékes és értéktelen határán levő szépirodalom (mint Cusack, Remarque, Knight művei), valamint az elsősorban ismeretközlő és szórakoztató funkciót betöltő „alkalmazott irodalom” (l. előbb) forgalma növekszik, de valószínűleg nem egészen így történt. Azért csak „valószínűleg”, mert ezeknek a kísérleti beavatkozás előtti forgalmáról nem álltak rendelkezésünkre adatok. A hiányzó adatokat — kissé nagyvonalúan, de azért eléggé indokolhatóan — a három „kontroll”-könyvtár forgalmával helyettesítettük. Persze azt sem tudtuk, hogy a könyvtár korlátozott lektűrkinálatát hányan pótolták *nem könyvtári forrásokból*. Becsléseink szerint az olvasók kielégítetlen lektűr-igényeiket részben az „alkalmazott irodalom” értékesebb műveivel, részben ismeretközlő könyvekkel elégítették ki. Ha már időhiány miatt elmulasztottuk a kísérlet előtti időszak forgalmát rögzíteni, megtettük ezt a kísérlet befejezése után. Várhattuk volna, hogy a becsült eredeti forgalomhoz képest háromszorosára-négyszeresére nő az időlegesen kivont könyvek

forgalma a lektűrűség eredményeképpen. Az álirodalom forgalma valóban nőtt, de csak kétszeresére, ez pedig szinte normálisnak mondható, hiszen a féléves kényserpihenő alatt minden addiginál nagyobb számú lektűr gyűlt össze. Némi meglepetést okozott, hogy nem nőtt az alkalmazott irodalom gyengébb válfájának forgalma, és nem csökkent az értékes irodalom hányada sem a kölcsönzött könyvek között.

Csoda helyett lehetőség

Nem történt csoda, nem született különösebben meglepő eredmény. Valószínűleg nem formáltuk át egyetlen olvasónak sem az ízlését, de példát, bizonyító tényanyagot szolgáltatunk *egy előítélet eloszlatásához*. A lektűr nélküli könyvtár, de még az álirodalom nélküli is, ma még illúzió, de *a lektűr arányának csökkentése*, evvel párhuzamosan az értékes és sikerre esélyes „átvezető irodalom” és a népszerű ismeretközlő irodalom részarányának növelése, ezeknek a könyveknek a népszerűsítése és tudományos megalapozottságú célbajuttatása megoldható, tehát időszerű feladat. A kényelmes utakat választó könyvtárosok az ilyen esetek ismeretében ezentúl *csak nyugtalan lelkiismerettel hivatkozhatnak az olvasók igényeire*, amikor „olvasócsábítás” vagy „olvasómeztartás” reményében megnyomják a ceruzát a lektűrök rendelkezésénél. Rövid távon a megváltozott kínálat, az értékesebb értékkészlet önmagában nem eredményezheti az „igénytelen” igények megváltozását. Remélhetőleg ez a kísérlet minél több könyvtárban megismétlődik: kevésbé radikális formában és hosszú távon is, s esetleg még pontosabb mérésekkel, de feltétlenül az olvasói beállítódás és ízlés természetét figyelembe vevő *nevelő célzatú értékközvetítő tevékenységgel párosulva*.

Kamarás István

Az érdeklődő és a hasonló kísérletet tervező könyvtárosok számára a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói osztálya rendelkezésre bocsátja a kísérletet ismertető, e cikknél részletesebb kutatási jelentést, a lektűrök és az átvezető tanulmányok listáját, valamint a témakörbe vágó, még folyamatban levő kutatások részeredményeit.

Papp György ex librise

Az IFLA 39. közgyűlése és kongresszusa

Augusztus 27-én, hétfőn reggel a Grenoble-lal „egybenőtt” elővárosban, Saint Martin d'Herezben épült új egyetem központi könyvtárának tágas előcsarnokában gyűlekeztek a 39. IFLA-kongresszus résztvevői. A létszám, 670 résztvevő 79 országból, nem sokkal maradt el a budapestitől.

A kongresszust megelőzően az UNESCO támogatásával négynapos szeminárium zajlott le, amelyet a fejlődő országokból meghívott könyvtárosok számára tartottak, s tárgya az egyetemes bibliográfiai ellenőrzés (Universal Bibliographic Control — UBC) volt. Ugyancsak a megnyitás előtt zajlott le a bibliográfiai leírás egységes szabályzatával (International Standard Bibliographic Description — ISBD) foglalkozó értekezlet, valamint az IFLA vezető testületeinek néhány ülése.

A megnyitó plenáris ülésen az üdvözlések után a szokásos hivatalos beszámoló (elnök, főtítkár, pénztáros) hangzottak el. *Herman Liebaers*, az IFLA elnöke ismertette a Nemzetközi könyvvé eredményeit és az IFLA szerepét az eredmények elérésében. Bejelentette, hogy a következő években az IFLA tevékenységének központjában az UBC áll, a munka koordinálására külön bizottságot szerveznek. Foglalkozott az IFLA szervezetének megváltoztatásával és azzal, hogy miképpen kívánják a közgyűléseket is átalakítani. Ezekkel a kérdésekkel szintén külön bizottság foglalkozik; javaslatait az 1975-ben tartandó közgyűlés tárgyalja majd.

Az idei kongresszus fő témája az UBC volt, amelynek két plenáris ülést szenteltek. Több ország — közöttük a Szovjetunió — előadói ismertették azokat a problémákat, amelyeket az UBC-vel kapcsolatos munka hazájukban felvet, az UBC és a nemzeti bibliográfiai összefüggését, az UBC várható eredményeit, az eddigi tevékenység értékelését.

Csaknem valamennyi szekció és bizottság tartott egy-két ülést, és külön említést érdemel az állandó tanácsadó bizottságok (Standing Advisory Committee = SAC) rohamosan növekvő szerepe. Ezek a bizottságok, amelyek tulajdonképpen szekciók és bizottságok állandó jellegű vezetőségét képezik, az utóbbi években kezdtek kialakulni, munkájuk a budapesti kongresszuson vett nagyobb lendületet. Most már jóformán minden szekció és bizottság megalakította a maga SAC-jét, ami egyben biztosíték lehet a szervezettebb, folyamatosabb tevékenységre is. A Grenoble-i kongresszuson a SAC-ek élénken működtek, a legtöbb kétszer is összeült: számbavették a szekciók, illetve bizottságok eddigi munkáját és meghatározták a további tennivalókat, amelyeket határozatokban rögzítettek. A szekciók, bizottságok és SAC-ek összesen több mint 70 ülést bonyolítottak le. Tárgyalási alapjuk az előre elkészített és sokszorosított formában közzétett előadások és tájékoztató jellegű anyagok voltak, a számuk lényegében megegyezett a tavalyi, budapesti kongresszuson benyújtott anyagokéval (128 sokszorosítvány).

Ami az egyes országokból érkezett résztvevők számát illeti, ezúttal is az USA-ból jöttek a legtöbbben, 93-an, utánuk a házigazda Franciaország következett 85 résztvevővel. Kanadából 50, az NSZK-ból 49, a Szovjetunióból és Belgiumból 26—26, Spanyolországból 25, Olaszországból 23 könyvtáros érkezett. Tíz ország 2—2, 31 ország pedig 1—1 résztvevővel képviseltette magát. A szocialista országok részvétele: a Szovjetunió kivül Jugoszlávia 19, Csehszlovákia 11, Magyarország 10, Lengyelország 8, NDK 6, Románia 4 és Bulgária 3 fő.

Fájdalommal nélkülöztük *dr. Gombocz Istvánt*, aki hosszú évekig nem csak a magyar delegációban, hanem több IFLA-szekcióban és bizottságban, elsősorban a Nemzetközi Kiadványcsere Bizottságban (amelynek titkára, majd elnöke volt) fejtett ki értékes tevékenységet. A Nemzetközi Kiadványcsere Bizottság ülésén külön napirendi pontban emlékeztek meg tevékenységéről, méltatták munkásságát és érdemeit. Ismertették azt is, hogy *dr. Gombocz István* tiszteletére a kenti egyetem (USA) könyvtártudományi fakultása ösztöndíjat alapított. A bizottság megüresedett elnöki tisztségébe *dr. Peter Genzelt*, a berlini Staatsbibliothek (NDK) osztályvezetőjét választották meg. *H. Liebaers* a zárülésen ugyancsak meleg szavakkal emlékezett meg *dr. Gombocz Istvánról*, a résztvevők pedig néma felállással tisztelegtek emlékének.

A zárülésen elhangzott elnöki zárszóban *H. Liebaers* foglalkozott az IFLA anyagi helyzetével, ismertette, hogy mely szervezetektől kapott és kap az IFLA támogatást, valamint azt is, hogy milyen tevékenységekhez kéri az UNESCO segítségét. Például javasolni fogják, hogy az UNESCO adjon anyagi támogatást a berlini Staatsbibliotheknek, hogy folytatni tudják az ősnymtatványok világkatalógusának, a Gesamtkatalog der Wiegendrucke-nak kiadását. Ezután megköszönte a leköszönő tisztségviselők munkáját és üdvözölte az újonnan megválasztottakat. Közölte, hogy a Sevensma-díj (l. a Könyvtáros 1972. évi 7. számát) pályázati határidejét meghosszabbították 1974. június 15-ig. A téma változatlan: milyen lehetőséget nyújt a fej-

lódó országok számára a regionális együttműködés könyvtári rendszerük megszerzésében. Bejelentette, hogy 1974-ben Washingtonban tartják az IFLA közgyűlést és kongresszusát, 1975-ben pedig Oslóban. Úgy tervezik, hogy Oslóban már csökken-tik a meghívottak számát, minthogy az elmúlt években az IFLA vezetésében az a vélemény alakult ki, hogy a túl nagy létszám miatt elmosódik a szakmai tevékenység. Az elgondolás szerint 1975-től csak a szekciók és bizottságok tisztségviselőit, a SAC-ek tagjait, az IFLA központi szerveinek (végrehajtó bizottság, központi bizottságok) tagjait, valamint a tagegyesületek egy-egy képviselőjét hívják meg, legfeljebb 500 személyt.

Ugyancsak a záró plenáris ülésen került sor a megüresedett alelnöki helyek titkos szavazással való betöltésére. Az alelnökjelöltek névsorát az IFLA végrehajtó bizottsága már előzetesen megküldte a tagegyesületeknek, az ülés előtt pedig kiosztották a végrehajtó bizottság sorrendi javaslatát is, a megüresült négy helyre ugyanis hatan pályáztak. Közöttük egy — P. Havard-Williams (Anglia) — újraválasztható volt, minthogy az alapszabály szerint az IFLA tisztségviselői mandátumuk lejártával egy ízben újraválaszthatók. A megválasztott új alelnökök: *Ludmilla Gvisiani* (Szovjetunió), aki M. I. Rudomino nyugalomba vonulása óta a moszkvai Össz-szövetségi Idegennyelvű Könyvtár igazgató tisztét tölti be; *H. C. Campbell*, a torontói Városi Könyvtár igazgatója, *G. Pflug*, a bochumi egyetemi könyvtár igazgatója; és újraválasztották az eddig is alelnökként működő angol *P. Havard-Williamst*, a Loughborough-i egyetem könyvtári tanszékének professzorát.

Végül néhány szó a helyszínről, a rendezésről, a szervezésről, a társadalmi programokról.

Grenoble fekvése és a város látnivalói nem vetekedhetnek Budapestével — kivéve az új égvetemet, a kongresszus színhelyét. A fogadások közül kiemelkedett az, amelyet a Francia Könyvtáros Egyesület adott a város fölé magasodó hegy oldalában fekvő régészeti múzeumban (középkori kolostor volt hajdan), a változatos zenei program (népi táncot a bítent át a klasszikus zenéig) a gasztronómiai élvezetekeken kívül kinekinek az ízlése szerint lehetővé tette a szellemi örömeket is. A hagyományos pénteki kiránduló napon hét útvonal között lehetett válogatni, többségük a környező hegyekbe irányult (Chamonix, Vercors, Chartreuse), de szerepelt az utak között Lyon, valamint — turisták számára — hegyi gyalogtúra is.

A gördülékeny rendezést az tette lehetővé, hogy az egyetem kisebb-nagyobb előadótermjeiben egynapig folyhattak a különféle szekciók és bizottságok ülései. Az információszolgálat készséges segítséget nyújtott a résztvevők problémáinak tisztázásához, illetve megoldásához.

d r. Székely Sándor

A közművelődési könyvtári szekció munkája a 39. IFLA közgyűlésen

A közművelődési könyvtári szekció két fontos, minden könyvtárost közelről érintő kérdést tűzött napirendjére ebben az évben. Az egyik a kisebb közművelődési könyvtárak tájékoztató munkájának problémaköre volt, a másik pedig a közművelődési könyvtárak irányítási és felügyeleti kérdéseit ölelte fel.

Tájékoztató szolgálat a kis könyvtárakban

Célravezető, jó módszert választott a szekció elnöke az első téma feldolgozására. Már jó előre hét országból tömör beszámolókat kért, amelyek röviden összefoglalták az illető ország könyvtárügyében kialakult elméleti megfontolásokat és gyakorlati megoldásokat. Még a közgyűlés előtt a könyvtáros egyesületek révén vagy közvetlenül eljuttatta a beszámolókat a szekció munkájában érdekeltékhez, így a grenoble-i ülésen elegendő volt egy rövid bevezetőben összefoglalni a megvitatásra javasolt tételeket. Az elnök két sűrűsödési pontot jelölt meg: elsőként azt a kérdést vetette fel, hogy milyen nehézségekkel kell számolni a kisebb könyvtári egységek tájékoztató munkájában, s hogyan lehet ezeken a szolgálati helyeken is hatékony szolgáltatást nyújtani; majd — ehhez szorosan csatlakoztatva — a regionális, nemzeti, esetleg nemzetközi együttműködés, illetve a központi szolgáltatások mennyiben segíthetik a tájékoztató munkát?

Igen élénk, érdekes vita bontakozott ki, s a különböző országokból érkezett könyvtárosok nézeteiben szemléletesen mutatkozott meg az általános probléma konkrét arculata, amelyet a társadalmi rendszerek eltérő volta, az országnak és könyvtárügyének fejlettségi színvonala, a gazdasági és földrajzi körülmények s még egy

sereg más tényező határoz meg. Az alábbiakban a dolgozatok és a hozzászólások alapján igyekszem beszámolni a vitáról. (Zárójelben szeretném csak megjegyezni, hogy a szocialista országok küldöttei sajnálatos módon alig kértek szót.)

A tájékoztató szolgálattal szemben támasztott *társadalmi szükségletek és igények* jelentik azt a kiindulópontot, amely meghatározza a szervezeti és gyakorlati megoldásokat. Erre utalt bevezetőjében az elnök, hivatkozva az általam beküldött tanulmányra, amelyben a hazai társadalmi változásokból, szükségletekből, a kis könyvtárak társadalmi környezetéből próbáltam levonni a tájékoztató szolgáltatára vonatkozó következtetéseket. A lengyel felszólaló nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a szolgálat fejlesztése, tartalmi és formai jegyeinek meghatározása érdekében elengedhetetlen az olvasási és tájékoztatói szokások megismerése, tanulmányozása s az egyéni igények szembesítése a társadalmi szükségletekkel. Ezekhez a megállapításokhoz kapcsolódott egy angol és egy amerikai megjegyzés, amelyek a könyvtárakban jelentkező igényekben beálló tartalmi változásra hívták fel a figyelmet. Általános tapasztalatuk szerint ugyanis csökken a szórakoztató könyvek forgalma, s erősödik a könyvtárak tájékoztatói és tanulási céllal történő használata. A kis könyvtár fontos társadalmi szerepére mutatott rá egy francia könyvtáros, amikor figyelmeztetett arra, hogy egy-egy könyvtár az olvasó előtt az egész könyvtári rendszert képviseli, s — ahogy a vita norvég résztvevője mondta — a kis könyvtár is információs központ a maga társadalmi környezetében. Ezzel összefüggésben érdemes elgondolkodni a dán könyvtári igazgatóság munkatársának észrevételén, mely szerint az emberek általában még mindig nem tudják, hogy mit kaphatnak, várhatnak el a könyvtáraktól, vagy más esetekben egyszerűen szégyellnek tájékoztatási igényekkel a könyvtárhoz fordulni.

Közismertek a *nehézségek*, amelyekkel a kisebb könyvtárak szemben találják magukat, ha hatékony tájékoztató szolgálatot akarnak nyújtani használóiknak. Világszerte ugyanott szorít a cipő; a kanadai dolgozat szerint kevés pénz áll a kis könyvtárak rendelkezésére, nincs szakképzett személyzetük, s ha van is szakképzett könyvtáros, minden tennivalót magának kell elvégeznie, s nem specializálhatja magát a tájékoztatásra. Ezeket az általános problémákat természetesen színezik, a legtöbb esetben továbbiakkal bővítik az országok sajátos körülményei. A könyvtárügy minden fejlődési szakaszában más-más sajátosságokkal vetődnek fel a tájékoztató munka problémái, s eltérések adódnak a nemzeti könyvtárügyek fejlődési irányából is — mondotta a francia hozzászóló. Így például Franciaországban még nem lehet arról beszélni, hogy a közművelődési könyvtári ellátás — ezen belül a tájékoztatás — teljes rendszere kiépült volna. A Német Szövetségi Köztársaságban is csak néhány éve van általánosan kibontakozóban a tájékoztató szolgálat (hiszen itt előbb meg kellett vívni a tudományos Bibliothek és az alacsonyabb szintű igényeket kiszolgáló Bücherei közti csatát), bár sok nagy, vezető közművelődési könyvtárban már önálló tájékoztató részlegeket szerveztek. S ismét egy tanulságos dán észrevétel: a kis könyvtárakban a részfoglalkozású könyvtárosok alkalmazása miatt rövid a nyitvatartási idő, és ez gátolja, hogy a könyvtár információs kapacitását valóban teljes mértékben kihasználják.

A kis könyvtárak korlátozott tájékoztató képessége és a társadalmi igények közötti ellentmondás feloldását világszerte azonos vagy igen hasonló *megoldásokkal* kísérlik meg. Általános alapelvnek tekinthető, hiszen minden beküldött dolgozat kiemelte, s a hozzászólók is hangsúlyozták, hogy a kis könyvtárak csakis akkor képesek hatékony tájékoztató szolgálatra, ha részei egy olyan könyvtári rendszernek, amelynek központjában fejlett, differenciált és jól ellátott tájékoztató részleggel rendelkező nagykönyvtár áll. E modell konkrét megjelenési formái természetesen országonként különböznek. Angliában örömmel üdvözlük a könyvtárosok az 1974. évi közigazgatási átszervezést, mivel a könyvtárfenntartói jogot és kötelezettséget gyakorló hatóságok illetékességi köre még nagyobb számú lakosságra fog kiterjedni, mint korábban (jelenleg legalább 40 ezer lakos szükséges ahhoz, hogy a helyi tanács önálló könyvtárat tartsa fenn); ez lehetővé teszi ugyanis a központi referenz-állományokra fordítandó összegek emelését, az összehangoltabb fejlesztést, s elősegíti a tagkönyvtárak (vagyis fiókkönyvtárak) és a központi könyvtár közötti szorosabb ellátási és hírközlési kapcsolatokat. Kanadában egy régió (közigazgatásilag talán a mi megyénknek felel meg, bár területe valószínűleg jóval nagyobb) vezető könyvtárai egyesülnek a *regionális könyvtári szolgálat* keretében, s a „principális” könyvtár vezetésével munkamegosztásban tesznek eleget a kisebb könyvtárak által közvetített tájékoztatási igényeknek. A tájékoztató szolgálat minősége, hatékonysága a rendszerek központi könyvtáraitól függ; ezért a Német Szövetségi Köztársaságban elsődlegesnek tekintik a központi könyvtárak referenz-állományának és szolgáltatásainak fejlesztését, s a második szakasz feladatának a tagkönyvtárak helyi referenz-állományának kiépítését. A könyvtáros egyesület erre a súlypontozásra bízta a könyvtárfenntartó hatóságokat. Hasonló politikát folytatnak Franciaországban, ahol a szolgálati helyek szá-

mának korlátozását is szükségesnek tartják abból kiindulva, hogy elaprózva, túlságosan sok szolgálati helyről lehetetlen a tájékoztatási rendszer hatékony működtetése. Az angolok kulcskérdésnek tekintik, hogy a központi könyvtár tájékoztató szolgálata szakosított állománnyra és szakosodott személyzetre támaszkodjék, de ugyanakkor működjék együtt közvetlenek egyetemi és szakkönyvtáraival is. Ezt úgy fogalmazta meg a felszólaló, hogy a közművelődési könyvtár „lehetetlenül”, ha elszigetelődik könyvtári környezetétől. Az USA-ban több olyan könyvtári rendszer van, amelybe közművelődési, egyetemi és szakkönyvtárak egyaránt tartoznak. Norvégiában azt tervezik, hogy felosztják az egyes szakterületek mélyebb gondozását a közművelődési könyvtárak között, majd a későbbiekben az egyetemi és a jelentősebb szakkönyvtárakat is bevonják ebbe a munkamegosztásba. S még egy nyugatnémet megjegyzés: a központi könyvtáraknak kapcsolatban kell lenniük a külső információs rendszerekkel, s közvetíteniük kell ezek szolgáltatásait tagkönyvtáraikhoz.

Mivel a kis könyvtár sok esetben csak közvetíti a használati kérdését központjához, alapvető jelentőségű a hálózaton belüli *kommunikációs csatornák* kiépítése. Angliában minden kis könyvtár rendelkezik telefonnal, sokhelyütt már telex is van, a bibliobuszok némelyike rádiótelefonnal van felszerelve. Kanadában telefonon megy a könyvtárközi kölcsönzésre vonatkozó kérés és a tájékoztatási kérdés egyaránt. Tegyük hozzá: a regionális rendszer számlájára! A helyi könyvtárban a telefon hetenként legalább 10 órán keresztül rendelkezésre áll. Kommunikációs problémának számít az is, hogy a felvevő kis könyvtár helyesen értse a használati kérdését. Az angol könyvtárakban e célra gondosan megtervezett űrlapot alkalmaznak.

Nyilvánvaló, hogy nincs olyan kis könyvtári egység, amely képes volna átfogó referenz-gyűjteményt kifejleszteni. De — s ez is általános vélemény volt — a kis könyvtárban is szükség van a *referenz-eszközök válogatott gyűjteményére*, amelyben ajánló bibliográfiák, könyvjegyzékek, információs forrásokra vonatkozó feljegyzések, hasznos címek stb. találhatóak. Angol tapasztalatok szerint egy jól összeválogatott, maroknyi referenz-apparátus is képes válaszolni a befutó kérdések tekintélyes részére. Az épületben elhelyezett fiókkönyvtárakkal összehasonlítva hátrányos helyzetben vannak a bibliobuszok, ámbár velük szemben az olvasók megértőbbek, nem támasztanak olyan nagy követelményeket, s egyébként is minden mozgókönyvtár naponta vizsztatér bázisára, amely minden esetben egy központi könyvtár vagy nagyobb fiókkönyvtár. Kanadában a kis könyvtárakban a gyors referenz-válaszokhoz szükséges anyagot biztosítják, s Finnországban ilyenekkel a bibliobuszokat is ellátják. A Német Szövetségi Köztársaságban 1973-ban tették közzé azt a dokumentumot, amely körülbelül a mi szakmai irányelveinknek felel meg (bár nem az állam, csupán a könyvtári egyesület tekintélye áll mögötte), s ez kitér arra is, hogy a városi fiókkönyvtáraknak, a falusi könyvtáraknak milyen állománnyal, felszereléssel kell rendelkezniük a tájékoztató szolgálat ellátásához.

A *személyi tényező*, mint általában a könyvtári szolgálatban, itt is döntőnek bizonyul. Az egyik felszólaló a kis könyvtárban dolgozó könyvtárost az általános orvoshoz hasonlította: tudnia kell, hogy mit képes helyben megoldani, s tudnia kell, mikor és hová kell adott esetben a kérdést továbbítani. A könyvtáros az ellátási rendszer felelős képviselője, mondta egy angol kolléga, ismernie kell a tájékoztatási forrásokat, biztosnak kell lennie használatukban, s tájékozottnak kell lennie az országos információs rendszerben, amely a „hátszínre” jelenti számára. E követelményeknek pedig csak jól képzett könyvtáros képes megfelelni. A főfoglalkozású könyvtárosok képzésében és továbbképzésében nagy helyet kell elfoglalnia a tájékoztató munka ilyen vonatkozásainak is. Dániában és Kanadában a részfoglalkozású könyvtárosok felkészítésére is súlyt helyeznek: megtanítják őket a gyors referenz-eszközök használatára, megismertetik velük a központi könyvtárak állományát, tájékoztatási segédleteit. A tájékoztató könyvtárosok másik szerepére vetett fényt az a dán hozzászóló, aki megállapította, hogy a könyvtárosok sokszor „nem tudják eladni árujukat”, vagyis nem tudják a könyvtári szolgáltatások iránt az emberek érdeklődését felkelteni, s következképpen nem tudják a könyvtár lehetőségeit sem valóra váltani.

Az együttműködésen alapuló vállalkozások, a különféle *központi szolgáltatások* igen sok országban nagy segítséget nyújtanak a kisebb, de a nagyobb könyvtárak tájékoztató munkájához is. Igazán előnyös helyzetben voltam, mert e téren volt miről beszámolnom: bevált, évek óta működő szolgáltatások és újonnan indult kísérleti vállalkozások segítik hazai könyvtáraink tájékoztató munkáját. Figyelemre méltó volt a dán beszámoló, amely a folyóiratokban és újságokban megjelenő irodalom alapos és jól rendszerezett feltárását ismertette. Terveik szerint ezt a szolgáltatást továbbfejlesztik, s három részre bontják: az egyik a cikkeket, tanulmányokat, interjúkat stb. dolgozná fel, a másik a kritikákat (könyv, film, színdarab), a harmadik pedig a szépirodalmi műveket. Mindez évi 40 000 tételt jelent, s feltételezhetően mikrolap formájában jelenne meg. A gyerekkönyvtárak számára rendszeres időközönként regisztrálják

a meséket, s 1973 augusztusától a hobby-irodalmat is. Abból kiindulva, hogy az információk visszakeresésének problémái egyre inkább hasonlítanak egymásra a közművelődési és a tudományos könyvtárakban, terveik között közös vállalkozások is szerepelnek. Hollandiában ugyancsak több központi szolgáltatás működik. Így például a Holland Könyvtári Központ az Irodalmi Múzeummal közösen havonta mintegy 100 fotokópiát küld az előfizetőknek a holland irodalommal kapcsolatos kritikákról, cikkekről, életrajzi közleményekről. Havonta közzéteszik a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő és kis terjedelmű publikációk listáját (ezek a dokumentumok a kölcsönzésben alig használhatók, annál inkább a tájékoztató munkában). Jegyzékeket jelentetnek meg, amelyek egy-egy téma audiovizuális anyagát tartalmazzák. Terveik között elsősorban a fotokópiás újságkivágat szolgáltatás tematikai bővítése, új sorozatokkal (színház, film, aktuális témák, bizonyos külföldi irodalmak) való kiegészítése szerepel. Itt említem meg azt az érdekes javaslatot, amely hasznos referenz-eszközt kívánna létrehozni nemzetközi vállalkozással. Ennek értelmében minden ország kíválogatná azokat a legfontosabb hazai kézikönyveket, bibliográfiákat stb. — nem többet, mint 10—15-öt —, amelyek kiinduló, első tájékozódást nyújtának az illető ország társadalmáról, természeti viszonyairól, történetéről, tudományáról, művészetéről stb., s amelyeket beszerzésre javasol a külföld vezető közművelődési könyvtárai számára.

Irányítás és felügyelet

A második téma tárgyalása inkább követte az IFLA hagyományait. Mindhárom előadó felolvasta — viszonylag tömör — előadását, s ennek következtében kevesebb idő jutott a vitára. Utólag azonban már hiába sajnálkozott az elnök — látva az élénk hozzászólási kedvet —, hogy miért is nem követte a korábbi ülésen bevált utat.

Mielőtt a dolgozatok ismertetésére térnék, egyetlen vezérgondolatot szeretnék kiemelni, amelyet többen is hangsúlyoztak. Ez pedig az, hogy bármilyen a közigazgatás szervezete, akármilyen formában is oldódik meg a könyvtárak igazgatása, ellenőrzése, a könyvtáros feladata és felelőssége, hogy napi munkájával, szolgáltatásaival és érvelésével bizonyítsa intézményének társadalmi fontosságát. Ki kell építenie társadalmi kapcsolatait, részt kell vennie a politikai életben, s lehetőség szerint helyet kell szereznie azokban a bizottságokban, azokon a fórumokon, ahol a könyvtár ügyében szót emelhet.

Az USA közművelődési könyvtárait az úgynevezett gyámtanácsok irányítják és felügyelik. Abból kiindulva, hogy a könyvtár a közösség tulajdona, gyámokat bízna meg (vagy esetenként választanak) e tulajdon gondozására. Így a gyámtanács lényegében az állampolgári ellenőrzést gyakorló irányító testület, amelynek tagjai a közöségért nyerik felhatalmazásukat. Általában 5—9 tagból állnak, s fő feladatuk a könyvtár és az általa ellátandó közösség közötti kapcsolatok megteremtése és ápolása. Folyamatosan, hivatalos és nem hivatalos formában tájékoztatják az állampolgárokat, szervezeteket, intézményeket a könyvtár ügyeiről, feltárják társadalmi hasznát, a könyvtár befolyását újabb és újabb rétegekre és területekre kiterjesztik, könyvbarát csoportokat szerveznek stb. A társadalmi szükségletek alapján a gyámtanács állapítja meg a könyvtár működési feltételeit, fejlesztési és távlati terveit, s a költségvetési és beruházási összegeket jóváhagyó szerv előtt képviseli a könyvtár, pontosabban a közösség érdekeit, harcol és érvel a jogos igények érvényesítéséért. A gyámtanács titkári teendőit a könyvtár igazgatója látja el, akit egyébként a gyámtanács választ ki, s tevékenységét is ellenőrzi, ami lényegében a gyámtanács által megállapított könyvtárpolitika megvalósítását jelenti. A gyarapítási politikát (magyarul a gyűjtőkori szabályzatot) ugyancsak a gyámtanács állapítja meg, a könyvtáros ennek alapján végzi állománygyarapító munkáját.

A Német Szövetségi Köztársaságban sem szövetségi, sem pedig állami törvények nem írják elő kötelező érvénnyel a helyi közigazgatási szervek számára, hogy közművelődési könyvtárat tartsanak fenn. Így teljes egészében saját belátásukra van bízva, tartanak-e fenn könyvtárat, s milyent. A helyi művelődéspolitikai nem is sorolja túlságosan előkelő helyre a könyvtárat (s vele együtt a felnőttoktatási intézményeket sem), mert a hagyományok ereje a színházak mellett szól. A könyvtárosok a törvényes rendezésért harcolnak, de megítélésük szerint még messze vannak ettől. A nyugatnémet könyvtárak tehát helyi, de kettős felügyelet alatt állnak. Egyfelől a tanácsstagokból álló kulturális bizottság (kooptált szakértőkkel kiegészítve), másfelől a tanács szakigazgatási szervének a vezetője irányítja és felügyeli tevékenységüket. Ez sok esetben nehezíti az ügyek gyors, hatékony intézését. Az igazgatót a kulturális bizottság választja ki, míg a könyvtár többi munkatársait a szakigazgatási szerv nevezi ki. Az állománygyarapítás teljes egészében a könyvtárigazgató felelőssége. A lakosság csak a kívánságfüzet révén gyakorolhat befolyást a könyvek kiválasztására.

Számunkra talán a legtanulságosabb a *Dániában* kialakult irányítási-felügyeleti modell. Az utóbbi években náluk is közigazgatási reform zajlott le, amelynek eredményeképpen rendkívül megnövekedett a helyi hatóságok illetékességi köre, felelőssége, hatásköre és önállósága. Ez a decentralizálási folyamat természetesen érintette a könyvtárügyet is, mivel a könyvtárak teljes egészükben a helyi tanácsok intézményeivé váltak. Olyannyira, hogy a megyék sem könyvtárfenntartó szervek többé, hanem csupán a központi (megyei) funkciókat is ellátó városi könyvtárak fenntartásához járulnak hozzá oly mértékben, amennyire azok szolgáltatásai túlmennek a helyi tanács illetékességi körén. Érdemes idézni a benyújtott dolgozat záró sorait: „A dán közigazgatás nagymérvű decentralizációját, s ezzel együtt a közművelődési könyvtáraknak a helyi tanácsok alá rendelését előnyösnek kell ítélni a társadalom fejlődése szempontjából. A korábbi könyvtári törvények központi irányelveket és normatívákat állapítottak meg, amelyek az egész ország viszonylatában elfogadható és egyenletes fejlődést biztosítottak. Természetes dolog, hogy a helyi hatóságok önállósága folyamatosan növekszik, és pillanatnyilag úgy látszik, hogy ennek eredményeképpen egy sor létező normatíva és irányelv nem vihető át az éppen revízió alatt álló könyvtári törvénybe. Ez annak a társadalmi fejlődésnek a következménye, amely rövid távon föltételezhetően azt eredményezi, hogy a jó könyvtárak jobbakká válnak, a szegények pedig rosszabbakká, de hosszú távra lehetetlen egyelőre megjósolni hatását. A közművelődési könyvtárak állami igazgatóságának, amely a Művelődésügyi Minisztérium megbízásából a könyvtári törvény végrehajtója, új módszereket kell majd találnia abban a helyzetben, amikor a központi normatívák és irányelvek már nem képezik részét a könyvtári törvénynek.” Az új közigazgatási törvény keretszerűen intézkedett a helyi tanácsok működéséről, ezért a könyvtárak irányítását és felügyeletét nem azonos módon oldották meg országszerte. Általában egyetlen oktatási bizottság (amely 4–5 választott tanácstagból áll) foglalkozik mind az iskola, mind pedig a közművelődés kérdéseivel. Természetesen az iskolák ügyei dominálnak a bizottság munkájában; emiatt néhány helyen sikerült elérni, hogy külön közművelődési bizottságot hozzanak létre. Mindkét esetben a könyvtár igazgatója látja el a bizottság titkári teendőit, ha könyvtári kérdés szerepel napirendjén. A bizottság előkészíti a tanács döntéseit, s gondoskodik a határozatok végrehajtásáról. Foglalkozik a pénzügyi tervezéssel, a távlati, fejlesztési tervek kidolgozásával, beruházási, könyvtárépítési kérdésekkel. A könyvtári személyzet kinevezésének jogkörét esetenként a tanács e bizottságra ruházza át. Az állománygyarapítás felelőssége a könyvtárigazgatóé; a könyvtári törvény tartalmi előírásainak megtartását a bizottság ellenőrzi. Próbálkoznak azzal, hogy a használókat közvetlenül is bevonják a könyvtár irányításába, de még nem találtak célravezető szervezeti formát; talán az úgynevezett kulturális tanácsok révén — amelyek nem közigazgatási szervek, hanem a különféle szervezetek, testületek tagjaiból tevődnek össze — lehet még leginkább a lakosság könyvtárral kapcsolatos kívánságait érvényre juttatni.

Az alszekciók munkájából

Szorosan kapcsolódott a közgyűlés főtémájához, az egyetemes bibliográfiai számbavételhez a *gyermekkönyvtári alszekció* fő napirendi pontja, amely a gyermekirodalom bibliografizálásával és kritikájával foglalkozott. Átolvasva a beküldött dolgozatokat, megerősödött az a véleményem — mellyel sokan egyetértenek —, hogy nem fordítottunk kellő figyelmet erre a fontos problémára. Hagyjuk magunkat megnyugtanni azzal, hogy a regisztrálást elvégzi a nemzeti bibliográfia, az Új Könyvek pedig tartalmi eligazítást nyújt a könyvtárosoknak a beszerzés és a hasznosítást illetően. Pedig, s erre a hébe-hóba megjelenő pusztába kiáltó cikkek, sőt legutóbb az *Élet és Irodalom* vitája is figyelmeztetett, sokkal többet kell tennünk nekünk, könyvtárosoknak, de sok mindenki másnak is. Ahhoz, hogy a gyerekek, fiatalok olvasmány-szerkezete kedvezőbben alakuljon, okos, céltudatos olvasási szokások alakuljanak ki bennük, átgondoltabb, szervezettebb és igen sok szervet, intézményt, szerkesztőséget átfogó haditervet kell kidolgozni és végrehajtani. Csak egyetlen kérdés: megoldódott-e a pedagógusok informálása a legújabb ifjúsági könyvekről, tágabban pedig az iskolai oktató-nevelő munka szempontjából fontos kurrens irodalomról? A Köznevelés, a pedagógusok „tömeglapja” nem indított ilyen rovatot...

A *kórházi könyvtárak (betegkönyvtárak)* alszekciójának első ülésén a szekció elnöke és titkára beszámolt az év folyamán végzett munkáról. Elismerésüket fejezték ki a sok országban működő levelezőknek, akikkel állandó kapcsolatot tartanak és akiktől a munkához szükséges információkat kapják. Ezek alapján elkészült az olvasási segéd-eszközök nemzetközi jegyzéke, amely a nemzetközi piacon kapható készülékeket ismereti (elektromos lapozók, prizmás olvasókészülékek, könyvtartók). A jegyzéket kiosztották az ülés résztvevői között. Ezután G. Bourdin a franciaországi betegkönyvtár-

rak helyzetéről és tevékenységéről számolt be. A második ülést összekapcsolták néhány lyoni kórházi könyvtár megtekintésével. A lyoni ülésen J. Guénebaud a betegkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak közötti együttműködésről, M. Ballandras pedig arról a kedvező lélektani és kulturális hatásról tartott rövid előadást, amely a betegknél tapasztalható a betegkönyvtár jó működésének eredményeképpen.

A közművelődési könyvtári szekció alszekciójaként működik a *Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Egyesülete* (INTAMEL), amely a 400 000 lakosnál nagyobb városokat, városi agglomerációkat ellátó könyvtárakat fogja össze. Az IFLA közgyűlése alkalmával az INTAMEL vezetősége és a jelenlevő tagok meghallgatták az elnök és a titkár beszámolóját a folyamatban levő ügyekről s a következő évi szeminárium előkészületeiről. A tervek szerint az 1974. évi szemináriumot Hamburgban tartják, s a szemináriummal kapcsolatban felkeresnek néhány nagyvárosi könyvtárat az NSZK-ban és az NDK-ban.

A szekció határozatot fogadott el egy új alszekciónak, az *iskolai könyvtárak alszekciójának* létrehozására. A határozatot jóváhagyásra az IFLA végrehajtó bizottsága elé terjesztették. A jelenlevők véleménye megoszlott e kérdésben, sokan ugyanis a gyermekkönyvtári alszekció keretében kívánták volna tartani továbbra is az iskolai könyvtárak tematikáját. Annál is inkább — érveltek —, mert létezik és jól működik az *Iskolai Könyvtárak Nemzetközi Egyesülete* (IASL), s így félő, hogy szükség-telen kettősséget, párhuzamosságot okoz az új alszekció. Ezzel szemben a többség álláspontja szerint igenis szükség van arra, hogy az IFLA-n belül is önálló szervezeti keretnek kapjanak az iskolai könyvtárak. Míg az IASL az iskolai könyvtárügy, iskolai könyvtári munka pedagógiai aspektusát hangsúlyozza és mint a nemzetközi oktatási szervezet alárendeltségében működő egyesület — helyesen — az oktató-nevelő munka nagyobb egységéből közelíti meg az iskolai könyvtárak problémáit, addig az IFLA-n belül alakult alszekció ugyanezt a kérdéskört az egységes könyvtárügy, a könyvtárosi hivatás szempontjából vizsgálja, ezzel is erősítve az iskolai könyvtárakat az egész könyvtárügyhöz fűző szerves kapcsolatokat. Így a két szervezet egymást kiegészíti, s ha összehangolják tevékenységüket, eredményesebben léphetnek fel az iskolai könyvtárak érdekében mind az oktatásügy, mind pedig a könyvtárügy fórumain.

P a p p I s t v á n

Jegyzet

A kis közművelődési könyvtárak tájékoztató munkájáról és a tájékoztatást segítő központi szolgáltatásokról az alábbi szakemberek nyújtottak be dolgozatot: Keith Doms (USA); Flemming Ettrup (Dánia); Traszha Macdowall (Kanada); Papp István (Magyarország); Lorna Pauln (Anglia); Hansjörg Süberkrüb (NSZK); W. M. E. Vintges (Hollandia). A közművelődési könyvtárak irányításáról és felügyeletéről pedig Aase Bredsdorff (Dánia); Hansjörg Süberkrüb (NSZK); Virginia G. Young (USA). A közművelődési könyvtári szekcióhoz még két tanulmányt terjesztettek be, ezek azonban nem szerepeltek az ülések napirendjén: M. Guérin: *Die öffentliche Bibliothek in Frankreich. Philosophie und Praxis*. Grenoble, 1973. (A közművelődési könyvtár public libraries. Grenoble, 1973. (A könyvtárhasználat oktatása közművelődési könyvtárakban. Könyvtárlátogatások szervezése.)

A gyermekkönyvtári alszekció főtémájához (a gyermekirodalom bibliográfiai számbavétele és kritikája) az alábbiaktól érkeztek írásos hozzászólások: Aase Bredsdorff (Dánia); Irmgard Dressler (NDK); Anne Izard (USA); Maria L'Abate Widmann (Olaszország); Simone Lamblin — Geneviève Patte (Franciaország); S. G. Ray (Anglia). S egy tájékoztató dolgozat a francia gyermekkönyvtárakról: Geneviève Patte: *Children's libraries in France*. Grenoble, 1973. (Gyermekek könyvtárak Franciaországban.)

Az új iskolai könyvtári alszekció megalakítását az alábbi előadás indokolta meg: Frances Laverne Carroll: *The unity of the profession*. Grenoble, 1973. (A szakma egysége.)

A felsorolt dokumentumok a KMK szakkönyvtárában az érdeklődők rendelkezésére állnak.

Szilágyi Imre ex libris

Hogyan olvas a magyar diák?

A címben feltett kérdésre mindeddig nehezen tudtunk volna tárgyilagos feleletet adni. Nem volt megfelelő összehasonlítási alapunk: egységes szempontok alapján végzett nemzetközi vizsgálat. Most egy nemrég publikált UNESCO kutatás alapján megkísérelhetjük a választadást.

A vizsgálatot az UNESCO egyik intézménye, az IEA végezte (International Association for the Evaluation of Educational Achievement = nemzetközi társaság az oktatási eredmények értékelésére) 15 országban. Maga az adatfelvétel az előkészítő munkálatok után Magyarországon 1970 tavaszán történt. A vizsgálat összehasonlító eredményeiről egy Stockholmban most megjelent könyv, *Robert R. Thorndike* munkája tájékoztat, melynek címe *Reading comprehension education in fifteen countries*, azaz *Olvasmánymegértés, nevelés 15 országban*. A magyar vonatkozásokat néhány hazai tanulmány részletesebben is elemezte. (*Báthory Zoltán*, illetve *Kádárné Fülöp Judit* írása a Pedagógiai Szemle 1973. évi 7—8. számában.) Ismertetésünkben ezeket idézzük. Az adatokkal néhány — nagyjából egyidőben végzett és publikált — magyarországi felmérést és állásfoglalást szembesítünk. (Elsősorban *Szabolcsi József* összegezése alapján, amelyet a szerző a Pedagógiai Szemle 1973. évi 3. számában tett közzé.)

Az IEA kutatás azt vizsgálta: hogyan olvasnak a tanulók? Milyen mértékben értik meg a különböző jellegű szövegeket, és milyen az olvasási technikájuk? Végző soron azt kutatta: milyen tényezők fejlesztik a tanulók olvasási készségét, mik teszik őket jobb olvasóvá? E tényezők között nemcsak az iskolaiakat vették számba, hanem a *társadalmi környezet* több tényezőjét is (köztük pl. a közművelődési könyvtárak igénybevételét). Ez teszi a vizsgálati jelentéseket érdekes olvasmánnyá a könyvtárosok számára is.

A kutatók a tanulók sokaságán belül három életkori csoport olvasási készségét elemezték: a 10 évesekét (nálunk: az általános iskola alsó tagozatát befejezők), a 14 évesekét (nálunk: a felső tagozatot befejezők) és a középiskolák végző osztályának tanulóit. 4500 iskola 104 ezer tanulója terjedt ki a kutatás; nálunk 400 iskola 15 ezer tanulója vizsgálta háromezer pedagógus. (Párhuzamosan folyt a tanulók természetismereti ismereteinek számbavétele is, erre azonban szemlénkben nem térünk ki.)

*

Hogyan olvas tehát a magyar diák? *Rosszul*. Az olvasott szöveg megértésében elmarad más, fejlett országok diákjaitól. (Ld. a lemaradás arányait is feltüntető táblázatot.) Az olvasás gyorsasága terén még rosszabb helyet kaptunk: a rangsorban hátrább szorultunk, az „igen gyenge” minősítésű kategóriába.

Az olvasott szöveg megértésének pontszámai

10 évesek*	14 évesek	18 évesek
		35,4 Új-Zéland
		34,4 Skócia
		33,6 Anglia
		31,2 Hollandia
	29,3 Új-Zéland	30,0 Finnország
	27,9 Olaszország	27,6 Belgium (francia)
21,5 Svédország	27,3 USA	26,8 Svédország
19,9 Olaszország	27,2 Belgium (francia)	25,5 Belgium (flamand)
19,4 Finnország	27,1 Finnország	25,2 Izrael
18,5 Anglia	27,0 Skócia	
18,4 Skócia	25,6 Svédország	23,9 Olaszország
17,9 Belgium (francia)	25,5 Magyarország	23,8 Magyarország
17,7 Hollandia	25,3 Anglia	
17,5 Belg. (flamand)	25,2 Hollandia	
16,8 USA	24,4 Belgium (flamand)	
14,0 Magyarország	22,6 Izrael	21,8 USA
13,8 Izrael		
9,1 Chile	14,1 Chile	16,0 Chile
8,5 India	7,8 Irán	
		4,4 Irán
3,7 Irán	5,2 India	3,5 India

* (Ebben a csoportban az új-zélandi diákok teljesítményét nem vizsgálták.)

Miért okozott ekkora nehézséget tanulóinknak a vizsgálat során kapott szövegek megértése? Okunk volna rá, hogy gyanakodjunk a mérőeszközül szolgáló teszt nemzetközi voltára, a magyar nyelv sajátosságainak figyelmen kívül hagyására. A magyar szakemberek szerint azonban „az olvasmányok többsége érdekes, a tanulók életkorához, érdeklődéséhez tematikailag közel álló, olvasmányos”. Ugyanakkor összehasonlították a tesztszövegek szerkezeti bonyolultságát a 4. osztályosok olvasókönyvével, néhány felső tagozatos tankönyvvél és az Élet és Tudomány cikkeinek szerkezeti bonyolultságával. Az eredmény közelebb visz elmaradásunk okainak megértéséhez: „A tesztek és az ismeretterjesztő folyóirat szerkezeti bonyolultsága közel azonos, és mindkettő bonyolultabb, mint a tankönyvek. Az olvasókönyv szerkezete különösen nagyon egyszerű, és hozzátehetjük, hogy tartalmi-tematikai szempontból is szegényes. A gyenge olvasási eredmény egyik oka az olvasásmegértési tesztek és a tankönyvek szerkezeti bonyolultsága közti különbség.” *Báthory Zoltán* levonja mindennek következményét: „Ha egyetértünk azzal, hogy az olvasástanítás célkitűzése mind a szépirodalmi, mind az ismeretterjesztő művek vonatkozásában a tartalmi sokoldalúságra nevelés, és elfogadjuk azt, hogy az ilyen irányú érdeklődés kielégítése a tankönyveknél általában bonyolultabb szerkezetű szövegek elolvasásának képességét tételezi fel, akkor azt kell mondanunk, hogy az IEA olvasásmegértés-tesztek ennek a célkitűzésnek teljes mértékben megfelelnek. De eltérnek azoktól a látens célkitűzésektől, melyeket akarva-akaratlanul a tankönyvi szövegek sugalmaznak. Mintha két célrendszer hatna — függetlenül attól, hogy mi a hivatalos tantervi állásfoglalás. Ez a kettősség okozza, hogy azok a tanulók, akik csak a tankönyvet olvassák, hátrányba kerülnek azokkal szemben, akik a tankönyveken kívül sok más szöveget is olvasnak. Jól tudjuk, hogy az iskolai olvasástanítás nevelési céljai közt az olvasóvá nevelés központi helyet foglal el. A bökkenő csak az, hogy ezt a célt az alsó tagozatos tankönyvek sem tartalmi, sem szerkezeti szempontból, a felső tagozatos tankönyvek pedig szerkezeti vonatkozásban nem támasztják alá, mert nem nyújtanak megfelelő edzési lehetőséget az igényesebb ismeretterjesztő és szépirodalmi szövegek olvasásához. A probléma még súlyosabban jelentkezik azoknál a tanulóknál, akik olyan családi környezetben élnek, melyben senki és semmi sem készíteti őket az iskolai szövegeken kívüli olvasásra. Többek között a célrendszernek ez a kettőssége okozza olvasástanításunk mai didakticizmusát, és ezért tartjuk időszzerűnek, sőt sürgetőnek az olvasástanítás célrendszerének gyökeres felülvizsgálatát.”

Más pontból kiindulva és más megközelítési úton haladva, hasonló eredményekre és hasonló következtetésekre jut nyolc megye vezető szakfelügyelője is. *Szabolcsi József* összegezésében: „A vélemények szerint a tanulóknak csak 65—75%-a éri el a tantervi követelményszintet olvasásból, 25—35%-uk alatta marad. A százalékosan is összesített adatok szerint Borsod megyében 30%, Heves megyében 30—40%, Komárom megyében 30—40%, Somogy megyében 30%. Veszprém megyében 21%, a gyengén olvasó tanulók száma. Ezek szerint a felső tagozat kezdetén minden negyedik vagy harmadik tanuló olyan olvasási nehézségekkel küzd, amelyek komoly gondot okoznak az önálló ismeretszerzésben, s többségük auditive tanuló, a tanári magyarázatból él. — Ugyanakkor ez a százalékos megállapítás is pontosításra szorul, mert a tantervi követelményekben általában érnek el a tanulók 65—75%-os eredményt. A némaértelmes olvasás szintje azonban alacsonyabb a hangos, folyamatos olvasásnál, pedig ... ez a tanulás alapja. A felső tagozatos szakfelügyelő fel is teszik a kérdést: lehet-e „közepes” olvasással bármely tantárgyat önállóan tanulni?”

Megerősíti a fentiek igazát a *Sári Gusztáv és Zágonyi Lászlóné* által összeállított feladatlapos felmérés az 5. osztályos tanulók olvasási szintjéről, 245 iskola csaknem 10 ezer tanulójának teljesítményéről. (Az 5. osztályos tanulók olvasási tudásszintje az 1970/71. tanév elején. Kézirat.) A vizsgálat tanúsága szerint a tanulmányi eredmény és az olvasási színvonal osztályzatra átszámított értéke egybeesik. A folyékony-hangsúlyos olvasás terén az 5. osztályos tanulóknak kb. egyharmada éri el a tantervi követelmény szintjét az év elején, de a leggyengébb eredmény a némaértelmes olvasás szintjét jelző sebesség és megértés terén mutatkozik.

Visszatérve az IEA-vizsgálatra: a nemzetközi összefoglalás legfőbb tanulságaként azt állapítja meg, hogy egy-egy tanuló olvasási teljesítményét mindenekelőtt otthonának művelődési lehetőségei és igény szintje befolyásolja. (Ebből következik a másik alapvető megállapítás: széles szakadék húzódik a fejlett és a fejlődő országok tanulóinak olvasási teljesítménye között, míg a fejlett országok közti ilyen különbség meglehetősen kicsi. Ennek oka a fejlődő országok hátrányos helyzete a meghatározó tényezők terén: a szülők iskolázottsága, a család rendelkezésére álló művelődési eszközök csekély volta stb. A különbséget — melyet az UNESCO összefoglalás „drámainak” nevez — a táblázat jól mutatja.)

Az otthon kultúráját — ami döntő tényezőnek bizonyult — a vizsgálat hat változó segítségével írta le. Közülük a legnagyobb hatásfokú az apa iskolai végzettsége,

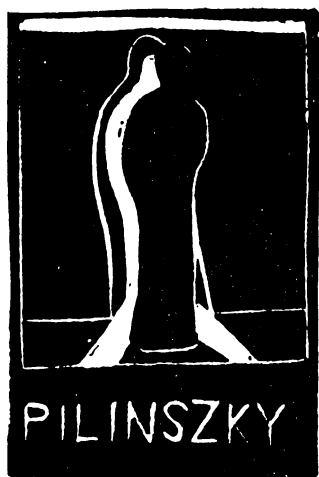
második az otthoni könyvek száma. E két tényező elsődleges szerepe élesen kirajzolódott. A környezethatást illetően a vizsgálat két fontos tanulsága emelhető ki. Először is: a környezethatás sokkal nagyobb mértékben befolyásolja az olvasási készséget, mint a természettudományi ismereteket. Másodszor: ez a hatás országonként változó. Hazánkban szélsőségesen erős: a vizsgáltak közül csak négy országban érvényesül a miénknél is nagyobb hatásokkal. Ez kijelöli feladatunkat is: művelődési intézményeink munkáját úgy kell szabályoznunk, hogy a környezet teljesítményszéthúzó hatását ne fokozzák, hanem ellensúlyozzák.

Jelenleg ugyanis nálunk — mint utaltunk rá — a tankönyv szövege önmagában nem készíti elő a tanulókat a megfelelő olvasási készség megszerzésére, a tankönyvön kívüli olvasásra pedig elsősorban a családi környezet ösztönöz. Ezért — mint *Báthory* írja — „a magyar kisiskolások olvasáseredményeire nagyfokú szóródás jellemző. Ez más szóval azt jelenti, hogy a tanulók közti különbségek igen nagyok... Mintha az olvasásterveztek skáláján az olvasási készségben edzett, sokat olvasó tanulók különül-
nének el azoktól a társaiktól, akiknek az olvasáskészsége főként a tankönyvek közvetítésével fejlődik, és akiket még környezetük sem szorít igényes, változatos tartalmú olvasásra.”

A vizsgálatok a teendők kijelöléséhez is kézzelfogható segítséget adnak. Kimutatják például, hogy milyen nevelői magatartás eredményezi a tanulók jobb olvasási készségét. A tanulók eredményeire legnagyobb hatással *a tanulók olvasásra, könyvtárhasználatra serkentése* van, nem sokkal kisebb mértékben az audiovizuális eszközök használata és az osztálykönyvtár létrehozása, ugyanakkor a legkisebb eredményt az előírt tankönyvnek mindenekfeletti jelentőséget tulajdonítók érték el. Ez a sorrend egyértelműen mutatja, hogy az iskolai olvasástani tanítás annál eredményesebb, minél nagyobb mértékben építi bele saját munkájába az iskolán kívüli, nem-hagyományos eszközöket.

A vizsgálatok eredményeire támaszkodva *Szabolcsi József* a feladatok meghatározását így kezdi: „Mindenekelőtt: az olvasást, a felső tagozatos olvasási készség továbbfejlesztését ki kell emelni szűk — tantárgyi, oktatásmódszertani — értelmezéséből, mert ez *nem egyetlen tantárgy*, nem egyetlen tanár ügye, hanem *az általános műveltség megalapozásának nélkülözhetetlen eszköze*. Tantárgyak közötti tendenciáját határozottan tudatosítani kell...” Megállapításával és javaslatával messzemenően egyet-
értve azt fűzhetnénk még hozzá: határozottan tudatosítani kell az iskola és az iskolán kívüli művelődési intézmények közötti tendenciáját is. *Önmagában egyik intézmény sem képes megbirkózni az olvasási készség fejlesztésének rendkívül összetett feladatával*. Úgy gondolom, a gyakorlat számára ez a vizsgálatok eredményeinek végső mondanivalója.

Katsányi Sándor

Bor István ex librise

Tájékoztatás és nevelés

Néhány évvel ezelőtt egy fiatal olvasó szokatlan kéréssel fordult hozzám. Elmondta, hogy most szerzett levelező úton érettségi bizonyítványt, s eddig csak tankönyveket és kötelező olvasmányokat olvasott. A vizsgák után, nagy szabad idejében tájékozódni kezdett, és így döbrent rá, mennyi mindent nem ismer még. Kérte, segítsék a hiányok pótlásában, állítsak össze számára olvasási tervet, mert tanácsatlannul áll szemben a nagy és ijesztő könyváraddal. Nem tudja, mihez fogjon, merre induljon. A kérés fellelkesített, mert úgy éreztem, vérbeli könyvtáros feladatot kaptam: tájékoztatnom kell egy olvasót könyvekről, folyóiratokról, és ezeken keresztül igazi olvasóvá nevelnem. A terv elkészült, de hogy sikerült-e a célt elérnem, nem tudom, mert a fiatalember közben elköltözött a városból, kapcsolatunk megszakadt.

Az eset is csak *Zircz Péter* cikkének olvasása kapcsán jutott eszembe, aki a *Könyvtáros* júliusi és szeptemberi számában közölt *Gondolatok a közművelődési könyvtárban* című, rendkívül érdekes írásának második részében egyebek között a nevelés és a tájékoztatás kapcsolatával is foglalkozik.

Mi a „valódi” tájékoztatás?

Nagyon időszerűnek érzem a kérdést, hiszen már az is elgondolkoztató, hogy az előbb leírt eset — nyugodtan merek általánosítani — fehér holló a könyvtárosi gyakorlatban. De azért is, mert *Zircz Péter* gondolatmenetében ellentmondást vélek felfedezni: miután megállapítja, hogy a tájékoztatás tartalmazhat pedagógiai folyamatokat is, sürgeti a „valódi tájékoztatás” és a könyvtári nevelőmunka legalább fogalmi elhatárolását, mert véleménye szerint a *tájékoztatás elfedi a könyvtári nevelést*. Nem hiszem. A két tevékenységet nem lehet szembeállítani egymással. Hiszen a könyvtár nevelőmunkája, amely valóban az állománykialakítással kezdődik és a propagandatevékenység táján végződik, szervesen magában foglalja a tájékoztatási tevékenységet is. Az lehet, hogy divat a tájékoztatásról beszélni, a nevelés pedig sokaknak avított fogalomnak tűnik, de erről nem a tájékoztatás tehet. Kár volna elverni rajta a port, mert valaki még azt hihetné, hogy ez a tevékenység a közművelődési könyvtárakban túlzott méreteket ölt. Sajnos, a helyzet egészen más. A „B” típusú könyvtárak többségében még a legnagyobb jóindulattal sem lehet szervezett tájékoztató tevékenységről beszélni, de a megyei könyvtáraknál sincs minden rendben. Még mindig kísért például az a rosszul értelmezett liberalizmus, amely az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosokat minden tekintetben egyenlőknek tekinti: az adminisztrációs és az érdemi könyvtárosi munka nem válik el elég élesen. Ennek aztán a nevelőmunka vonatkozásában is súlyos következményei vannak. Az a könyvtáros, aki „csak sétál” a polcok között és embereket szólít meg, beszélget velük, miközben társai százával veszik vissza és adják ki a könyveket, sokak szemében munkakerülőnek tűnik.

Persze nehéz megfogalmazni, mit is jelent az olvasószolgálati könyvtáros érdemi munkája. Ezen a területen a Könyvtártudományi és Módszertani Központ az utóbbi években valóban úttörő munkát végez. Az ízlésvizsgálatokon és az olvasáskutatáson kívül igen fontosnak ítélem azt a vizsgálatot is, amely az *olvasók és a könyvtárosok kapcsolatát*, a személyes hatás kérdéseit próbálja tisztázni. Ma még azonban az olvasószolgálati könyvtáros (nevezhetjük akár szakreferensnek is) megfelelő „pályakép” hiányában a könyvtáros társadalmon belül sem vívta ki az őt megillető rangot. Az anyagiakon kívül ezzel hoznám összefüggésbe, hogy a Szombathelyi Megyei Könyvtár évek óta nem tudja betölteni szakreferensi állásait (Takács Miklós: *Egy könyvtár első két éve*. Könyvtáros, 1973. 7. sz.) és, hogy nagyon sok helyen az olvasószolgálati csoportban találhatjuk a legkevésbé képzett munkatársakat. Ezzel nem akarom megsértetni az igazi könyvtárosi munkát végző kollégákat, ellenkezőleg, szeretnék melettük szólni, hogy ne legyenek a könyvtárak mostohagyerekei.

Igaza van *Zircz Péternek*, amikor a tájékoztatás fogalmának tisztázását sürgeti, mert ezen a téren igen nagy a bizonytalanság. Ahány könyvtártant tanító tanár, annyi a definíció és a felosztás. De a könyvtári statisztika, amely a közművelődési könyvtárak esetében az irodalomkutatást tudakolja, sem látszik eléggé elvi alapokon nyugvónak. Helyesen látja azt is, hogy a tájékoztatási tevékenység a keresztrejtvényfejtés segítségével az irodalmi szemléig terjed. Egy dolog azonban számomra homályos maradt: mit ért „valódi tájékoztatás”-on, és az *miért fedi el a nevelőmunkát*? Lehet, hogy a dokumentációs tevékenységre gondol? Közművelődési könyvtárak esetében

azonban nem erről van szó. Ha meggondoljuk, hogy a nagyobb könyvtárakban, ahol tájékoztatásról beszélhetünk, *mi a tájékoztatás uralkodó tárgya, és kik a tájékoztatott alanyok*, a kérdés azonnal világossá válik. Középiskolás diákokról van szó elsősorban, akik házidolgozatokhoz, tanulmányi pályázatokhoz, versenyekhez kérnek segítséget. Közművelődési könyvtárakban, ahol az olvasótábornak legalább a fele diák, ez természetes. Nálunk Magyarországon és másutt is. Azt vitatni azonban, hogy ez nem igazi tájékoztatási tevékenység és *nincs köze a könyvtár nevelő funkciójához*, számomra nem látszik elfogadhatónak. Még kevésbé, hogy az egyik a másik rovására megy.

A baj akkor kezdődik, ha a könyvtárosok megelégszenek a passzív tájékoztatás különféle formáival. Bibliográfiákat gyártanak, azokat szétküldik a protokollista alapján, és azt hiszik, hogy ezzel „tudományos szinten eleget tettek a velük szemben támasztott társadalmi elvárásnak”. Szinte hallom a bibliográfusok élénk tiltakozását, ezért — mielőtt fejtem vennék — hadd szögezzem le: a bibliográfiák készítését alapvetően fontos tevékenységnek tartom, de legalább olyan fontosnak azt a könyvtárosi munkát is, amely segíti az olvasót az eligazodásban, problémája megoldásában, s amely megtanítja *helyesen használni a bibliográfiát*. Ha jól értelmeztem írását, *Zircz Péter* is ettől a veszélytől félti a könyvtárakat és olvasókat. Amennyiben tájékoztatáson azt érti, hogy a könyvtár személytelenné válik, munkája mechanikus lesz, annyira, hogy a vele szemben támasztott információigény végül is gépi úton kielégíthető, akkor messzemenően egyetértek félelmével. Kétségtelen azonban, hogy különösen vidéken a közművelődési könyvtáraknak egy kicsit hasonló feladatokat is vállalniuk kell. Sorolhatnék külföldi példákat, hogy anyagi ellenszolgáltatás fejében telefonon lehet bizonyos információkat megtudni a könyvtárakról, vagy más szolgáltatásokat lehet tőlük kapni. De nekünk, vidéki városokban élőknak tudomásul kell vennünk, hogy mivel nincs különleges tudakozóink, a város polgárai természetesnek veszik, hogy bizonyos általános információkat a közművelődési könyvtártól szereznek meg. Ennek örülnünk kell, mert *az a baj, ha a könyvtár nem jut az eszükbe*. A telefonvonal egyik végén levő könyvtáros magatartása, válasza döntő lehet abban, hogy a másik oldalon levő érdeklődő előbb-utóbb felkeresi-e olvasóként is azt az intézményt, amelytől már többször kapott pontos és megbízható információt.

Egy tekintetben azonban lényegbe vágó különbséget érzek tájékoztatás és nevelés között. Amíg a nevelés személyhez vagy személyekhez kötött, addig a tájékoztatás tágabban értelmezhető; gyakran kerül a tájékoztató könyvtár intézményekkel kapcsolatba. A közművelődési könyvtárakban azonban többnyire más a jellege az intézmények tájékoztatásának, mint például a műszaki könyvtárak esetében, ahol a lényeg gyors és pontos információk szállítása valamely konkrét gazdasági cél megvalósítása érdekében. Hadd mondjak erre egy példát könyvtárosi gyakorlatomból. Egyik városunk tanácsa azt kérte, hogy keressék irodalmat (műszaki, technológiai leírást) műjégpálya építéséhez. Nem túlzottan nagy utánjárással, a megfelelő segédletek alapján, találtam egy folyóiratcikket, amely a témával foglalkozott. Ennek xeroxmásolatát elküldtem a kérőnek, és ezzel a kérdést jó lelkiismerettel megoldottnak tekinthetem volna azzal, hogy ha a válasz nem kielégítő, módomban van országos szakkönyvtár szolgáltatását is közvetíteni. Úgy gondoltam azonban, szükséges arról is felvilágosítani a város illetékeseit, hogy egy műjégpálya építése messze meghaladja anyagi és technikai lehetőségeiket. Nem tudom, a példa megfelelő-e, de azt akartam vele illusztrálni, hogy ha a könyvtáros ez esetben nem is „nevelt” a szó klasszikus értelmében, de a személytelen információadáson túl *döntéselőkészítő vagy módosító szerepet* is játszott. Jól tudom, ez a vonás még a dokumentációs tevékenységben is fellelhető, de nem lehet ennyire közvetlenül érzékelni.

Kis könyvtárban sem könnyű nevelni

A témához már lazábban kapcsolódik *Zircz Péter* írásának „Nagykönyvtár—kiskönyvtár” című fejezete. Mégis érzek összefüggést, elsősorban a nevelő tevékenység vonatkozásában. A szerző felhívja a figyelmet a kiskönyvtár „kisüzem” jellegéből adódó előnyeire a nagykönyvtárral szemben, amelyben fenyeget az olvasó elszigetelődésének veszélye, a dehumanizált könyvtár létrejöttének lehetősége. Azt mondja *Zircz Péter*, hogy a kiskönyvtár szinte kínálja a lehetőséget a könyvtáros—olvasó viszony stabil kiépítésére, megteremtve az *alkalmas helyzetet a neveléshez*. Általánosan elfogadott elvről van szó, hiszen például *Katsányi Sándor*: Munkakörstruktúrák a közművelődési könyvtárakban (Adottságok, követelmények és képzési rendszerünk problémái) című írásában, mely a *Könyvtári Figyelő* 1972. 4. számában jelent meg, az egymunkaerős könyvtár olvasószolgálatáról megállapítja, hogy itt a könyvtáros—olvasó viszonyban döntőek a személyes kapcsolatok. Ezzel az elvvel tulajdonképpen én is egyetértek. Nem árt azonban a *gyakorlatot* is megvizsgálni.

Kiskönyvtárak kisebb közösségek igényeit elégítik ki, természetes, hogy ott az emberek ismerik egymást, személyes kapcsolat van a könyvtáros és az olvasók között. Köszönnek egymásnak, a könyvtáros megkérdezi, tetszett-e a visszahozott könyv, de ezzel nagyjából véget is ér a „perszonális” kapcsolat. Mert ahol egy vagy egy-két könyvtáros végez minden könyvtárosi és nem könyvtárosi, szellemi, de néha fizikai munkát is, vajmi kevés lehetőség van az olvasók nevelését szolgáló személyes beszélgetésekre. A kiskönyvtárakban még nagyobb teher az adminisztrációs munka kolonca, mert az ilyen kisüzemben dolgozó könyvtárost a közvélemény amolyan mindenestek tekinti, aki mindent tud és mindent megcsinál. Azt hiszem, a lényeg kis- és nagykönyvtár esetében is az, hogy érdemi perszonális kapcsolat csak akkor jöhet létre, ha ennek egyáltalán megvannak a tárgyi feltételei. És ez nem a könyvtár nagyságától függ elsősorban. Igaz viszont, hogy a nagykönyvtárakban fenyeget jobban az elidegenedés veszélye, amely igen súlyos veszély, ahogy azt *Zircz Péter* helyesen hangsúlyozta.

Halász Béla

Ankét sorozat a munkások könyvtári ellátásáról

A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya az év folyamán kiterjedt vizsgálódással tártá fel a munkások könyvtári ellátásának helyzetét, és kidolgozta az ellátottság javítását célzó fejlesztési feladatokat, az országos tapasztalatok összegezése alapján készült elemzést pedig *tájékonferenciákon* vitatta meg a tennivalók megvalósításában érdekelt könyvtárosokkal, művelődési munkásokkal.

A tájkonferenciáknak az volt a céljuk, hogy segítsenek körvonalazni a munkás-

ság könyvtári ellátásának megkülönböztetett fejlesztéséhez szükséges helyi tennivalókat, és átfogó helyzetkép nyújtásával gondolatokat adjanak megyei és helyi *távlati tervek készítéséhez*, továbbá mozgósítsák elő a helyi tapasztalatok felszínre hozását is.

Az őszi folyamán Észak-Dunántúl részére *Tatabányán*, Észak-Magyarország részére *Miskolcon*, Dél-Dunántúl részére pedig *Kaposváron* volt munkásművelődési tájkonferencia. Az alföldi megyék részvételével Szolnokon tartott nyári ankét-

Kondor Istvánné, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője *vitalindító előadást tart a miskolci tanácskozáson (Bucsi Jenő felvétele)*

ról a Könyvtáros szeptemberi száma már hírt adott. Az ankétokon *Kondor István-né*, a könyvtárügyi osztály vezetője tartott vitaindítót, kiegészítéseket fűzve az írásban közzétett tanulmányhoz.

Tatabányán *Galántai Pál*, a megyei tanács elnökhelyettese nyitotta meg a tanácskozást, megállapítva, hogy Komárom megye ipari városaiban már mindenütt korszerű könyvtár működik, s most a nagyközségek könyvtári fejlesztését kell napirendre tűzni, hogy a munkálakta települések kellő színvonalú könyvtári ellátásban részesüljenek. *Nagy János* nyergesújfalusi művelődésház-igazgató az iskolai végzettség jelentőségét hangsúlyozta. *Budai Károlyné*, a tatabányai bányász körzeti könyvtár vezetője a szocialista brigádok művelődésével foglalkozott. A megyei művelődési központ igazgatója, *Szirtes László* elmondotta, hogy terveik készítése előtt tájékozódnak arról, mit vár egy-egy üzem a közművelődéstől. *Pernes Gyula* győri könyvtárigazgató összehasonlította Győr és Miskolc könyvtári ellátottságát, és megállapította, hogy Győr elmaradottsága nem indokolt. *Takács Miklós* szombathelyi könyvtárigazgató szerint nagyon fontos lenne az üzemek anyagi erőforrásainak megnyitása a jobb szakkönyvellátás érdekében. Tapasztalataik szerint ott, ahol az üzemi pártbizottságok felfigyelnek a problémára, van is eredmény.

Miskolcon *Hegyi Imre* országgyűlési képviselő, a Hazafias Népfrent megyei titkára nyitotta meg a tanácskozást. *Orosz Bertalanné*, a Heves megyei tanács munkatársa hangsúlyozta, hogy a munkásság ellátásában kiemelkedő szerepet játszanak a városok, a szakszervezeti hálózatban pedig elsősorban a nagyüzemi könyvtárakra hárulnak nagy feladatok. Véleménye szerint túlságosan zárt mind a tanácsi, mind a szakszervezeti könyvtárhálózat; nyitottabb, egymás munkájára jobban figyelő hálózatokat kellene szervezni, egyazon városban belül pedig egységes könyvtárpolitikai elgondolást érvényesí-

teni. *Bogsán Gyuláné* miskolci szakmunkásképző-intézeti könyvtáros beszámolt könyvtárunk megszervezéséről, amelyhez igen nagy segítséget nyújtott néhány vállalat. Gondot okoz azonban, hogy kevés a szakmunkások számára kapható szakkönyv. *Kameniczki Antal*, az egri szakmunkásképző intézet igazgatója nagy érdeklődés mellett számolt be arról, milyen módszerekkel kívánják a képzés három éve alatt fejleszteni a szakmunkástanulók olvasási készségét is. *Győri Erzsébet* miskolci városi könyvtárigazgató szerint a szakszervezeti könyvtárakban több főhivatású könyvtárosra lenne szükség. *Tóth Árpád* tudományos kutató utalt arra, hogy a munkásság művelődésének vizsgálatakor az életmódból kell kiindulni, s a feladatokat ajánlatos rétegek szerint megállapítani.

Gönczi Imre, a SZOT munkatársa arról szólt, hogy a feladatokat a könyvtárak besorolásához kell szabni. Belátható ideig még a kis könyvtáraknak is van szerepük. Nem egészséges állapot az, hogy a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésére csupán a részesedési alap hivatott. A SZOT befejezettnek tekinti a szakszervezeti hálózatok kiépítését, nem kíván újakat szervezni. A jövőben a minőség fejlesztésére, a képzésre-továbbképzésre helyezi a hangsúlyt, s e törekvéshez a SZOT a tanácsi hálózatok segítségét kéri. *Kondor Istvánné* vitázárójában megállapította, hogy a munkásság ellátásának fejlesztésére még a mostani feltételek mellett is sok kihasználatlan lehetőség kínálkozik. Különösen fontos a szocialista brigádokkal való foglalkozás.

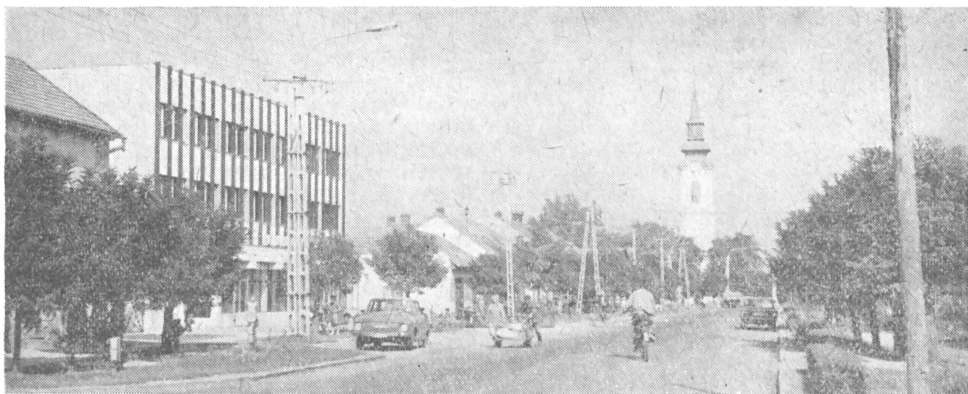
Lapunk júliustól kezdve számos cikket közölt a munkásművelődés problémáiról (lásd *Adonai Máté György*, *Sándor Ottóné*, *Vargáné Major Judit*, *Szurmay Ernő*, *Gönczi Imre* írását, mostani számunkban pedig *Dobos Piroská* cikkét). A tájkonferencia-sorozat a jövő év elején folytatódik, amikor is Budapestnek és agglomerációjának munkásművelődését vitatják meg.

MARIJA FORTUSZ, aki magyarországi körútja során több vidéki könyvtárat is felkeresett, a FSZEK-be is e' látogatott. A neves vendégnek a közelmúltban került az olvasóközönség elé „Az Alba Regia hősei” című könyve; ebben két felderítő akció történetét írja le, visszaemlékezés-ként az 1944—45-ös évekre, amikor a szovjet hadsereg felderítő tisztjeként veti részt Magyarországon felszabadításában. (Z. I.)

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR igazgatósága megtárgyalta a központi könyvtár bővítésére vonatkozó javaslatot, valamint a kerületi könyvtárak távlati fejlesztési tervét, amely az 1976-tól 1990-ig terjedő időszakra szól. (Z. I.)

JUGOSZLÁVIAI KIRÁNDULÁSON vettek részt Veszprém megye tanácsi közművelődési könyvtárosai. A 48 fős csoport az Isztriai-félsziget legszebb városait (Poreč, Rovinj, Pula, Piran) keresette fel, és megtekintette Rijekát, valamint Zágrábot is. A szakszervezeti bizottság és a hivatalok jelentékeny anyagi támogatással járultak hozzá az utazás költségeihez. (H. B.)

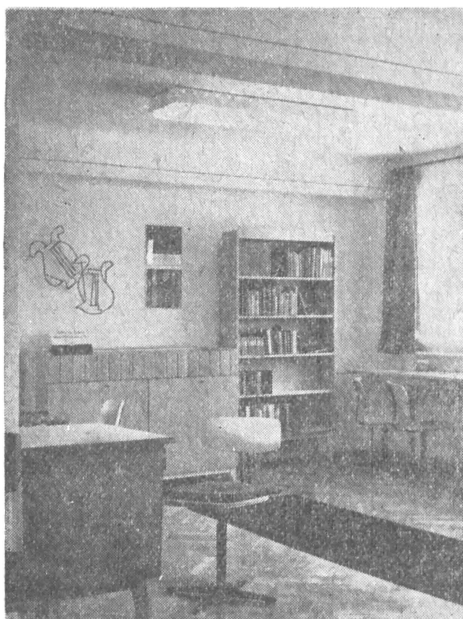

Könyvtárávatás Vésztőn

Békés megyében öt könyvtár nyerte el a *Petőfi-emlékkönyvtár* címet. Közülük a tarhosi felavatásáról már hírt adtunk, egy másik, a vésztői könyvtár átadására pedig október 2-án került sor. Érdemes erről az eseményről külön is megemlékezni, mert az ünnepi eseménnyel nemcsak az új építésű békési könyvtárak számban kicsi együttese gyarapodott, hanem az ország egyik legszebb, legjobban felszerelt falusi könyvtára kezdte meg új életét. A régi könyvtár hányatott sorsáról lapunk is megemlékezett, s — talán a köznapokra szóló tanulságként és mások okulására — nem hallgatott róla a könyvtárávató beszédet mondó Sándor József országgyűlési képviselő, a szeghalmi járási hivatal elnöke sem. A magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójára és a Petőfi-évfordulóra utaló ünnepi mondatai mellett fel kellett figyelniünk a könyvtár történetéből levonható tanulságokra: Például szólt arról is, hogy a jó könyvtárosi munka és a megfelelő feltételek következtében elért fejlődést miként törték meg a kényeszerű költötzetek, a rosszabb körülmények gátló tényezői. Megemlítette az olvasótábor számbeli csökkenését és a könyvtár által keltett társadalmi pezsgés megszűnését, amit a nőklub szétesése is jelez. Szerencsére a tanács vezetői — mint mondotta — „jól fektették be a község pénzét” a könyvtár új otthonának megépítésével. A nagyközségi tanács 840 000 Ft-ot áldozott az építésre, s a Petőfi-alapból kapott 100 000 Ft-os berendezési és könyvbeszerzési összeget ugyanennyivel kiegészítve bútorozta be, illetve szerelte fel az intézményt. Ezenkívül ebben az évben még 33 000 Ft-ot adott könyvbeszerzésre, rendkívüli előléptetéssel felemelte a könyvtárosok fizetését, s javította a létszámviszonyokat is. Sándor József kérte a tanács vezetőit, hogy a jó gazda gondosságával viseljék szívükön a jövőben is a könyv-

tár sorsát, figyelembe véve a könyvtárnak azt a sajátosságát, hogy az iskola utáni és melletti önképzéssel képes a folyamatos fejlődés lehetőségét nyújtani az egyén számára, akinek érzelmi életét is gazdagítja nemes tartalmával. S ha jól dolgozik, családi könyvtár alapítására is serkenetheti olvasóit.

Az új könyvtár a falu központjában levő háromszintes épület első emeletére került. (Alatta az ÁFESZ nagy ételmezszerüzlete kapott helyet.) Alapterülete a harmadik szinten levő tápraktárakkal együtt 240 m² körül van. Ez elmarad a követelményektől, de a következő években még kényelmes elhelyezést, jó feltételeket teremt a munkához, s nincs kizárva annak lehetősége sem, hogy később az udvar irányába bővítsék. A könyvtárhelyiség tulajdonképpen egyetlen nagy tér, amelyből csak a mosdóhelyiségek és az iroda vannak fallal elkülönítve; egymástól kellő távolságba, csupán bútorokkal elválasztott, három intimebb sarokrészbe került a zenei részleg, az olvasótermi-kézíráskönyvtári övezet és a gyermekkönyvtár. A kölcsönzópultot úgy helyezték el, hogy a gyermekrészleget is kiszolgálja, továbbá a zenei kezelőpult közelébe is kerüljön, ami megint csak az észszerűbb munkaerő-igénybevételt segíti. Az ablakmelyedéshez épített zenei hallgató helyeken egyszerre nyolc embert tudnak leültetni. Az állandó Petőfi kiállítás a lépcsőfeljárattal szemben, üveges falitárlókkal kapott helyet. A berendezés szép, formában és színben jó ízléssel összhangolt. A sok betonoszloppal tagolt könyvtárból hiányoznak a békési könyvtárakra annyira jellemző népművészeti tárgyak. Tudatosan törekedett erre az önkorlátozásra Lipták Pál, a helyi berendezést tervező megyei könyvtárigazgató; mi azonban szívesen láttunk volna az építészeti kialakítás puritanságát nem sértő,

A zenei sarok, baloldalt a kezelőpulttal
(Gerő Gyula felvétele)

de a régi falusi környezetre emlékeztető, helyi hangulatot teremtő néhány kisebb népművészeti tárgyat is az enteriőrben...

Amikor a könyvtárt elhagytuk, Vivaldi zenéje kísért utunkra. A megyei könyvtárosok *Komáromi Gábor* nagyközségi tanácselnököt dicsérték a zenei részlegért, meg sok mindenért, ami a vésztői könyvtárt széppé és már a *megnyitás napjára* is teljessé tette. A dicsérethez csatlakozva azonban hadd terjesszük ki a köszönetet másokra is, akiktől a példa ered: a többi, zenei részleggel ellátott békési falusi könyvtárra, és a Szombathelyi Megyei Könyvtárra, amelyben a tanácsakadémia hallgatói között Komáromi Gábor is megfordult, és ahol elhatározása megszületett a zenei részleg létesítésére. Látható és láthatatlan hajszálerék révén így játszik egyik könyvtár a másik kezére. Ezért reméljük, hogy az egykori vésztői juhászok mai leszármazottai közül néhányan — vagy sokan —, akik most kiskiskolásként vagy gimnazistaként birtokukba vették az új könyvtárt, felnőve vezetőként — bárhova kerüljenek is — mindenképpen *ilyen könyvtárt* kívánnak maguk körül látni, s ha kell teremteni. (G. Gy.)

A középvárosok könyvtárügyéről

tanácskoztak ismét a középfokú települések könyvtárigazgatói. A Könyvtáros ez év júliusi számában jelezte, hogy folytatódik a 15 ezer lélekszámúnál nagyobb városok és nagyközségek könyvtárigazgatóinak értekezletsorozata. Október 3-4-én *Kiskunhalas* város könyvtára adott helyet és gazdag programot a művelődéspolitikailag igen fontos megbeszélésnek. A vendéglátó Bács-Kiskun megyén kívül, Békés, Csongrád és Hajdú-Bihar megye városi (nagyközségi) könyvtárigazgatói vettek részt a tanácskozáson.

Szabó Miklós, a kiskunhalasi városi pártbizottság titkára megnyitójában a közművelődés legfontosabb centrumaként említette a helyi városi-járási könyvtárat, kiemelte kezdeményező és együttműködésre kész tevékenységét.

Martonosi Pál kiskunhalasi könyvtárigazgató vitaindító előadásában egyebek között a középvárosok növekvő szerepét hangsúlyozta, s azt, hogy a könyvtárfejlesztés anyagi bázisának megteremtése kötelező normatívák alapján történjék. Szembeszállt azzal a nézettel, hogy a középfokú települések központi könyvtárának ellátottságát alapvetően „tömegkönyvtári” problémaként kell kezelni. Si-

mon Zoltán, a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár csoportvezetője kiegészítő referátumában felhívta a figyelmet az azonos kategóriákba tartozó könyvtárak közötti óriási eltérésekre, a gyűjtőkör ma még sokhelyütt neuralgikus pontjaira: a kézikönyvtár és a prézens-állomány hiányosságaira, az állományapasztás és a gépesítés megoldatlan kérdéseire.

Páldy Róbert, a Könyvtáros szerkesztője a könyvtárak közművelődési szolgáltatásainak „határát” vizsgálta, s bejelentette, hogy a lap széleskörű eszmecserét tervez erről a problémáról. *Békés György* hatvani könyvtárigazgató a művelődésügy egységének megoldására váró feladataival foglalkozott. Beszélt a könyvtárvezetők továbbképzésének szükségességéről és a könyvtárosok társadalmi megbecsülésének elégtelenségéről is. *Lisztés László*, a Bács-Kiskun megyei Könyvtár igazgatója a felső- és középfokú települések tevékeny könyvtárainak ún. céltámogatását sürgette.

Futala Tibor, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa a szakmai irányelvek állománygyarapítási konzekvenciáit aianlotta a hallgatóság figyelmébe. Az állások betöltésé-

nek nehéz gondját — többek között — *Futaki Gergely* békési városi-járási könyvtárigazgató tette szavá.

Szente Ferenc, a KMK osztályvezetője a könyvtár és a fenntartó tanács között

jó munkakapcsolat kialakítására hívta fel a figyelmet, és sürgette a jelenlevőket, hogy mielőbb készítsék el könyvtáruk távlati fejlesztési tervét.

(Cs. A.)

A könyvtári híradók szerkesztőinek tanácskozása

A Komárom megyei könyvtári hét keletében a megye könyvtárosai szeptember 19-én az *Esztergomi Városi Könyvtárban* vendégül látták a könyvtári híradók szerkesztőit. A tanácskozáson, melyre általában az északi megyék küldték el képviselőiket, az elmúlt évi leányfalui országos tanácskozás óta eltelt időszak fejlődési irányzatainak mérlegre tevése és a „hogyan tovább” kijelölése volt a fő cél. A vitát *Páldy Róbert*, a Könyvtáros szerkesztője vezette be: számba vette a tavaly óta bekövetkezett fejlődést, mely elsősorban abban nyilvánult meg, hogy újabb és újabb híradók jelennek meg, s a készülő Bács-Kiskun és a Szabolcs-Szatmár megyei híradó első számának kibocsátásával teljessé válik a megyei könyvtárügyi lapok országos rendszere. Ez a rendszer az idősebb testvér, a Könyvtáros támogatásával fontos eszköze lehet a helyi könyvtárpolitika alakításának, egyben értékes szerepet játszhat olyan lényeges területeken is, mint például a módszertani munka, a továbbképzés, a helytörténeti kutatás és feltárás. A híradószerkesztők segítségének egyik módja az, hogy a Könyvtáros szerkesztő bizottsági üléseire alkalmanként meghívja egy-egy megye képviselőjét; legutóbb épp a Komárom megyei híradó szerkesztője vett részt a Könyvtáros szerkesztő bizottságának összejövetelén.

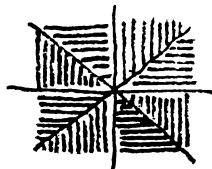
A vendéglátó megye híradójának munkáját *Koger Tamás* szerkesztő részletebben is megismertette az esztergomi értekezlet résztvevőivel. A Komárom megyei Könyvtáros-nak az elmúlt hat évben 17 száma jelent meg, a legrendszerezesebben megjelenő híradók közé tartozik. *Koger Tamás* méltán emelhette ki olyan vonásait, egyben erényeit, mint az *egész megye* könyvtári életével tartott közvetlen kapcsolat, a gyors reagálás a munkában előadódó gyakorlati kérdésekre, publikációs lehetőség teremtése eredeti kutatási eredmények számára, határozó hozzájárulás a könyvtárosok szakmai önbecsülésének fokozásához és a szakma szeretetének elmélyítéséhez. — A beszámoló a Komárom megyei Könyvtáros szerkesztő bizottságának tagja, *Vojcsek Sarolta* egészítette ki: elsősorban arról szólt, hogy mit jelent a szakszervezeti könyvtárosok számára a közös híradó.

A Komárom megyei, illetve a többi megyei híradóval kapcsolatban kialakult igen élénk eszmecserében csaknem minden résztvevő megye képviselői kifejtették véleményüket. A kilenc felszólaló érvelésében nemcsak a leányfalui tanácskozáson már tisztázott kérdések kaptak újra egyetértő, megerősítő hangsúlyt, hanem feltűntek a fejlődés új szakaszából eredő problémák is. Ilyenek például a könyvtári híradó és a megye általános közművelődési orgánumának viszonya, a könyvtárügyi híradó önállóságának szükségessége; a szakfelügyelet és a híradó viszonya; a szakszervezeti könyvtárak segítése az egységes módszertani irányítás új körülményei között; a szerkesztő bizottság feladatai, munkamódszerei. A tartalmi fejlődéssel párhuzamosan pedig már a szakmai és tudományos információk átvételének kérdései, a publikációs etika alapkövetelményei is szóba kerültek.

A híradók tartalmával, illetve szerkesztésével kapcsolatban néhány javaslat is elhangzott a vitában. Ilyenek: demonstrálni kell a könyvtár kifelé fordulását, a társadalom könyvtártámogató erőfeszítéseit; erősíteni kell az iskola és a könyvtár kapcsolatát; a híradó járuljon hozzá jobban a fenntartók orientálásához, a helyi könyvtárpolitika formálásához; domborítsa ki erőteljesebben módszertani és továbbképző jellegét, viszont ne váljék a szakfelügyelet orgánumává stb.

Végül: jelenjék meg rendszeresen, ezzel is bizonyítva nélkülözhetetlenségét, továbbá emelje állandóan tartalmi és nyelvi színvonalát, legyen méltó e téren is az ügyhöz, amit képvisel és amit tükröznie kell.

Lapunk szerkesztősége ismételten és a legkomolyabban ígéretet tett arra, hogy a jövőben is, minden telhetőt megtesz vidéki „előőrseinek”, szövetségeseinek támogatására. (G.)

Játék a könyvtárban

Október 4-én, a késő esti órákban váratlan fordulatot ért véget a Játék a könyvtárban c. vetélkedősorozat első rádióadása, a Balassagyarmat—Gödöllő közötti versengés. A Kossuth Rádió hallgatói csaknem a kezdettől az adás végéig a három ponttal vezető gyarmati könyvtár győzelmére fogadhattak, azonban az utolsó két, látszólag igen egyszerű feladatot — a megadott néhány címszó folytatását a helyesen kiválasztott lexikon megfelelő helyére való rátalálással — csak a gödöllőiek tudták megoldani. Ezzel végeredményben nemcsak hátrányukat hozták be, hanem egy ponttal meg is előzték a Balassagyarmati Városi-Járási Könyvtár csapatát. Amikor lapunknak ez a száma az olvasó kezébe kerül, már a második páros verseny is lezajlik, s tisztább képünk lesz nemcsak a vetélkedő tartalmi és módszerbeli erényeiről vagy gyengéiről, hanem az újfajta műsor közönségvisszhangjáról, fogadtatásáról is. Néhány tanulságra azonban már az első adás is rávilágított. Először is arra, hogy milyen *egyoldalú a felnőttek könyvtárhasználata*: nemcsak attól vagyunk még igen-igen messze, hogy a felnőttek minden napos munkaeszközként használják a könyvtár kézikönyveit, hanem attól is, hogy a sok-sok otthonban meglevő legáltalánosabb, legnépszerűbb lexikonok, enciklopedikus sorozatok köteteit időnként kézbevegyék, s ne csak szobadíszt jelentenek számunkra ezek a könyvek. Az első vetélkedő utolsó előtti feladatában csak a *gödöllői gyermekcsapat jártassága* és szemfülessége mentette meg a két pontot városának. Ez azt a reményt kelti, hogy a mai gyermekkönyvtárakban már *felnövőben van az újtipusú könyvtárlátogató*, aki a mai felnőtt olvasótábor tagjaitól mind a válogatás tudatosságában, mind a könyvtárhasználat sokoldalúságában napról-napra előnyösebben fog különbözni. Eddig is tudtuk, hogy a gyermekkönyvtárosok alkotják a könyvtáros-társadalom leginkább céltudatos, „pedagógusi megszálottságú” élcsapatát. A rádiós vetélkedő említett, jellemző epizódja azt bizonyítja, hogy a *gyermekkönyvtárosok könyvtárosi-pedagógusi elhivatottságának* kezdenek jelentkezni első eredményei. Mindez — a felnőttek igyekezetével együtt — a vetélke-

dő megrendezésének létjogosultsága mellett érvel.

Az adássorozatnak éppen az a jelentősége, hogy először kísérli meg az egyik legnépszerűbb, legerősebb hatású tömegközlelési eszköz, a rádió segítségével közelhozni a könyvtárat a legszélesebb közönségrétegekhez, propagálni a könyvtárt, felhívni a figyelmet a benne felhalmozott ismeretanyag sokoldalúságára, a szolgáltatások színességére, s egyúttal *játékos* formában megtanítani az embereket a *könyvtárhasználat korszerű módszereire* is. A legjobb értelemben vett pedagógiai törekvések („a lexikális tudás helyébe a lexikonok használatát állítani”) megvalósításáról és egyben „Olvasó népért” *mozgalmi vállalkozásról* van tehát szó. Ennek jelentőségét a társadalmi és kormányzati támogatás magas szintje is bizonyítja: a műsor felett *Darvas József*, az Írószövetség elnöke, *Garamvölgyi József* miniszterhelyettes és *Kiss Kálmán*, a Magyar Rádió és Televízió elnökhelyettese vállalt védnökséget.

Hálásak lehetünk a Rádió vezetőségének azért is, hogy kitűnő riporterek (*Rapcsányi László, Hársing Lajos, Feledy Péter*), szerkesztők és közreműködők meghívásával adott rangot a vetélkedőnek, melynek a zsürielnöki tisztét *Simon István* Kossuth-díjas költő vállalta. A könyvtárügyi központi szervei kezdetől fogva felismerték a műsorban rejlő lehetőségeket: egyik kezdeményezője *Vargha Balázs*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa, aki a játékvezetői tisztet is betölti; a KMK kézikönyvtári jegyzékét állított össze a versenyző könyvtárak részére, s vezetője, *Papp István* igazgató, a zsüriben is részt vesz; a kérdések összeállításában és a bíráló bizottság munkájában fontos szerepet vállalt *Maróth Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője. Most tehát a kisebb-nagyobb könyvtárakon van a sor: az egész könyvtárügyi érdekeit szolgálja, ha a vetélkedősorozat népszerűsítésében, a felkészülés segítésében nemcsak az érdekelt, versengő könyvtárak vennének részt, hanem a maga lehetőségei szerint minden könyvtár hozzájárulna a sikerhez. A siker ugyanis *az egész könyvtárügyi hittel növeli, gyümölcséből minden könyvtár részesül.*

(—ő —a)

(Mivel a lebonyolítás technikai körülményeiről és részleteiről a Rádióújságból, magából az adásból és egyéb forrásokból már értesültek olvasóink, itt csupán arra hívjuk fel figyelmüket, hogy a vetélkedők műsoraira október 4-től számítva minden negyedik csütörtökön, 19 óra 25 perces kezdettel a Kossuth-adón kerül sor, összesen tíz alkalommal. Az idei adások közül a harmadik november 29-én, a negyedik december 27-én lesz. A vetélkedőben részt vevő városi, városi-járási és nagyközségi-járási könyvtárak párosítása — novemberből számítva: Mezőkövesd—Szentés, Kiskunhalas—Hatvan, Mór—Ózd, Ajka—Mezőtúr, Szarvas—Paks.)

Ahol a könyvtár nem művelődési intézmény

A Könyvtáros szerkesztője néhány hónapja a Veszprém megyei Csabrendek községben járt, s ott merőben szokatlan és furcsa dolgokat tapasztalt a könyvtár jogállásával, fenntartói kezelésével kapcsolatban. Azóta birtokunkba jutott annak a hivatalos jegyzőkönyvnek másolata, amely a visszas helyzetet előidézte. Tanulságos dolog szemügyre venni ezt az iratot.

Az Ajkai Járási Hivatal 1972 őszén megvizsgálta, miként irányítja Csabrendek község Tanácsa a művelődésügyet. A vizsgálati jegyzőkönyv bevezetőjében felsorolja a tanács igazgatási területén működő művelődési intézményeket. Ezek között szerepelnek iskolák, az óvoda, a községi művelődési ház, sőt még a Nagytárkány pusztai klubkönyvtár és a Nyíres pusztai művelődési kör is. Nem szerepel azonban a községi könyvtár, amelyről a jegyzőkönyv azt mondja: „A könyvtár mintegy 9 ezer kötet könyvvállománnyal, külön gyermekkönyvtári részleggel rendelkezik és ez az intézmény látja el a káptalanfai tanácsí körzet könyvtárait csereanyaggal.” Vagyis szakszerű megnevezéssel a könyvtár körzeti könyvtár. Ezt az elnevezést azonban nem használja a jegyzőkönyv.

„Ami a személyi ellátottságot illeti — folytatódik a jegyzőkönyv — nem kedvező a kép. Ugyanis a művelődési háznak egyetlen képesítéssel rendelkező dolgozója sincs és belátható időn belül is csak a könyvtárban várható változás e tekintetben, a könyvtáros ugyanis jelenleg végzi tanulmányait levelező tagozaton.” S miután ekként állapította meg a vizsgálat, hogy a művelődési háznak nincs, és előreláthatólag nem is lesz hozzáértő vezetője, meglepő fordulattal az alábbiakat nyilatkoztatja ki:

„Ki kell hangsúlyoznunk, hogy a könyvtár a művelődési ház része, tehát nem külön intézmény. Eppen ezért a művelődési ház igazgatója felelős a könyvtár tevékenységéért, tehát irányítja a könyvtárt. Mindebből az következik, hogy a művelődési ház igazgatója a könyvtár vezetőjének és az intézmény egyéb dolgozóinak munkaadója.”

Azt hihetné a szakember, hogy a fenti megállapítások a vizsgálatot végzők hozzá nem értéséből, önkényes elgondolásából származnak. De a később kiadott leírat azt jelzi, hogy itt tendenciáról van szó. A járási hivatal elnöke ugyanis a vizsgálat összegezéséeként 1973. január 23-án az alábbiakat írta: „Felül kell vizsgálni a községi tanács vezetőinek a községben működő művelődési ház egységes irányí-

tását. Haladéktalanul meg kell szüntetni a jelenlegi állapotot a művelődési ház munkájánál olyan értelemben, hogy a Nagytárkány pusztai és a Nyíres pusztai intézmény elvi irányítását és módszertani segítségét, ellenőrzését, valamint a könyvtárat egyértelműen a művelődési ház részének kell tekinteni. Természetesen ennek értelmében a központi művelődési ház igazgatója legyen ez ügyekben az egyszemélyi felelős vezető.”

Igazgatási határozatok meghozatalakor általános szokás hivatkozni azokra a jogszabályokra, amelyek felhatalmazása alapján a döntés megszületett. Jelen esetben azonban mellőzik a jogszabályokra való hivatkozást. Nyilvánvalóan azért, mert nincsenek olyan jogszabályok, nincs olyan művelődési gyakorlat sem, amelyek alapján ilyen intézkedést lehetne tenni. Éppen ellenkezőleg, a jogszabályok mindeütt mint önálló intézményről beszélnek a községi könyvtárról. (Lásd az 1018/1956. (III. 9.) Mth. utasítás 14. és a 146/1964. (MK. 16.) MM sz. utasítás 37. pontját.) A hatásköri lista is világosan kimondja, hogy a községi könyvtár vezetőjének munkaadója a községi tanács v. b. Sehol, egyetlen jogszabályban sincs szó a községi könyvtárnak a művelődési ház alá való rendeléséről. Nem beszélve arról, hogy a csabrendeki könyvtár körzeti könyvtár, tehát lényegesen nagyobb hatókörű intézmény, mint a községi művelődési ház, amelyet ráadásul hozzá nem értő művelődésház-igazgató „irányít”.

Közös közművelődési intézménynek csak a klubkönyvtár [105/1968. (MK I.) MM ut.], ám ez is integrált intézmény, tehát nem külön művelődési ház és nem külön könyvtár. Ilyen azonban csak 1500 lakosnál kisebb lélekszámú településeken hozható létre. A körzeti könyvtár minőségileg magasabb típusú, klubkönyvtárrá át nem minősíthető intézmény.

Érdemes itt hivatkozni a szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzatára. A szakszervezeti művelődési házak és könyvtárak egyazon intézmény keretében működnek. De a szabályzat egyértelműen leszögezi, hogy a könyvtár vezetője nem a művelődési ház igazgatójának, hanem a fenntartó szakszervezeti szervnek tartozik felelősséggel, s a könyvtár költségvetését kizárólag az előírányzott könyvtári célra szabad felhasználni. A könyvtárnak és vezetőjének önállóságát tehát még akkor is megvédi a szakszervezeti intézkedés, ha a könyvtár része a művelődési háznak.

Érthetetlen az Ajkai Járási Hivatal álláspontja, amely ellenkezik a jogszabá-

lyokkal és a gyakorlattal. Emiatt kénytelenek vagyunk nyilvános választ kérni az ügyben illetékesektől.

Ami pedig a művelődésügy járási irányításának és ellenőrzésének érdemi dolgát illeti, nem hagyhatunk el egy megjegyzést. Ideje lenne már nem „ansch-

luss” politikát folytatni. Nem azon vitatkozni, hogy ki-kít irányít és ki-kire felügyel, hanem minden községi tanácsnak szolid, tartalmas, az adott művelődési szolgáltatás szakmai sajátosságainak megfelelő munkát követelni mind könyvtártól, mind művelődési házától. (pr)

Közösségteremtés a kalocsai könyvtárban

Közösségteremtés — ez a fogalom folyton felbukkan, ha a Kalocsai Városi-Járási Könyvtár munkatársaival s a könyvtárban működő értelmiségi klub fáradszóró szervezőjével, *Bozsó Ferenc*-cel beszélgetünk. Mint a világhírű kalocsai himzés jellegzetes virágmotívuma, mely ha százszor ismétlik is, mindig új formát ölt, úgy jellemzi-fémjelzi ez a kifejezés könyvtárosok és olvasók közös fáradozását, a módszereiben folyton változó, lényegéhez azonban mindig hű erőfeszítést.

Akár az ember emberré válása, ez a közösségteremtő folyamat is a munkával kezdődött, amikor tíz esztendeje a könyvtár végre méltó helyet kapott az egykori zsinagóga újjáalakított épületében. Akkor 17 lelkes könyvbarát ajánlotta segítségét és házában heverő ládáit a költözködés lebonyolítására, látván, hogy a mintegy 35 ezer kötetes állomány átszállítása milyen óriási — és szörzerinti! — terhet ró a könyvtár dolgozóira. A közös munka összekovácsolta a maroknyi csapatot, s befejeztével további, szervezett összetartozásuk formáján gondolkodva határozták el az „értelmiségi klub” életrehívását.

Az értelmiségi klub

A klub ebben az évben lépett működésének 10. évébe. 470 tagot számlálnak, ezek közül 145 nő, 325 férfi; 84 huszonöt éven aluli, 334 25—60 éves, 52 nyugdíjas; foglalkozásuk szerint: 21% pedagógus, 19% diák, 18% az iparban, 18% a mezőgazdaságban, 10% az egészségügyi intézményekben, 4% a kereskedelemben, illetve a közlekedésben dolgozik, 10% nyugdíjas. A klubnak nem értelmiségi foglalkozásúak is tagjai lehetnek, és vannak is köztük fizikai dolgozók, bár ők nagyobb számban inkább csak látogatói egy-egy összejövetelnek. Eppen úgy, mint a diákok, akik közül szintén sokkal több a látogató, mint a klubtag. (A tagok havi 10 Ft-os tagdíjat fizetnek.) A klubnak tíz szakcsoportja van (pedagógia-pszichológia, irodalom, képzőművészet, csillagászat, agrártudo-

mányok, földrajz, finn-magyar baráti kör, zene, Katona István társaság, ifjúsági könyvklub), évente mintegy 50—60 előadást hallgatnak meg (egy-egy szakcsoport 8—10 alkalommal hív meg előadót a szakterület kiváló ismerői közül), a hallgatóság átlagos létszáma ilyenkor 60—100 fő. Munkatervüket lapozgatva, témáik és előadók felsorolását figyelve a látogató csak azt sajnálhatja, hogy Kalocsa olyan távol esik Budapesttől...

A klub törzstagsága ezenkívül *minden este összejön* a könyvtárban, zárás után, 7-től 1/2 10-ig társalogni, televíziót nézni, kávézni. Önköltséges büfét tartanak fenn, amelyet a klub gondnoka kezel, ugyancsak ő ügyel a rendre is, no meg arra, hogy az ilyenkor még be-bevetődő vendégeket a könyvek iránti vonzalom ne csábítsa a szabadpalcok dézsmálására. Mondják, a klub híre annyira elterjedt, hogy *ha idegen érkezik* a szállodába és érdeklődik, hol tölthetné magányos estétjét, a portás *a könyvtárba küldi*, mert ott kellemes társaság található és eleven eszmecsere folyik.

Fiatalok és felnőttek

A klub szervezeti keretein belül két külön közösség működik: a *fiataloké* és a *Katona István társaságé*. Az előbbi zártabb: csak középiskolások tartoznak bele, a kéthetenként összeverődő 20 diák. A kis társaság nagyon erősen összekovácsolódott. Ezt a kört *Gróf József* könyvtáros vezeti, maga is fiatal, magyartanári diplomája van, költő is, tanítani is szeret, de nemcsak katedrán, hanem elsősorban az olvasókör szabad keretei között.

Az *ifjúsági kör* maga „szavazza meg” a témákat. Főként a mai magyar irodalommal foglalkoznak, de a közelmúlttal is, tavaly például *Tamási Aron* volt egyik fő témájuk, akiről a gyerekek az iskolában egy szót sem hallottak. Tamásit *Sütő András* és *Sánta Ferenc* követte, majd a mai romániai magyar irodalom áttekintése. (A fiatalok „úttörő” szerepe is feltűnően megmutatkozott: az ő érdeklődésük átragadt a felnőttekre,

olyannyira, hogy az idei tervben a klub irodalmi szakcsoportja két-két előadást szánt a romániai, illetve a csehszlovákiai magyar irodalom megismerésére. A meghívott előadók: *Czine Mihály* és *Kiss Ferenc*.) A középiskolai igazgatók helyeslik és örömmel látják a fiatalok körének munkáját.

Hasonlóképpen intenzív, de szélesebb hatósugarú a *Katona István társaság* munkája. Az újjáéledő irodalmi társaságok sorában az elsők között alakult tíz évvel ezelőtt, főként helytörténeti kutatás céljával. Névadója, Katona István kanonok, aki a XVIII–XIX. sz. fordulójának évtizedeiben Kalocsán alkotta meg 42 kötetes latin nyelvű művét, a magyar történelem ma is fontos forrásszámba menő feldolgozását. A társaság hamarosan három szekcióra tagolódott: az irodalom, a képzőművészet és a szorosan vett honismeret-helytörténet kutatóinak csoportjára (a legutóbbiban azonban az előző kettő is közreműködik).

A társaság tagjai — foglalkozás szerint akad köztük mérnök, mezőgazdász, tanár, elnökük pedig *dr. Kanyó János* orvos — rész kutatásaikat és kész tanulmányaikat felolvassák egymásnak, megbírálják-vitatják a hallottakat, végül kiadványokat állítanak össze. Két *évkönyvük* jelent meg eddig: 1970-ben 68 szerző rövidebb lélegzetű írásai, 1971-ben pedig 4 szerző terjedelmes monográfiája vázolta a város történelmét, illetve ipar- és agrártörténetét. Megjelent néhány önálló monográfia is, mint például *Kalocsai kertek alatt* címmel Cserei József népdalgyűjtése, Pécsiné Ács Sarolta Kalocsa *népművészetéről* szóló könyve, Bozsó Ferenc és Németh József munkája *100 év tűzvédelmről*. Külön említést érdemel a honismereti diákszakkörök kötete is, mely *Kalocsa vidéke és népe* címmel beszámol a fiatalok kutatásairól. A kis kötet néhány évvel ezelőtt jelent meg, szerzői közül azóta három belépett a társaság felnőtt tagjai közé.

Bár a Katona István társaság jórészt az életút felén túljutott értelmiségiekből verbuválódott, hatása kiterjedt a fiatalokra (a honismereti szakkörök patronálása terén), de az idősekre is. (Szép példája ennek egy 80 éves tanár, a szociális otthon lakója, aki a helyi öreggondozás történetén dolgozik.)

Kalocsai patrióták

Hogy a könyvtár ezt az igen eleven szellemi életet megindítani és keretei között megtartani képes volt, az a könyvtárosok szervező munkáján, a könyvtár szerencsés adottságain kívül

(tágas, otthonos belső tér, gazdag állomány — kb. 40 ezer könyv, 134 féle periodika —, szép berendezés) azért sikerült, mert mozgósítani tudtak néhány, a művelődés ügyét szívén viselő és közösségbe, társaságba vágyakozó embert. Pontosabban sikerült a jó ügy szolgálataiba állítani a felhasználásra váró energiát.

Az oroszlánrész *Bozsó Ferencé*, a nagy tekintélyű mérnöke, aki évtizedekkel ezelőtt, Zentáról került a városba, és a tanács építési osztályának vezetőjeként ment nemrég nyugdíjba, ma is tanácstag, és olyan kalocsai patrióta, amilyen az itt születettek között is ritkán akad. Ő tartja nyilván Kalocsa nagy fiait, eddig már 600 olyan ember életrajzát dolgozta föl, akik innen indultak el a hírnév felé.

Bozsó Ferenc a művelődési bizottságnak tagja, sőt elnöke a közművelődési szekciónak is, mely a könyvtár, a múzeum és a művelődési ház tevékenységét hangolja össze.

A bizottság elérte, hogy az eddig más célra használt, volt papi szeminárium épületét a művelődési központ kapja meg, és helyet ad benne a könyvtár gyermekrészlegének, ezáltal némileg tehermentesül a könyvtár, és megnyithat még egy olvasótermet, melyben valamilyen kézikönyv hozzáférhetővé válik. (A jelenlegi helyszűke miatt a ritkábban keresettek a raktárba szorultak.)

Kalocsa iskolaváros, iskoláiban több mint 300 pedagógus tanít. A könyvtár emberformáló hatását leginkább a gimnázium veszi igénybe, annak ellenére — vagy éppen azért! —, hogy saját könyvtára is van, méghozzá roppant tekintélyes, régi nagy könyvtár, melyet a 200 éves iskola növelt számottevővé. Egyszeri fényes könyvtártermét ugyan más célra használják, s a renováláskor őrzés nélkül tartott könyveiből is megszaporították néhányan magángyűjteményüket, de azóta újra működik és részben hiányait is pótolta.

A városra az eleven szellemi élet jellemző, a szűkebb haza szeretete úgyszintén, s ebből következik, hogy a könyvtár törekvése jó talajra talált, sikerült létrehozni a művelődés olyan közösségét, mely színvonalas, vonzó munkáját tovább gyűrűztetni képes, s ezáltal hat a kisváros egészére is.

Kevés 16 000 lakosú településen érezhető annyira, hogy valóban „város” (a szónak a régi olasz városkákra használt „commune” értelmében), s ezt nemcsak külső szépsége, de közösségi összetartása is okozza, ezáltal biztosítva a művelődés magasrendű lehetőségeit.

Bozókya Éva

Tovább folyik a Szabad Föld könyvakciója

A Könyvtáros februári számában hírt adtunk arról, hogy a falusi olvasók népszerű hétfőlapjának kezdeményezésére akció indult a múlt évben az általános iskolai diákokthoz könyvellátásának megújítására. Ismeretes, hogy ezekben a diákokthozokban, kollégiumokban javarészt tanyai és külterületi gyermekek nyernek elhelyezést, hogy tanulmányait az otthoniaktól kedvezőbb körülmények között folytatva a tanulásban felzárkózhassanak szerencsésebb városi és falusi társaikhoz. A kollégiumok legtöbbszörében azonban hiányzik, vagy igen gyatrán ellátva tengődik a könyvtár, s ez a korszerűsödő iskolai oktatás időszakában ismét hátrányosan befolyásolja a kollégiumi gyerekek tanulmányi előmenetelét. A Szabad Föld szerkesztőségének e hátrányos helyzet felszámolását célzó akciója tehát minden elismerést és támogatást megérdemlő fontos kezdeményezés.

S annak tekintik a társadalom széles rétegei is. Legalább is erre mutat az a tény, hogy a lap egy évvel ezelőtti felhívása, hogy induljon pénzadományok gyűjtése diákokthoz könyvtárak létesítésére, illetve az itt-ott meglévő könyvtárolományának bővítésére, visszhangot váltott ki. Magánosok és munkahelyi csoportok, vállalatok és intézmények (első sorban természetesen a *mezőgazdasági üzemek*, tsz-ek és állami gazdaságok, hiszen az ő dolgozóik gyermekei lennek második otthonra e kollégiumokban) jelentkeztek pénzadományaikkal, s az akció fellett védnökséget vállalt a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa. *Bajor Nagy Ernő*, a vállalkozás elindítója és fáradhatatlan szervezője az Olvasó népert mozgalom nyíregyházi tanácskozáson már arról számolhatott be, hogy az akció megindulásától addig eltelt 10 hónap alatt 7000 könyvet juttattak a kollégiumi könyvtáraknak. E könyvmennyiség pénzbeli értékét tekintve megelégedéssel állapíthatta meg, hogy háromnegyed év alatt nagyobb összeggel segítették a diákokthoz könyvtárak állományának gyarapítását, mint amennyit azok az előző teljes évben a hivatalos költségvetésből erre a célra kaptak. *Júniusig annyi könyvet juttattak el a kollégiumi könyvtárakba, ahány gyermek bennük él és tanul.*

A segítőkészség azonban továbbra sem lanyhul. Hogy mennyire megértik az emberek az ügy fontosságát, mutatja, hogy vannak szép számmal üzemek, szocialista brigádok, melyek újra meg újra jelentkeznek pénzadományokkal. A többszöri adományozók között ott van például a Posta Tervező Intézet Pus-

kás Tivadar és a Fővárosi Taxi Vállalat ifjúsági szocialista brigádja. Az Elzett gyár dolgozóit szeptemberig különböző időpontokban adományozott pénzüsszegekkel összesen 21 ezer forinttal járultak hozzá az akció sikeréhez. A Medicina Könyvkiadó tíz, a Műszaki Könyvkiadó öt diákokthoznak küldött könyveket, s ugyancsak könyveket adományozott a Zeneműkiadó és a nyomdászszakszervezet is. A Vegyipari Dolgozók Szakszervezete egy kiskönyvtár teljes könyvanyagát állította össze és juttatta el az egyik kollégiumba.

S, hogy valóban még mindig szükség van az akció folytatására, annak bizonyítékaul szolgáljon az alábbi levélrészlet. Az iskolaév kezdete előtti hetekben levelet kapott a Szabad Föld több diákokthoz igazgatójától. „Ifjúsági könyvtárunk 80 darab könyvből áll”, írja az egyik, a másik igazgató pedig egyszerűen közli, hogy a vetetése alatt működő, 60 gyermeknek második otthonul szolgáló intézmény „könyvtárral nem rendelkezik”. S végül álljon itt még egy levélrészlet: „Jelenleg 95 tanuló van... könyvtárunk mindössze 100 kötetes. Hiába tervezzük minden évben kb. ezer forintot könyvtárunk bővítésére, rendszerint fellépnek olyan problémák, melyek elviszik a könyvekre szánt összeget, például az idén leomlott az egyik fal...”

A könyvtáros olvasónak óhatatlanul számot kell vetnie azokkal a feltoluló gondolatokkal, melyek tulajdonképpen az akció megindulása óta foglalkoztatják. E lap hasábjain nem kell bővebben fejtegetni, milyen szakmai-pedagógiai gondokat vehet fel egy-egy könyvgyűjtemény összeállítása, hisz minél kisebb a könyvtár, annál nehezebb a helyes válogatás. Arról nem is beszélve, hogy ha egy könyvtárt életre hívtunk, azt szakszerűen és állandóan gondozni is kell. E levelet olvasván mégis egyet kell érteni a Szabad Föld szerkesztőségével, amikor leszögezi: „...a korábbiaknál is nagyobb erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű könyvvel egészíthessük ki, vagy teremthessük meg az általános iskolai diákokthoz könyvtárát...” Igen, *megteremténi*, ez most a feladat. S hinni kell abban, hogy ha van már kollégiumi könyvtár, lesz, aki felkarolja is a szakmai „oldalról”. Minden indokolt szakmai aggály ellenére ezért jár köszönet az akció elindítóinak, szervezőinek. S jó, hogy akciójukat tovább folytatják, hiszen a felhívásukban megfogalmazott igény — *Könyvet a pusztai diákoknak* — jórészt még mindig kielégítésre vár (Sy)

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából az alábbi kitüntetéseket adományozta:

Tanácsi könyvtáraknál

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Arató Antal városi-járási könyvtár-igazgató, Jászberény; *Bacsa Andrásné* kerületi könyvtárvezető, FSZEK; *Bakonyi Lászlóné* községi könyvtáros, Páty (Pest m.); *Berezvai Lajosné* városi könyvtárigazgató, Szentés; *Biczák Lászlóné* megyei könyvtáros, Nyíregyháza; *Bognóczky Józsefné* klubkönyvtáros, Hidas (Baranya m.); *Bori Zoltánné* könyvtáros, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Bory Zsolt* megyei főkönyvtáros, Nyíregyháza; *Csöglei Józsefné* járási könyvtárigazgató, Zalaszentgrót; *Czank Józsefné* megyei főkönyvtáros, Szekszárd; *Dancs Józsefné* megyei könyvtáros, Veszprém; *Décsi Lajosné* megyei könyvtáros, Békéscsaba; *Fazekas Istvánné* megyei könyvtári osztályvezető, Miskolc; *Fazekas Zsigmondné* városi könyvtáros, Hatvan; *Fodor Baja*; *Győri Erzsébet* városi könyvtár-Pálné csoportvezető, Szeged, Somogyi Könyvtár; *dr. Futaki Gergely* városi-járási könyvtárigazgató, Békés; *Gira László* városi-járási könyvtárigazgató, igazgató, Miskolc; *Gyuris György* csoportvezető, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Halász Jánosné* községi könyvtáros, Csanytelek (Csongrád m.); *Havasi Istvánné* városi gyermekkönyvtáros, Gyula; *Herczeg Jánosné* községi könyvtáros, Kartal (Pest m.); *Horváth Györgyné* kerületi könyvtárvezető, FSZEK; *Juhász Magdolna* községi könyvtáros, Újkígyós (Békés m.); *Kardos Józsefné* városi csoportvezető, Hódmezővásárhely; *Katona Sándorné* városi fiókkönyvtáros, Dunaújváros; *Keller Antal* gazdasági igazgató, Veszprém, megyei könyvtár; *dr. Kigyóssy Lászlóné* városi főkönyvtáros, Nagykanizsa; *Király Lászlóné* megyei főkönyvtáros, Kecskemét; *Kiss Sándorné* járási könyvtáros, Bonyhád; *Kovács Gyuláné* járási könyvtáros, Putnok—Ózd; *Kocsis Lászlóné* mb. járási könyvtárigazgató, Tata; *Koncz Sándorné* községi könyvtáros, Vámosatya (Szabolcs-Szatmár m.); *Kovács Mária* járási könyvtáros, Siófok; *Krajnyák Bertalanné* csoportvezető, Edelény, nagyközségi és járási könyvtár; *Kriston K. Gyuláné* járási könyvtáros, Putnok; *Lőrincz Jánosné* községi könyvtáros, Pusztadobos (Szabolcs-Szatmár m.); *Mátyás Kálmáné* járási könyvtáros, Bicske; *Mitru Ibolya* tudományos munkatárs, FSZEK; *Papp Gyula* járási könyvtáros, Kör-

mend; *Pintér Béla* járási könyvtárigazgató, Mór; *Pordán Miklósné* körzeti könyvtárvezető, Ugod (Veszprém m.); *Ratkó József* járási könyvtárigazgató, Nagykálló; *Seszták Andrásné* községi könyvtáros, Csanádapáca (Békés m.); *dr. Sipos Istvánné* megyei könyvtáros, Eger; *Sipos János* járási könyvtárigazgató, Püspökladány; *Skálát Vendelné* városi könyvtáros, Csorna; *Szatur Gézané* városi könyvtáros, Szarvas; *Szöllősi Miklós* járási könyvtárigazgató, Pásztó; *Timár Árpádné* községi könyvtáros, Méra (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Tompek Lászlóné* kerületi gyermekkönyvtáros, FSZEK; *Tóth Józsefné* községi könyvtáros, Sényő (Szabolcs-Szatmár m.); *Turi Sándorné* tanár, könyvtáros, Paszab (Szabolcs-Szatmár m.); *Varga Lászlóné* községi könyvtáros, Taksony (Pest m.); *Weisz Ferenc* városi főkönyvtáros, Sopron.

MINISZTERI DICSÉRET

Adamik Emilia megyei könyvtáros, Békéscsaba; *Albert Istvánné* községi könyvtáros, Sükösd (Bács-Kiskun m.); *Antal Lászlóné* járási csoportvezető, Körmen; *Aranyosi Lajos* községi könyvtáros, Zebegény (Pest m.); *Bacsa Jánosné* községi könyvtáros, Hévízgyörk (Pest m.); *Bagi Éva* városi ifjúsági könyvtáros, Pécs; *Bakos Géza* községi könyvtáros, Tarhos (Békés m.); *Balogh János* községi könyvtáros, Mezőszilas (Fejér m.); *Bányai Istvánné* könyvtáros, Sárszentmihály, Lajostelep (Fejér m.); *Barkó Imre* községi könyvtárvezető, Polgár (Hajdú-Bihar m.); *Bencze Andrásné* községi könyvtáros, Galgahévíz (Pest m.); *Béres Bertalanné* községi könyvtáros, Gagybátor (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Bodnár Istvánné* mb. könyvtárvezető, Balmazújváros; *Bolevác József* községi könyvtárvezető, Tab (Somogy m.); *dr. Boruzs Mihályné* rak-táros, Pest megyei Könyvtár; *Csaba Orsolya* megyei könyvtáros, Szekesfehérvár; *Csincsák Lászlóné* községi könyvtáros, Csertő (Baranya m.); *Diószegi Lajosné* községi könyvtáros, Hajdúszovát; *Ferencz Rudolf* megyei csoportvezető, Salgótarján; *Földvári Józsefné* klubkönyvtáros, Lippó (Baranya m.); *Gaál Katalin* megyei könyvtáros, Miskolc; *Galampos Kálmáné* járási könyvtáros, Törökszentmiklós; *Gergely László* körzeti könyvtáros, Szabadszentkirály (Baranya

m.); *Gesztesi Jánosné* gyermekkönyvtáros, Zirc (Veszprém m.); *Godányi Ákosné* kerületi főkönyvtáros, FSZEK; *Heinrich Lászlóné* községi könyvtárvezető, Sajószentpéter (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Horváth László* községi könyvtáros, Mosonszentmiklós (Győr-Sopron m.); *Juhász Antalné* községi könyvtáros, Zsadány (Békés m.); *Kálmán Mária* klubkönyvtáros, Verőce (Pest m.); *Kazai Lajos* klubkönyvtáros, Herbolva (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Kelliár József* könyvtáros, Bakonycsernye, Inotpuszta (Fejér m.); *Kiss Ferencné* klubkönyvtáros, Nyírmártonfalva (Hajdú-Bihar m.); *Kovács Mária* megyei gyermekkönyvtáros, Szombathely; *Kovács Sándorné* községi könyvtáros, Decs (Tolna m.); *Kulcsár Istvánné* megyei könyvtáros, Tatabánya; *Ládi Mihályné* községi könyvtáros, Polgár (Hajdú-Bihar m.); *Magyari Béláné* megyei könyvtáros, Nyíregyháza; *Majorosi István* klubkönyvtáros Zádor (Baranya m.); *Mészáros Sándorné* megyei könyvtáros, Székesfehérvár; *Micheller Józsefné* klubkönyvtáros, Dombóvár; *Nagy Gézáné* községi könyvtáros, Kerepes (Pest m.); *Nagy Józsefné* járási könyvtáros, Gyula; *Nyírcsák Ferencné* klubkönyvtáros, Újszentmargita (Hajdú-Bihar m.); *dr. Papp Imréné* mb. városi fiókkönyvtár-vezető, Debrecen; *Petrik Ágnes* könyvtáros, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Somogyi Ferencné* városi csoportvezető, Hódmezővásárhely; *Szabó Béláné* községi könyvtáros, Vésztő (Békés m.); *Szabó Ernőné* megyei igazgatóhelyettes, Salgótarján; *Szabó Lajosné* könyvkötészeti csoportvezető, Székesfehérvár; *Szegedi Ferenc* gazdasági igazgató, Zalaegerszeg, megyei könyvtár; *Szekeress Lászlóné* kerületi könyvtárvezető, FSZEK; *Szilágyi Gyuláné* községi könyvtáros, Kurd (Tolna

m.); *Tamás Jánosné* klubkönyvtáros, Bakonynána (Veszprém m.); *Tóby Antalné* községi könyvtáros, Ricse (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Tóth János* községi könyvtáros, Sióagárd (Tolna m.); *dr. Turcsányi Györgyné* megyei könyvtáros, Eger; *Varga Gyuláné* községi könyvtáros, Gyoma; *Várnai Lászlóné* gazdasági igazgató, Pécs, városi könyvtár; *Várnai Tivadarné* városi fiókkönyvtáros, Pécs; *Vavrek Istvánné* járási könyvtáros, Sátoraljaújhely; *Végh Csabáné* városi csoportvezető, Debrecen; *Vigh Lajosné* csoportvezető, FSZEK; *Vörös Zoltánné* városi fiókkönyvtár-vezető, Miskolc.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Éreth Elemérné könyvkötő szakmunkás, Tatabánya; *Ferenczi Lajosné* könyvkötészeti-vezető, Kecskemét; *Halenár Ferencné* kisegítő, FSZEK; *Hornok Istvánné* takarítónő, Endrőd (Békés m.); *Katona Mihályné* gazdasági vezető, Debrecen, városi könyvtár; *Klausz Józsefné* könyvkötő, Zalaegerszeg; *Kosárka Gábor* járási könyvtáros, Sátoraljaújhely; *Kovács Józsefné* hivatalsegéd, Tiszalök (Szabolcs-Szatmár m.); *Lukács Lászlóné* raktáros, Miskolc, megyei könyvtár; *Magyar György* gépkocsivezető, Nyíregyháza; *Mészáros Pálné* kerületi raktárkezelő, FSZEK; *Palincsar Ferencné* könyvkötészeti-vezető, Debrecen, megyei könyvtár; *Simpf Jánosné* hivatalsegéd, Mátészalka; *Szabó Imréné* könyvkötő, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Szabolcsi Jánosné* könyvkötő, Nyíregyháza; *Torma Lajos* gépkocsivezető, Nagykáta (Pest m.); *Urbán Ferenc* könyvkötészeti-vezető, Békéscsaba; *Weinelt Lászlóné* könyvelő, Szombathely, megyei könyvtár; *Zoltai Károly* Film-Fotó Dokumentációs Stúdió vezető, Debrecen, városi könyvtár; *Zsolnai Tiborné* könyvkötő, FSZEK.

Szakszervezeti könyvtáraknál

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Bogyó László, központi könyvtárigazgató, ÉDOSZ; *Csiszár Lajosné* könyvtáros, Csongrád megyei SZMT könyvtár; *dr. Földessy Árpádné* könyvtáros, Heves megyei SZMT könyvtár; *Háli Józsefné*, a Volán 15. sz. Vállalatának könyvtárosa, Veszprém; *Kolcsousszky Józsefné* könyvtáros, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei SZMT könyvtár; *dr. Palicska Mihályné*, a textil-szakszervezet körzeti könyvtárvezetője; *Seregi István* könyvtárigazgató, Szabolcs-Szatmár megyei SZMT könyvtár; *Szakács Gyuláné*, a SZOT Központi Iskolájának könyvtárosa; *Szamosi Ferenc*, a Posta Szociális Hivatalának könyvtárosa; *Veres Gyuláné* klubkönyvtáros, Szegedi Konzervgyár.

MINISZTERI DICSÉRET

Bánkuti Józsefné központi könyvtárigazgató, Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszervezete; *Bolyós Lászlóné* könyvtáros, salgótarjáni Öblösüveggyár; *Drégelyi Ferencné*, a budapesti Törekvés Művelődési Központ könyvtárosa; *Ménesi Antalné*, a Középületépítő Vállalat könyvtárosa; *Mérei József*, a komlói Bányász körzeti könyvtár igazgatója; *Pécsy György*, az Orvosegészségügyi Szakszervezet körzeti könyvtárosa; *Pogács Imréné* könyvtáros, Bodajk; *Pongrácz Éva*, a győri Richards Finomposztógyár könyvtárosa; *Szűcs Tünde* könyvtáros, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei SZMT könyvtár; *Tóth Istvánné*, a Csepeli Papírgyár könyvtárosa.

Tudományos és szakkönyvtáraknál

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Babati Lajos gazdasági igazgató, Állami Gorkij Könyvtár; *dr. Berczeli A. Károlyné* osztályvezető, OSZK; *Bujda Miklósné* könyvtáros, Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat; *Csoboth Attila* főkönyvtáros, KMK; *dr. Fallenbüchl Zoltán* tudományos munkatárs, OSZK; *Grofcsik Gusztávné* csoportvezető, OMKDK; *Gyulai Árpád* osztályvezető-helyettes, OSZK; *dr. Horváth Istvánné* csoportvezető, OSZK; *Illés Antalné* könyvtáros, Agrártudományi Egyetem, Keszthely; *Kopnyina Nyina Mihajlovna* raktárvezető, Állami Gorkij Könyvtár; *Meider Magdolna* könyvtáros, OPKM; *Molnár Istvánné* főkönyvtáros, OMKDK; *Nagy Gusztáv* osztályvezető, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Miskolc; *Rakovszky Istvánné* csoportvezető, OSZK; *Somkuti Gabriella* osztályvezető, OSZK; *dr. Szabó János* tudományos munkatárs, OSZK; *Szikszai Lászlóné* könyvtárvezető, Mezőgazdasági Főiskola, Kaposvár; *Tárnok Gáborné* könyvtáros, OMKDK; *dr. Tombor Tiborné* könyvtárvezető, Fémipari Kutató Intézet; *dr. Udvarhelyi Dénes* könyvtáros, KPM Vasúti főosztály; *Valcz Lászlóné* csoportvezető, Országgyűlési Könyvtár; *dr. Wittek Lászlóné* osztályvezető, OSZK.

MINISZTERI DICSÉRET

dr. Balkay Bálintné könyvtáros, Országgyűlési Könyvtár; *Bar Józsefné* főkönyvtáros, Állami Gorkij Könyvtár; *Bartos Gabriella* főkönyvtáros, OMKDK; *dr. Bibor Jenőné* főkönyvtáros, OSZK; *Borbély Sándorné* munkatárs, Állami Gorkij Könyvtár; *Czinner Tiborné* főkönyvtáros, KMK; *Darvas Olivérné* könyvtárvezető, Miskolci Tervező Vállalat; *Fodor Ákos* főkönyvtáros, Népművelési Intézet; *Gál Ágnes* könyvtáros, OSZK; *Gyimes Ferencz* zeneműtár vezető, Állami Gorkij Könyvtár; *Jordán Katalin* könyvtáros, KMK; *dr. Kindlovits Kálmán* főkönyvtáros, OSZK; *Kis Elemérné* könyvtáros, OSZK; *Kis Pintér Imréné* csoportvezető, ALUTERV; *Kiss Kovács Gyuláné* főkönyvtáros, OMKDK; *dr. Komáromi Sándor* csoportvezető, Állami Gorkij Könyvtár; *Komlós Imréné* osztályvezető-helyettes, OSZK; *dr. Kovách Zoltán* főkönyvtáros, esztergomi főszékesegyházi könyvtár; *Ligethy László* osztályvezető, Magyar Kábel Művek; *Mészáros Pálné* munkatárs, OSZK; *Mirki György* munkatárs, OSZK; *Mogyorósi Ilona* könyvtáros, ELZETT Fémlemezipari Művek; *dr. Molnár Rózsa* szakkönyvtáros, KPM Postafőosztály; *dr. Paczolai Alajos* irodavezető, Hűtőgép-

gyár Tájékoztatói Iroda, Jászberény; *Patay Jolán* könyvtárvezető, Petrokémiai Beruházási Vállalat; *Radics Lajos* csoportvezető, OSZK; *Salamon Józsefné* tudományos főmunkatárs, OSZK; *Simonfi Sándor* igazgató, Ráday Gyűjtemény; *dr. Sulyok János*, a püspöki könyvtár vezetője, Székesfehérvár; *Szilágyi Endréné* könyvtáros, Ganz Műszer Művek Árammérő Gyára; *dr. Sztróka Ottóné* könyvtárvezető, Nagynyomású Kísérleti Intézet; *Velich Sándorné* könyvtáros, OSZK; *Verba Istvánné* munkatárs, OMKDK; *Vizsolyi Gyuláné* könyvtáros, OSZK; *dr. Zilahy Tamásné* csoportvezető, OSZK; *Zoltai Endre* osztályvezető, Lenin Kohászati Művek.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Alföldi Jenő munkatárs, KMK; *Boda Józsefné* munkatárs, OSZK; *Korber Károlyné* munkatárs, OSZK; *Mészáros Jánosné* munkatárs, Országgyűlési Könyvtár; *Molnár János* munkatárs, OSZK; *Mürschberger Ferencné* munkatárs, OSZK; *Németh Lajos* munkatárs, OSZK; *Tauber Antalné* munkatárs, Állami Gorkij Könyvtár; *Szendí Emma* munkatárs, OSZK; *Szilvassy Istvánné* munkatárs, OSZK.

A művelődésügyi miniszter a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 25 éves fennállásának évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismerésül *Klug Ferencnek*, a központi könyvtár osztályvezetőjének és *Császár Jánosnak*, a központi könyvtár osztályvezető-helyettesének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Bor István metszete

FOLYÓIRATOLVASÓ-
VAL bővült az Ajkai Városi Könyvtár. A művelődési házban szűkös körülmények között működő intézmény 50 m²-rel lett nagyobb egy folyosórész átalakításával. Az új részlegben egyszerre 16 olvasó tájékozódhat a folyóiratok között, melyek választékát lényegesen növelték. A későbbiek folyamán zenei részleg kialakítását is tervezik. (H. B.)

NYUGDÍJBA VONULT
Gira László, a Bajai Városi-Járási Könyvtár igazgatója. Utódjává Tóthpál Zoltán tanárt nevezte ki a városi tanács.

KÖNYVTÁROS NAPOT
RENDEZETT a csongrádi napok keretében a Csongrád megyei Somogyi Könyvtár, az SZMT központi könyvtár és a csongrádi városi művelődésügyi osztály. A most negyedik alkalommal megrendezett csongrádi találkozót a szakos tapasztalatcsere-programok mellett arra is felhasználták, hogy vendégül lássák a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár VII. kerületi könyvtárának dolgozóit, akik a centenáriumi testvérkapcsolatok jegyében tartózkodtak Csongrád megyében. (H. Z. G.)

POLLACK MIHÁLY SZÜLETÉSÉNEK 200. évfordulójáról 1973. szeptember 28-án tudományos emlékülés keretében emlékezett meg a Magyar Történelmi Társulat Borsod-Abaúj-Zemplén megyei csoportja és a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Az ünnepi előadást dr. Horváth Béla gépészmérnök tartotta. A megemlékezés alkalmából a megyei könyvtár előcsarnokában kiállítást rendeztek a klasszicizmus építészetével és Pollack Mihály munkásságával foglalkozó művekből. (H. L.)

Hírek

ANDRUSKÓ KÁROLY-
NAK, a lapunkból is jól ismert kiváló grafikusnak retrospektív-jellegű, több műfajra kiterjedő önálló kiállítása volt a zentai művelődési házban. A kiállítás katalógusa bibliográfiát is közöl a művész kiadványairól, melyek közül a korábbiak többnyire ex libris-füzetek, az utóbbiak túlnyomórészt minikönyvek; e típus vajdasági meghonosítása Andruskó érdeme. Minden bibliográfiai tétel illusztrált.

Reich Károly

GRAFIKÁINAK KIÁLLÍTÁSA
AZ EGRI MEGYEI KÖNYVTÁRBAN
(KOSSUTH U. 16.) 1973. SZEPTEMBER 3-30-IG
NYITVA: CSONGRÁD ÉS VÁSÁRHELY KIVÉTELEZÉSE
9-19 ÓRA KÖZÖTT.

REICH KÁROLY grafikáiból rendezett kiállítást az Egri Megyei Könyvtár. Ez alkalomra kiadott meghívója közli Galambos Ferenc kitűnő cikkét, mely bemutatja a művészt és munkásságát, majd időrendbe szedi élettrajzi adatait.

FIÓKKÖNYVTÁRT LÉTESÍTETT a jászberényi Cipő- és Házipari Vállalatnál a városi-járási könyvtár. A korszerűen berendezett létesítményt az üzem és a könyvtár között megkötött szocialista szerződés keretében hozták létre, amelynek értelmében a városi könyvtár havonta cseréli a könyvvállományt, rendszeresen tájékoztatja a fiókkönyvtár olvasóit a megjelenő művekről, s vettékedőkre készíti fel a brigádtagokat, a vállalat pedig saját dolgozóival elvégzezteti a könyvtárban szükségessé váló javításokat, hulladékanyaggal látja el a gyermekkönyvtár bőrdíszműves szakkörét és évente ezer forinttal járul hozzá a könyvbeszerzéshez.

A BUDAPESTI GYERMEKKÖNYVTÁROSOKNAK az FSZEK szervezésében lezajlott évadnyitó értekezletén Dr. Ballér Endréné, a Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztályának szakfelügyelője tájékoztatta a megjelenteket arról, mik a teendők az oktatási reform nyomán az iskolák és a közművelődési könyvtárak kapcsolatában, illetve mik az eszközei és módjai az oktató-nevelő munka könyvtári támogatásának. A résztvevők tájékoztatást kaptak az idei úttörővi programról, s a program keretében meghirdetett „Nem térkép e táj...” elnevezésű úttörőexpedícióval kapcsolatos könyvtári feladatokról. (Z. I.)

A SZEGEDI SOMOGYI KÖNYVTÁR, valamint a Csongrád megyei SZMT központi könyvtára és oktatási központja augusztusban kéthetes alapfokú tanfolyamot szervezett Bács-Kiskun és Békés megye szakszervezeti, valamint Csongrád megye szakszervezeti, illetve tanácsai könyvtárosai részére. A résztvevők a tanfolyamot vizsgával zárták. (H. Z. G.)

Kosztolányi Dezső:

Hogyan születik a vers?

Azt kérdezik tőlem, hogy születik a vers és a regény?

Ez a kérdés érdekes, de úgy gondolom, hogy azok, akik megtiszteltek bizalmukkal, rossz helyre fordultak, eltévesztették az ajtószámot.

Pont olyan ez, mintha egy anyától kérdeznők, *hogyan születik a gyermek?* Ez az anyja, ha mindjárt tíz gyermeket is hozott a világra, vajmi bajosan adhatna szabatos választ, hiszen, míg gyermekei születtek, ő szenvedett, s így nem maradt ideje megfigyeléseket gyűjteni. Sokkal inkább felelhetne erre a szülész, a tudomány embere, aki — mint hadvezéri műszóval mondják — „levezette a szülést”.

Maga az anyja legfeljebb külsőségekre emlékezhetnek. Beszámolhatna arról, milyen volt a kórterem, melyben feküdt, milyen ápolónők álltak mellette, vagy földézhethné újszülöttjének első mozdulatát és első sikolyát, vagy arról beszélhetnek, hogy az egyik tüstént megtalálta a tápláló emlőt, a másik viszont elfordította tőle arcocskáját, eleinte nem akart élni. Ilyen potomságokat lehet megtudni egy anyától. Az egész folyamat mivoltára vonatkozólag alig valamit. Végre ő *csak szenvedő alany*. Minden föladata az volt, hogy életet adjon.

A költő, aki verseket és regényeket teremt, sok tekintetben hasonlít hozzá. Ő se képes tárgyi adatokkal fényt vetni *az alkotás fájdalmas és rejtélyes mozzanataira*. Azokat, akik ezek iránt érdeklődnek, szívesen utasítaná avatott személyhez, a lélektan bűvárjához, aki kívülről szemlélvén az egészet, meg bírja őrizni látásának tisztaságát, tárgyilagosságát.

Én is csak egyéni, ennél fogva *önkéntes vallomással* szolgálhatok, jórészt személyes emlékekkel. Amennyiben beérik ezekkel, elmondhatok egyet-mást.

Nem tudom, hogy születik e vers és e regény. De azt tudom, hogy nem születik. Nem születik és nem születhet úgy, hogy valaki valamit „meg akar írni”. Azért hangsúlyozom ezt, mert az a közhiedelem, hogy az írónak rendszerint van valamilyen témája — egy ötlete a tavaszról vagy egy világos elgondolása holmi „hatalmas társadalmi kérdés”-ről — s miután ezeket előre megfontolt szándékkal megvizsgálta, kiértelmezte lelkében, s döntött a kidolgozás módjáról is, nekiül, és annak rendje-módja szerint megírja versnek vagy regénynek. Hányukkal megesett már, hogy jóhiszemű, lelkes rajongók félrevontak bennünket, kipirult arccal mesélték el életük egy eseményét, s átnyújtották nekünk, hogy használjuk föl. Ezek tényleg *abban a hiszemben vannak, hogy az élmény azonos az alkotással*, s elég az élményt rátenni a papírra, az ott nyomban megelevenül. Nem sejtik, hogy az írók nemcsak más élményeit nem tudják fölhasználni művészi célokra, hanem gyakran a maguk legdöntőbb, legegységesebb, legizgatóbb élménye is egy életen át hever bennük, anélkül, hogy valamit elkezdhetnének vele.

Akadnak azonban, akik tényleg így dolgoznak. Mindenkinél van sok érzése s legalább egy megtörtént életregénye. A varrólány megírja, hogy volt egyszer egy varrólány, akit szerettek és elhagytak, a katona pedig, aki háborúba került, elbeszéli azokat a tapasztalatokat, melyeket ott szerzett. Ezek a *műkedvelők*. Nincsenek viszonyban az egész élettel, csak annak egy esetleges részével. Mindenekelőtt íráshoz fognak, világosan látják témájukat, céljukat, mondanivalójukat, az értelem és öntudat teljes fényében, azután ebből *a fényből próbálnak visszamenni sejtető homályba*, eszközöket keresni, formát a lényeghez.

Kevés bizonyosság van arra vonatkozólag, hogy támadnak a költői alkotások, s tudatlanságunk arra int, hogy ezen a téren különösen óvatosak és szerények legyünk, de majdnem bizonyos, hogy *a fércművek ezen a módon jönnek létre* és teljesen bizonyos, hogy a költő teremtménye éppen ellenkezője, megfordítottja ennek.

A költő, mikor írni kezd, nem látja világosan témáját, célját, mondanivalóját. Amennyiben megpillantaná ezt az értelem és öntudat fényében, föltétlenül megszegne a kedve, abbahagyná írását, úgy érezné, hogy azzal, amit tud, már nem érdemes foglalkoznia. Homályban van ő, termékeny homályban. Ebből a *homályból küszködik a fény felé*. Kétségbeesett küzdelem ez, de nem reménytelen, mert a homályból el lehet jutni a fényhez, csak a fényből nem lehet visszamenni a homályba. Az az út, melyet megtesz, az a *tusa, melyet vív, maga az alkotás*. Tett ez, cselekedet, csupa gyakorlat, tetteles önelemzés és cselekvő önműtét. Előzőleg többnyire elfogja egy tévoya, de ellenállhatatlan vágy, hogy írjon valamit. Ez a vágy egyelőre még tárgyaltalan, de rendkívül tartalmas és ígérő. Csodálatos *izgalmi állapot ez*. Tolla önmagától kezd mozogni. Szókat hall, oly készen, mintha már réges-rég ércetáblákra vésnék volna, és képek tűnnek eléje, oly élesen és szilárdan, hogy hozzá képest a valóság halvány és szétfolyó.

Ezek a szavak és képek már megírándó verséből valók, mely valahol létezik is, csak még benne nem jutott öntudatra. Nyomukon indul el, vakon, anélkül hogy tudná, hova fog érkezni. A pálya, melyet befut, ő meg a verse, ködbe borul előtte. Mégis bizakodva követi parancsoló hallucinációit és vízióit. Kezében szinte eszelősen szorongatja azt, amit sikerült megragadnia, *egy szót, egy képet*, csalogató zálogát, ingerlő foglalóját annak, ami később testté válik, egy göröngyét az érzéki világnak, csücskét egy láthatatlan köpenynek, amelyet a sötétből le akar ráncigálni és birtokba venni. Ő, aki élő viszonyban van az egész léttel, most csak a részleteit tapogatja. De ez a helyes. Egy az érzéki léttel, egy szemerje a kaósnak. Fogalma sincs még, hogy mi a lényeg, csak azt *érzi, hogy mi a forma*. Munkája abból áll, hogy odaveti magát ennek az érzéki játéknak, ennek a túlvilági kalandnak, ennek az incselkedő kísértésnek, s nem erőszakoskodik anyagával, hanem hagyja, hogy az dolgozzék helyette, hogy a nyelv a munkatársa legyen, és az érezzen, gondolkozzék helyette, s rész és egész, pillanat és végzet, szerencse és szándék boldogan összecsattanjon. Miután versét befejezte, maga is csodálkozva értesül belőle, hogy mit akart kifejezni. Ebből kihámozhat bizonyos alapeszmét. A költőnek azonban, *amíg terem, nincs alapeszméje*. Annak csak rögeszméje van.

Próbálok visszagondolni arra, hogy keletkezett bennem egyik-másik versem. Csak külsőségek, apró-cseprő, érzéki mozzanatok jutnak eszembe. Én sohasem terveztem, hogy majd megírom egy vidéki, korán érett, ideges gyermek életét, azt a versfüzérémet, mely — úgy látszik — végleg nevemhez kapcsolódik. Olyan gyermekkorom volt, mint mindenki másnak, hasonló körülmények között, nem mélyebb, nem furcsább. Érezni is csak annyit érezhettem, mint akárki. Élményeimet elraktároztam, s azok sokáig dermedten szunnyadtak bennem. Egyszer, mikor Budapesten egyetemre jártam, meglátogatott édesapám, nekem kellett őt kikísérnem a hajnali vonathoz. Miután elváltam tőle a pályaudvaron, föltettem, hogy lefekszem és kialszom magamat.

Álmosan bandukoltam az utcákon, melyeket még nemigen láttam ily szokatlanul fakó, hajnali világításban. Csodálatosnak tetszett az egész világ. Ekkor zendültek meg bennem a *Szegény kis gyermek panaszai*-nak kezdő sorai: „Mint aki a sínek közé esett...” Lehet, hogy azért, mert az imént síneket láttam, de lehet, hogy nem is azért. Alig vártam, hogy hazaérjek, fölrohantam a lépcsőn s otthon, az Üllői úti diákka-szárnya udvari szobájában, egymás után firkáltam le a ciklus költeményeit, négy-ötöt aznap, s két hét alatt befejeztem az egészet, úgyhogy évek múlva, a különböző kiadások során egyetlen betűt se változtathattam rajta. Hogy mi támasztotta bennem éppen akkor és éppen így ezt a gerjedést, céltalan volna firtatni. Azt hiszem, ha azon a hajnalon alszom, és nem kelek föl, akkor ez a versfüzérem nem születik meg ilyen formában, de az is lehetséges, hogy egyáltalában nem születik meg soha. Egyik költeményemet, melyet ma is a legtöbbre tartok, az uszoda erkélytetőjén írtam. Meztelen napoztam, fekete szemüveggel, díóolajtól csorgó arccal. Hosszú úszás után tökéletesen boldog voltam és nyugodt. Egyszerre meghallottam e költemény sorait, egyiket a másik után, s oly viharosan jelentkeztek, oly készen szakadtak ki belőlem, hogy azonnal írónt, papírt kértem a napozó szolgájától, s bár ilyenkor gyorsírással szoktam jegyezni, alig bírtam utánuk futni.

Nem volt ebben a versben szó se nyárról, boldogságról, se nyugalomról. Hogy miért itt és ekkor született meg, arra se tudok feleletet adni.

Ezt a megszállottságot, ezt a kegyelmi állapotot, ezt a malasztot, mely hirtelen nem sejtett kapcsolatokat és összefüggéseket tár elénk, s az alvajáró vakmerő biztonságát adja nekünk, körendű szóval *ihletnek* szokás nevezni. A lélekelemzés megkísérelte, hogy közelébe férközzék. Egy-egy titkát tisztáznia is sikerült. De *mivolta így is titok marad*, sőt talán még nagyobb titok, mint annak előtte. Az ihletet nem lehet elemezni, nem lehet ezt mesterségesen semmiféle boszorkánysággal, vagy izgatószerrel földézni. Parancs és szeszély az együtt, kényszer és akarat, kaland és törvény: a véletlen tündéri játéka.

Latin-Amerika, a viharsarok

A szeptemberi chilei tragédia az általános figyelmet újra a világ egyik viharsarka, Latin-Amerika felé fordította. Több, mint egy évszázada nincs itt nyugalom: szabadságharcok és külföldi agressziók, forradalmak és ellenforradalmak, népi felkelések és reakciós államsínyek, partizánmozgalmak és bosszúhadjáratok követik egymást gyors ütemben. Ellentmondásos földrész. Noha természeti kincsekben mérhetetlenül gazdag, 200 milliós lakosságának túlnyomó része elképzelhetetlen nyomorban él. Múltjáról, gazdasági felépítéséről, népeinek gondolkodásmódjáról, különleges problémáiról sokat hallottunk és hallunk, de az így nyert tudásunk — valljuk be őszintén — felszínes, ismereteink hiányosak és rendszertelenek. Elmélyítésük, alapossá tételük azonban módunkban áll, mert a magyar kiadók az utóbbi években elég sok ilyen tárgyú könyvet jelentettek meg.

Egy-egy ország vagy világrész jelenét sohasem lehet megérteni az előzmények ismerete nélkül. Ez a tétel különös nyomatékkal vonatkozik Latin-Amerikára, ahol az európai hódítás következményeként új államok keletkeztek, új nyelvek váltak uralkodóvá, ahol hihetetlenül nagy arányban keveredtek össze a bennszülöttek, a gyarmatosítók, a behurcoltak és a bevándorlók, s ahol a hódítók a régi kultúrának a maradványait, emlékeit megsemmisítették vagy legalább igyekeztek megsemmisíteni.

Ennek a területnek a múltjáról két évvel ezelőtt jelent meg egy nemzetközi viszonylatban is úttörő jelentőségű könyv: *Latin-Amerika története*. Írója, Wittman Tibor először rövid áttekintést ad az indián korról, majd részletesen elmondja a történeti fejleményeket egészen a kubai forradalom győzelméig. A mű sokkal több pusztá eseménytörténetnél, kitér minden fontosabb gazdasági és külpolitikai vonatkozásra, megérteti, hogy a spanyol gyarmatbirodalom a XIX. század folyamán miért bomlott fel olyan sok, egymással gyakran véres háborút folytató államra. Emellett rövid irodalom-, művelődés- és művészettörténet is. Sokoldalú-

ságát igazolja például az utolsó fejezet, *A gondolat szabadságharca*. Ez egyebek közt a következő témákat tárgyalja: a monumentális falfestészet, az új irodalmi irányok, a gazdaságtörténeti érdeklődés növekedése, a nemzetiségi kérdés, az indián és a néger kultúra rehabilitációja... A jó stílusú könyv használhatóságát több térképvázlat, értékes képanyag és irodalomjegyzék növeli.

Az aktuális gazdasági problémákkal legjobban a *Latin-Amerika, a viharsarok* című Ádám György által szerkesztett kötet ismerteti meg. Tizenkét kisebb tanulmányt tartalmaz; ezek eredetileg gazdasági folyóiratokban, tanulmánygyűjteményekben, hivatalos jelentésekben láttak napvilágot vagy nemzetközi konferenciákon hangzottak el. A szerzők mind közgazdászok, közülük egy-egy észak-amerikai, illetve angol, a többi latin-amerikai. Ámbár nem marxisták és nem minden állításuk fogadható el kritika nélkül, a problémák lényegét jól látják,

olvasóik átfogó képet nyernek a függő-ség természetéről.

Az első tanulmányok az alapkérdéseket fejtegetik, a fejlődés fő akadályát, a külföldi monopóliumok milliárdos profitot kiszípolozó, az életszínvonal emelését akadályozó szerepét. Az európai fejlődéstől eltérően az iparosodás itt ipari forradalom, belső átalakulás nélkül történt. Az USA nagyvállalatai, amikor az általuk létesített gyárakban, mezőgazdasági üzemekben modern technológiát honosítottak meg, megbontották a meglevő gazdasági egyensúlyt, állandósították az elmaradottságot, a demográfiai robbanást figyelmen kívül hagyva növelték a munkaerő-főlesleget. Csak a saját profitjukkal törődtek, csak a részükre szükséges mezőgazdasági és bányatermékek előállítását segítették elő.

A további írások részletesen elemzik az argentiniai és a mexikói tökebevittelt, az andesi közös piac államainak (Kolumbia, Chile, Peru, Ecuador, Bolivia) rendelkezéseit a külföldi beruházások korlátozására, a chilei rézbányák kisajátításának előzményeit... Választ keresnek arra, hogy a termelés szintjét, a gazdasági fejlődés ütemét, a külső hatások, befolyás mértékét hogyan lehetne kedvezően szabályozni.

Ezeknek a fejtegetéseknek a stílusa nem nehéz, megértésük mégis figyelmet követel. Csak olyanoknak ajánlhatók, akik érdeklődnek a gazdasági kérdések iránt, s e téren némi alapismerettel rendelkeznek.

A közgazdászok tárgyilagos tanulmányai után érdekes ellentét egy szubjektív élménybeszámolót olvasni. Jacques Arnault két évet élt a *L'Humanité* tudósítójaként Kubában. Megbízásának lejárta után, 1967/68-ban csaknem egy esztendőt utazással töltött, felkereste Közép- és Dél-Amerika valamennyi országát, és tapasztalatait *Latin-Amerikai útinapló* címmel megjelentette.

Arnault bátor, politikailag képzett, éles eszű, minden iránt érdeklődő újságíró, aki sokat beszélt nincstelenekkel, paraszttal, bányászokkal, sofőrökkel, tisztviselőkkel, művészekkel, politikusokkal. A látottak és hallottak alapján számol be a politikai, gazdasági, társadalmi és műveltségi viszonyokról. Értesülünk a könyvből — hogy csak néhány dolgot soroljunk fel — a braziliai hadsereg különös helyzetéről, a peronizmusról, a szakszervezetek szerepéről, a nagyarányú faji keveredésről (ez Braziliában a lakosság 60%-ára terjed ki), a chilei bányások elképesztően nyomorúságos életkörülményeiről (1967-ben!), az ottani nacionalizmusról, a katonai államcsínyekről, a pap-ság állásfoglalásáról, a panamai csatornaövezet kiváltságáról, a Che Guevárá-

ról való vélekedésekről... Az író kiemeli azokat a vonásokat, amelyek közősek a legtöbb államban, és azokat is, amelyek elválasztják őket egymástól. Mindezt érdekesen, jó stílusban mondja el, az útinapló olvasása mindenkinek ajánlható.

Latin-Amerika megismerését az ottani magas szintű irodalom ismerete is elősegíti. Ezt vallotta a svéd akadémia, amikor napjaink nagy halottjának, a szeptemberben elhunyt Pablo Nerudának, a chilei költőnek a következő megokolással ítélte oda a Nobel-díjat: „*Költészete elemei erővel fejezi ki egy világrész sorsát és álmaát.*”

Az irodalmi alkotások közül a Nobel-díjas írók (Neruda, Amado, Asturias) mellett elsősorban a Várad László által összeállított antológiát, az *Ördögszakadékok* kell megemlíteni. Kitűnő elbeszélések sorakoznak ebben, de Várad ezeket nem esztétikai érték alapján válogatta. Az volt a célja, hogy Quiroga, Asturias, Rufo, Fuentes, Gonzales és társai írásainak segítségével lehetőleg átfogó képet adjon a világrész életéről, millióinak mindennapi nyomorúságáról, a kiszolgáltatottságból fakadó döbbenetes indulatokról. A novellák olvasása közben sorra elevenednek meg előttünk a chilei bányászok, a saját népük ellen harcba kényszerített katonák, az Amazonas menti favágók, az agyagisteneket készítő törzsfőnök, a guatemalai „banánháború” véres áldozatai, a kiszikkadt mezőkön és trópusi őserdőben nyomorgó fehérek, félvérek, indiánok és néger.

Benyhe János két antológiát szerkesztett, az egyik, a *Latin-amerikai elbeszélők* huszonegy író 34 novelláját, a másik, az *Üldöző* nyolc író kisregényét tartalmazza. Benyhe változatosságra törekedett, igyekezett minden ország íróit megismertetni, a témákat is különböző körökből válogatta, és jelentőségéhez mérten az uralkodó realista-naturalista ábrázolások mellett a groteszk, a neobarokk, a lélektani, a pszichopatológiai irányzatoknak is helyet adott. Akad a két kötetben mulatságos szatíra (*Amado: Keresztelő*), sőt nem amerikai tárgy történet is (*Lezama Lima: Lefejézősdí*), ennek ellenére az antológiák alaphangja csak alig valamivel derültebb, mint az *Ördögszakadék*: sivár jelent, véres erőszakot és kiszolgáltatottságot tükröz.

Az írók hőseikről pár lapon olyan plasztikus jellemzéseket adnak, hogy nehéz őket elfelejteni. Valamennyit nem lehet itt felsorolni, de néhányra mégis utalni kell. Ilyenek Juan Bosch zárkózott, csak a saját erkölcsi törvényeit követő ajmara indiánjai (*Manuel Sicuri, az indián*), Lillo chilei bányásza (*A sújtólég*), Guimareas Rosa brazil parasztjai (*Augusto Matraga nagy pillanata*), a tel-

jesen céltalan életű favágók (*A hónapok*), Céspedes katonái, akik testileg, lelkiileg egyaránt elnyomorodtak a chacói háború poklában (*A kút*).

Szemlénket fejezzük be a legújabban megjelent kötettel, a *Kigyóölő ének* című, Simor András által válogatott irodalmi és politikai antológiával. Ennek első része a műtről ad ízelítőt: megszólaltatja az ősi indián mítoszokat, a népköltészet termékeit. Azután elbeszélések, költemények, naplójegyzetek, levelek, interjúk következnek. Egyik riport például azt vizsgálja, hogy mit jelentenek a különböző emberek számára a tupamarók; olvashatunk arról, hogy miként indult el felszabadító útjára Che Guevara, mit jelent az éhezőknek és az állandóan félelemben élőknek a költészet, hogyan tör-

tént a guatemalai agresszió. Olyan emberekkel ismerkedünk meg, akik történelmük ezután következő lapjait maguk akarják írni, akik harcot akarnak indítani — és részben már indítottak is — az Egyesült Államok imperializmusa, a faji megkülönböztetés, a vérszomjas diktátorok és a kizsákmányolás ellen.

Ez a harc nem könnyű, sokáig fog tartani, de végeredménye nem lehet kétséges. Előbb-utóbb olyan vihar fogja végigsöpörni és megtisztítani ezt a földet, amely végleg gátat vet az ellenforradalomnak, a reakciós államcsínyeknek, külföldi agresszióknak. És akkor Latin-Amerikából viharsarok helyett a szabadság földje lesz.

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Wittman Tibor: Latin-Amerika története. Gondolat, 1971. 503 l. (ÜK 720 064)
 Latin-Amerika, a viharsarok. Összeáll. Adám György. Közgazdasági és Jogi, 1973. 435 l. (ÜK 730 282)
 Arnault, Jacques: Latin-amerikai útinapló. Kossuth, 1970. 302 l. (ÜK 701 545)
 Ördögszakadék. Vál. és ford. Várady László. Kossuth, 1966. 299 l. (ÜK 661 349)
 Latin-amerikai elbeszélők. Vál. és utószó: Benyhe János. Európa, 1970. 584 l. (ÜK 700 871)
 Az üldöző. Latin-amerikai kisregények. Vál. Benyhe János. Európa, 1972. 429 l. (ÜK 721 355)
 Kigyóölő ének. Latin-Amerika. Irodalmi és politikai antológia. Kozmosz, 1973. 431 l.

Új könyvek Budapest centenáriumára

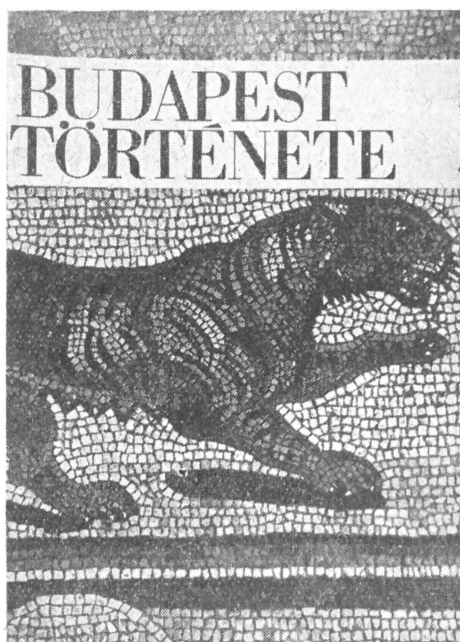
A főváros centenáriumának megünneplése sok feladatot rótt az esztendő második felében a könyvtárakra. Buda, Pest és Óbuda egyesülésének jubileumi ünnepköre csak késő ősszel zárult, hiszen a tényleges egyesülést jelentő tanácsülés — immár Budapest főváros keretében — 1873. október 25-én volt, s az egyesülés hivatalos napjául november 17-ét jelölték meg.

A centenárium jegyében munkálkodó könyvtárak helyzetét nehezíti, hogy még mindig nem bővelkedünk a főváros történelméről, földrajzáról, társadalmi-gazdasági viszonyairól, vagy akár művészeti, irodalomtörténeti s más vonatkozásairól korszerű szemléletű, újabb kiadású könyvekkel. A téma iránt érdeklődő olvasókat ugyancsak nehéz kielégíteni. A tájékoztató munkához szükséges könyveket is hamar megszámolhatjuk a kézikönyvtár polcain. A könyvkiadók természetesen nem feledkeztek meg a jubileumi kiadványok megjelentetéséről, de ezek java részét a centenáriumi időszak derekán láttak napvilágot. Közülük néhányat a *Könyvtáros* 1972. decemberi számában már ismertettünk. Most újabb kötetek bemutatásával folytatjuk a sort.

Budapest egyike Európa legrégebb és legbonyolultabb történetű településeinek. Történetéről néhány korábbi, befejezet-

lenül maradt munkán kívül mindmáig nélkülöznünk kellett azt a várostörténeti *alapművet*, amely az eddig végzett régészeti, település-, társadalom- és gazdaságtörténeti és más történettudományi, levéltári kutatási eredményeket összeöt-vözve korszerű szemléletű monográfiában foglalja össze ismereteinket a fővárosról. Ezt a hiányt pótolja Budapest Főváros Tanácsának nagyjelentőségű kiadói vállalkozása, a *Budapest története* c. hatkötetes monográfia-sorozat megjelentetése. Az egymást követő kötetek időbeosztása a következő: 1. Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig (1301); 2. Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején (1301—1686). Ez a két kötet már megjelent. Előkészületben: 3. Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig (1686—1848); 4. Budapest története a polgári forradalomtól a dualizmus végéig (1848—1918); 5. Budapest története a két forradalom időszakától a felszabadulásig (1918—1945); 6. Budapest története a felszabadulástól napjainkig (1945—1975). Ez utóbbi kötet záróéve a tanácsrendszer és Nagy-Budapest megalkakulásának negyedszázados évfordulója.

A várostörténeti monográfia első kötetének bevezetőjében Gyálmós János fog-

lalja össze a megírás előzményeit, a kutatások történetének fontosabb állomásait, a várostörténet részterületeivel foglalkozó jelesebb kiadványokat s az összefoglaló történeti monográfia megírására tett korábbi kísérleteket. Ez a bevezető könyvészeti és művelődéstörténeti szempontból egyaránt érdekes. A bevezetőt az első két kötethez felhasznált irodalom és a források részletes jegyzéke követi.

Az első kötet három önálló részből áll. **Nagy Tibor: Budapest története az őskortól a honfoglalásig** c. munkája a főváros területén talált kő-, réz-, bronz- és vas-kori leletek, kultúrák alapján foglalja össze a már évezredek óta lakott Budapest őstörténetét, majd részletesen foglalkozik a **római kor** településeivel, társadalmi, gazdasági, művészeti életével. Végül összefoglalja a népvándorlás koráról eddig szerzett ismereteinket. **Györfly György: Budapest története az Árpád-korban** c. írása a középkori városfejlődés általános vonásait és magyarországi kezdeteit, Buda és Pest kialakulását, a budai Vár és a polgár város kiépülését, településtörténetét, gazdasági, társadalmi, művelődési viszonyait ismerteti meg. **Gerevich László Budapest művészei az Árpád-korban** címmel foglalja össze az első települések művészeti emlékeit, Buda és Pest tatárjárás előtti művészetét, majd a tatárjárást követő újjáépítést és a gótika elterjedését írja le.

A második kötetben **Kubinyi András: Budapest története a későbbi középkor-**

ban Buda elestéig (1541) c. munkája megismerteti a három város korabeli helyrajzát, a főváros szűkebb piackörzetét és környékének gazdasági-társadalmi életét. Részletesen foglalkozik Budának és testvérvárosainak életével az 1439-es tanácsválasztási reformig, az Anjou- és a Zsigmond-kori város gazdasági fejlődésével, társadalmi tagozódásával és harcaival, a városigazgatás szervezetével s a művelődési viszonyokkal, majd a török veszedelem megjelenéséig, a középkori magyar főváros utolsó éveit, Buda elestéig dolgozza fel a város történetét. A következő nagy rész **Gerevich László: Budapest művészei a későbbi középkorban a mohácsi vészig** c. tanulmánya, amely részletesen tárgyalja a XIV. században újjáépült város művészetét, Zsigmond király udvarának, majd Mátyás korának európai rangra emelkedett építészeti, képző- és iparművészeti alkotásait, a magyar képzőművészettörténet egyik legnépszerűbb korszakát. A kötet zárófejezete: **Fekete Lajos és Nagy Lajos Budapest története a török korban** c. feldolgozása, amely részletes, sokoldalú kalauz a több mint száz évig tartó sajátos várostörténeti korszak érdekes világában. Leírja a Buda visszafoglalására irányuló kudarcba fulladt kísérleteket, a három városnak és környékének helyrajzát, a törökkori városkép alakulását, részletesen ismerteti a gazdasági életet, a társadalmi viszonyokat, a török családi és mindennapi életet, a közigazgatás és városigazgatás jogát, gyakorlatát, bemutatja a kor egyházi, művelődési és irodalmi viszonyait. Befelezésül Buda visszafoglalásának politikai hátterét, s az 1684. és 1686. évi ostromokat írja le.

Mind a két kötet nagy fejezeteihez bőséges jegyzetanyag, irodalom- és forrásjegyzék kapcsolódik. A tájékozódást a kötetek végén található, aprólékosan részletezett tartalomjegyzék segíti, amely összhangban van a kötetek margóin kiemelt témákkal, fogalmakkal. Sajnos, ez a megoldás sem pótolja a mutatókat. A köteteket gazdagon illusztrálták, kivitelük, tipográfiájuk, nyomdatechnikájuk külön elismerést érdemel. A kötetek tartalmi bírálata elsősorban a szakértőnek feladata, de kétségtelen, hogy érdekes, olvasmányos, igényes, közérthető munka kerül most a könyvtárak polcaira.

Újabb kötetrel gyarapodott a Fővárosi Levéltár nagy vállalkozása is: hamarosan megjelenik a **Források Budapest múltjából** c. dokumentumgyűjtemény 4. kötet: a „Források Budapest történetéhez 1945–1950.”, melyet Gáspár Ferenc szerkesztett. Dokumentumanyaga azt az öt esztendőt fogja át, amely alatt Magyarország és Budapest újkori történelmének

leggyökeresebb változása zajlott le. Kiindulópontja a romokban heverő, hídjait elvesztett, kettészakított Budapest, végpontja pedig a szocialista tulajdonviszonyokat megvalósító, tanácsai vezetésű, Nagy-Budapestté nőtt főváros.

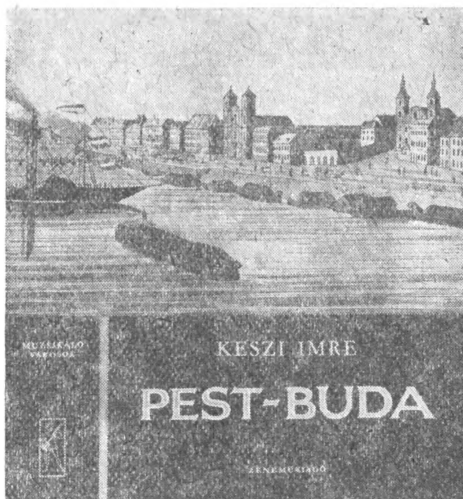
Az egyes időszakok dokumentumanyagát rövid összefoglalók vezetik be. A kötetet a nevekkel kapcsolatban terjedelmes jegyzetapparátus egészíti ki, amely azoknak a személyeknek fontosabb életrajzi adatait tartalmazza, akik 1945 és 1950 között nagyobb szerepet töltöttek be a főváros életében. A tájékozódásban részletes időrendi táblázat is segít. E dokumentumgyűjtemény a korábban megjelent három kötetével együtt nélkülözhetetlen tájékoztatási forrás. Kitűnően használható az újkori magyar történelem és a magyar munkásmozgalom történetének tanításához is. Az önálló gyermekkönyvtárak kézikönyvtárából sem hiányozhat.

A Kossuth Könyvkiadó „Népszerű történelem” c. sorozatában látott napvilágot *Vörös Károly: Egy világváros születése* c. igényes, olvasmányos történeti-ismeretterjesztő munkája. A kötet szellemes megoldással, egy külföldi utazó szemével s élményei alapján ismerteti meg Pest-Buda társadalmi, gazdasági, művészeti életét 1872 novemberétől 1873 őszéig, a három város tényleges egyesítéséig. Utazónk nyomában rójuk Pest és Buda utcáit, ellátogatunk korabeli lakásokba, megfordulunk a Margitszigeten, a lesebgyárakban, és üzemekben, bálokon, mulatókban, fürdőkhöz és a lövészgyárakhoz. A képviselőház karzatáról végighallgatjuk a Buda és Pest szabad királyi városok és Óbuda mezőváros Budapest néven történő egyesítését kimondó törvény tárgyalását, s tanúi lehetünk az azt követő eseményeknek. A kor levegőjét, hangulatát hitelesen idéző munkát érdekes korabeli illusztrációk díszítik. A kötetben szereplő utcák, terek, épületek mai nevének jegyzéke is megtalálható.

Az 1870-es évek fővárosába kalauzolt Gerő László: *Pest-Buda építészete az egyesítéskor* c. városépítészeti-történeti munkája, amely a Műszaki Kiadó gondozásában jelenik meg. A sok korabeli metszettel, fényképpel, térképpel, tervrajzzal illusztrált szép könyv megismerteti a főváros egyesítésének történelmi, társadalmi és műszaki hátterével, leírja, milyen volt a város az egyesítés idején, bemutatja a korszak európai és hazai városrendezési törekvéseit, irányzatait. Elmondja, milyen volt a fővárossá alakuló Pest-Buda iparosodása, beépítése, melynek városrészei a Várnegyedtől a külvárosokig. Végig követhetjük, hogyan s milyen épületekkel nyomta rá bélyegét a városra a kor uralkodó építészeti stílus-

irányzata, a romantika és az eklektika, s hogyan alakultak ki e stílus jegyében a mai városképen is nyomot hagyó fővárosi épületegyüttesek. A kötet függeléke az egyesítés idejében használatos utca- és épületneveknek s mai megfelelőiknek részletes jegyzékét tartalmazza, továbbá a várostörténeti szempontból értékes gyűjteményekkel rendelkező Kiscelli Múzeumot is megismerteti.

A Kossuth Könyvkiadónál az idei ünnepi könyvhétre jelent meg *Békés István: Szegény ember gazdag városban. Fejezetek Budapest művelődéstörténetéből 1867—1917 között* c. munkája. Az érdekes, sok vonatkozásban egyedülálló kötet a kiegyezés és az első világháború közötti évtizedek korát, a millenium „boldog békeéveit”, ezt az elsüllyedt, az ifjabb nemzedék számára már valószínűleg tünő világot mutatja be hitelesen, szociográfiai hűséggel, a kisemberek küzdelmeinek, mindennapjainak szemszögéből. Nemcsak dokumentál, de vádol is, együttérzést kelt, s cáfolhatatlan tényekkel támadja a kor kiáltó embertelenségét. A kötetben megjelennek a régi Budapest jellegzetes figurái, az „eltűnt Pest-Budai utcanép”, a Dunavíz-hordó, az éjjeliőr, a lámpagyújtogató, a favágó, a tejes, a kucséber, a rikkanacs, a szemetes, a kéményseprő, a hordár, az utcai muzsikus, a verklis, a takarítóasszony, vagy éppen a Buchwald-székeket őrző néni, — hiszen volt egy kor, amelyben a Dunaparton vagy a parkokban elhelyezett „szabadalmazott Buchwald-székeken” is csak pénzért lehetett séta közben megpihenni! Ezután az író a korabeli gazdagok hivalkodó, álszent, hamis jótékonykodását leplezi le, amely többnyire merő divat, olykor versengő bőségfitogtatás volt. Koldusok, menhelylakók, inségesek, nyomor-

tanyák világába pillanthatunk be ebben a fejezetben óriási kontrasztként.

A következő részben érdekes és meg-
rázó dokumentumanyaggal tárja fel, hogy
a tőkés-feudális hatalom elnyomó rend-
szerének milyen sajátos budapesti kísér-
letei, „műfajai” voltak, amelyekkel csi-
rájukban igyekeztek eltaposni Budapest
szervezködő proletariátusának jogot, ke-
nyeret, szabadságot követelő megmozdu-
lásait. A szerző elsősorban az elnyomó
rendszer „fortélyos”, végső soron ostoba
megelőző és megtorló mechanizmusára
irányítja a figyelmet, s azt a beszűkült
gondolkodásmódot pellengérez ki, amely
a szocializmus terjedő tanítását hazugsá-
gokkal és bebörtönzéssel remélte megaka-
dályozni. A fejezet a magyar munkás-
mozgalom történetének sok mozzanatát
idézi, egyebek között a párizsi kommün
hatását, a hűtlenségi pert, Frankel Leó
tevékenységét, a háború elleni megmoz-
dulásokat, s bemutat néhányat azokból
a korabeli „népszerű irodalmi alkotások-
ból” — ponyvatermékekből — is, ame-
lyekkel államilag támogatott bértollnokok
igyekeztek a munkásmozgalmat és a szo-
cializmus eszméit lejártni. A továbbiak-
ban a korabeli humor, a gúny, a szatíra
tükrében ábrázolja a „boldog” évtizede-
ket”, majd megismerteti a múlt idők egy-
egy derűsebb színfoltját, az egyszerű em-
berek szórakozásait, mulatságait, búfelej-
tését. Az „Árnyból a fénybe” című feje-
zet a munkáskultúra korabeli törekvései-
vel foglalkozik. Ebben sok irodalmi és
könyvtörténeti érdekességről is olvasha-
tunk, egyebek között a korszak ponyva-
es élclapirodalmáról, az első lépéseit tevő
munkásajtóról, de a munkás olvasómoz-

galomról és színjátszásról, valamint a
munkássport- és természetjárás kibonta-
kozásáról is. A kötetet kétszáznál több ke-
véssé ismert egykorú rajz, festmény, új-
ságábra, fénykép illusztrálja, ezek a hi-
telesség erejével támasztják alá az író
mondanivalóját. A könyv a felnőtteknek
szól, de nem hiányozhat a gyermekek ke-
zeügyéből sem, mert a 7—8.-os fiatal ol-
vasók a korszak történelmének sok ne-
hezséget okozó tanulásakor különösen jó
hasznat vehetik.

Hézagpótló munka jelent meg a cente-
náriumi jegyében az ünnepi könyvhétre a
Zeneműkiadó „Muzsikáló városok” soro-
zatában is. *Keszi Imre: Pest-Buda c. hé-*
zagpótló könyve nagy érdeklődésre tart-
hat számot. Az olvasmányos, korabeli ké-
pekkel gazdagon illusztrált „zenei útika-
lauz” elvezet a régi Pest és Buda zenei és
színházi életébe, majd bemutatja az egye-
sült főváros zeneéletét, a Zeneakadémiát,
az Operaházat, a koncertélet nagy esemé-
nyeit és egyéniségeit, de Budapest szór-
akoztató zenei életét is, a cigányzene, a
népszínmű, az operett fővárosát, sőt a
dzsessz és a beat korszakait is.

A Kossuth Kiadó érdekes zsebkönyvet
adott ki *Mit kell tudni Budapestről?* cí-
mmel. Ez a kis kötet a legfontosabb tudni-
valókat mondja el Budapest földrajzáról,
történelméről, közigazgatásáról, vonzás-
körzetéről, közműveiről, gazdaságáról,
idegenforgalmáról, a közlekedés, a lakás-
helyzet, a városrendezés, az egészségügy,
a szociálpolitika alakulásáról, az oktatás,
a kultúra, a tudomány fővárosi vonatko-
zásairól, a legfontosabb műemlékekről,
sőt Budapest sportéletéről is. A budape-
sti munkásmozgalom története című feje-
zet rövid történelmi összefoglalás után
kerületenként ismerteti a munkásmozgal-
mi emlékhelyeket, emlékműveket, utca-
neveket. Ez az összeállítás újszerű és
hasznos a helyismereti munkában, jó
„alapozó” olvasmány Budapestről.

A múltból való megemlékezés elválaszt-
hatatlan a jövőben tekintéstől, különösen
egy állandó fejlődésben levő szocialista
világváros esetében. Budapest jövője köz-
ügy, mely méltán tart számot a legszé-
lesebb körű érdeklődésre. *Preisich Gá-*
bor szerkesztésében látott napvilágot a
Műszaki Kiadónál a *Budapest jövője* cí-
mű összeállítás, amely sajátos kalauz a
következő évtizedek fővárosába. A gazda-
gon illusztrált kötet felvázolja Budapest
nagyvárossá alakulását, megismerteti a
főváros általános rendezési tervét, mint
a következő évek városfejlesztésének
alapkonceptióját, foglalkozik a Budape-
tet körülvevő településgyűrűnek a város-
építésre gyakorolt hatásával, a lakásépí-
téssel, az új lakótelepek és városközpont-
ok kialakításával, az úthálózat, a közle-
kedés, a közműellátás fejlődésével, az

Bor István metszete

iparfejlesztés távlataival, a zöld- és üdülőtérületek kialakításával, végül a modern városfejlesztés egyik „fogas” kérdésével: a budapesti városkép múltát is megőrző, de a modern fejlődést is szolgáló építészeti alakításával. A kötet

egyik közművelődési könyvtártípusból sem hiányozhat. Érdekes olvasmány, amely betekintést nyújt a várospolitikai és városfejlesztés műhelytitkaiba is.

Csomor Tibor

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Nagy Tibor — Györffy György — Gerevich László: Budapest története az őskortól az Arpád-kor végéig. 1973. Bp. Főváros Tanácsa, 429 l.
Kubinyi András — Gerevich László — Fekete Lajos — Nagy Lajos: Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején. 1973. Bp. Főváros Tanácsa, 469 l.
Források Budapest múltjából 4. Források Budapest történetéhez 1945–1950. Szerk. Gáspár Ferenc. 1973. Bp. Főváros Levéltára, 569 l., 32 t.
Vörös Károly: Egy világváros születése. 1973. Kossuth, 231 l. (Népszerű történelem.)
Gerő László: Pest-Buda építészete az egyesítéskor. 1973. Műszaki, 224 l.
Békes István: Szegény ember a gazdag városban. 1973. Kossuth, 357 l.
Keszli Imre: Pest-Buda. 1973. Zeneműkiadó, 112 l. (Műszikali városok.)
Fekete Gábor — Halász Zoltán — Esti Béla: Mit kell tudni Budapestről? 1973. Kossuth, 290 l. (Mit kell tudni...)
Preislich Gábor: Budapest jövője. 1973. Műszaki, 136 l.

Az iskola műhelyből

A gyermekek és fiatalok olvasóvá nevelésének kérdései, az ezzel kapcsolatos könyvtári foglalkozások, a könyvtárosok egyéni és kollektív erőfeszítései, ötletes kezdeményei érdeklődésünk középpontjában állnak. Az iskolával, a pedagógusokkal való kapcsolatteremtést is szünet nélkül sürgetjük (helyenként meg is valósul), de a kétféle fáradozás, módszer összekapcsolódása jó szerint még várat magára, egyebek közt azért is, mert egyik fél sem tekint át — számos kivételtől eltekintve — a „szomszédvárbá”, holott a művelési terület közös, s a „termés” mindkettő számára a másiktól is függ.

Ezúttal ilyen kitekintésre vállalkozunk, három olyan módszertani könyv bemutatásával, melyek közül kettő teljesen, a harmadik részben az irodalmi-esztétikai, s ezen keresztül az olvasóvá nevelést szolgálja.

Horváth Gedeonné két könyve (*Csoportmunka az általános iskolai irodalom órán; Irodalmi szakkör az általános iskolában*) anyagával, színvonalával is hirdeti, hogy szerzője megérdemli a címben is feltüntetett rangot: „kiváló tanár”. Valóban erre utal ötletgazdagsága, tárgy- és gyermekszeretete és -ismerete. Tanulmányai közül a *Csoportmunka* az érdekesebb, talán azért is, mert merőben új tanítási formáról tájékoztat, amely azonban már túljutott a kísérletezés állapotán. A csoportmunka az „aktivitás pedagógiájának” biztosít teret, célja a problémamegoldás, kutatás, alkotás lépcsőin fölvezetett személyiség olvasási igényének megalapozása és szokássá rögzítése. Újszerűsége a „frontális” tanórával szem-

ben (ahol a tanár magyaráz és feleltet) az, hogy a gyermekeket mozgósítja, a tanár látszólagos visszahúzódsával. A négytagú kiscsoportok feladatlapon rögzített feladatokat kapnak, melyeket kézikönyvek segítségével s az önálló munka folyamatain áthaladva (anyaggyűjtés, szelektálás, szintetizáló feldolgozás) oldanak meg, majd az eredményről beszámolnak. Minél eredményesebben dolgoztak, annál több kérdést tesznek föl, hiszen, mint a szerző mondja: „aki gondolkodik, az kérdez is”.

A csoportmunka előnye a koncentráció lehetősége, vagyis a kapcsolatteremtés a zenével és a képzőművészettel, a komplex esztétikai élmény a tanár által irányított öntevékenység útján; s ezenkívül, hogy a csoport a gyengébb tanulókat is magával húzza, fejleszti, azoknak sem szégyenkezniök, sem félniök nem kell, hiszen az elbírálható eredmény közös.

Kár, hogy a szerző — és itt bukkan elő a „szomszédvár”-jelleg — csupán félmondatlalt említ, hogy a csoportmunka számára jó színtér a könyvtár; de szót sem ejt arról, hogy a könyvtári foglalkozások, olvasóköri, pályázatok régóta megvalósították a „csoportmunka” módszerét, s hogy ezért érdemes volna a csoportmunkát most elsajátító pedagógusoknak (de azoknak is, akik régebben élnek vele) az e téren tapasztalt könyvtárosokkal együttműködniük.

A szerző másik könyvében (az *Irodalmi szakkör...-ben*) is csak ezt a „kötelező” félmondatot kapja meg a könyvtár, holott a könyvtárban rendezett szakköri foglalkozás már bevett szokás.

A szakköri és a csoportmunka módszer és tanajavaslatok tekintetében olykor hasonlít egymásra. Mégis van néhány jellemző, mely élesen megkülönbözteti a kettőt: a szakkör *önkéntes, időben nem korlátozott* (míg a csoportmunka a tanórán folyik, mindenki részt vesz benne, s 45 percnél nem lehet hosszabb); a szakkör „osztályok közötti” együttes, 5–8-ig minden osztályból toborozza az érdeklődőket, azonkívül az úttörő mozgalomhoz kötött, tehát ünnepekhez, politikai eseményekhez alkalmazkodik, míg a csoportmunka a tananyagot dolgozza föl, osztályonként.

Ami közös bennük, az a „komplex esztétikai nevelés” és a működési megközelítés, mivel a szakkörnek is az a célja, hogy a tanulók a műalkotásokon keresztül szeressék meg az írókat, nevelődjének a katarzis élményével, esztétikai értelemben is értsék a művet, és ébredjen vágy bennük más alkotások megismerésére.

Az úttörő mozgalom háromféle irodalmi szakkör életrehívását látja kívánatosnak: *könyvbarát, irodalombarát és előadóművész szakkörét* — a szerző sokallja e hármat, hiszen aki könyvbarát, az irodalombarát is, s alig képzelhető el előadóművész, aki az előző kettőnek ne volna barátja. Tagolódás helyett inkább az egyesítés a cél, hiszen sajnos az irodalmi szakkörök fogyatkoznak, bár nem azért, amiért a szerző gondolja (mert nincs irodalmi szakkörvezető tanári kézikönyv!), hanem azért, amit ő maga említ bevezetőjében mint a könyvektől eltántorító jelenséget: a fiatalok nyugtalanságát, nincs türelmük az elmélyedéshez, elvonja őket a rohanó élet, a tánczene, a film, s nem utolsósorban az olyan tantárgyak iránti érdeklődés, amelyek jövedelmezőbbnek ígérkeznek az élet során, mint a „fényűzésnek” számító szépirodalom.

Holott, mint mondja, s ebben tökéletesen egyetérthetünk vele: „az irodalmi élményt semmi sem pótolja”, s a nyelvi és irodalmi oktatás nemcsak a lélek nevelését szolgálja, hanem valamennyi tantárgyat, mert akinél baj van az olvasás technikájával, az más téren sem boldogul a tanulással, aki pedig frásban (fogalmazás) és szóban (felelés) nem tudja magát hibátlanul, szabatosan kifejezni, az minden téren tudatlannak tűnik.

Maga a szerző is, kitűnő ízlése, ragyogó foglalkozásvázlatai ellenére beletéved olykor ilyen megfogalmazásokba: olyan módszereket alkalmazzunk, melyekhez a tanulók „alkotó módon viszonyulnak a problémák, művészi sajátosságok, erkölcsi vonatkozások tekintetében”. Mindazonáltal a könyvecske jó pszichológiai érzékel, ízléssel és kedvet ébresztően mutatja

be a szakköri munkát, érdemes a könyvtárosok figyelmére, hiszen a szakkört látogató diákok a könyvtárban is otthonosak.

A csoportmunkához kapcsolódik *Győri György* munkája, a *Vetélkedők könyve*. Címzettjei úttörővezetők, napközis, illetve nevelőotthonokban működő pedagógusok, táborvezetők, gyermekkönyvtárosok, egyszerűen mindazok, akik a gyermekek szabad idejének hasznos kitöltésére szívesen rendeznek fejtörőket, vetélkedőket. Csak éppen a résztvevők nem címzettek (legalábbis nem a vetélkedés ideje alatt), mert benne vannak a könyvben a megfejtések, megoldások.

A szerző nemcsak ötleteket ad, hanem kész, kidolgozott forgatókönyveket, melyeket változtatás nélkül is lehet használni, de mintának is tekinthetők. Vannak „tantárgyi játékok”, tananyaghoz kapcsolódók, ügyességi és szójátékok, jó részük azonban a komplex esztétikai nevelést szolgálja a műsák testvériségének jegyében. Jól érvényesíti a fokozatosság elvét, s a kezdeti, egyszerű fejtörőktől végül nagyon is bonyolultakhoz jut el.

A csoportmunkával az rokonítja, hogy csakis csapatversenyzők számára készült, vagyis közösségi foglalkoztatás számára; a szakköri tevékenységgel pedig az, hogy különböző osztályba járók vesznek önként részt benne. Mindkettőtől különbözik abban, hogy a játékok egy-egy alkalomra szólnak, s nincs meg bennük az előbbiek folyamatosága.

A vetélkedők a könyvtári foglalkozások keretében is felhasználhatók. A szerző maga is gondolt a könyvtárra, egyik feladatsora a csoportkönyvtáros-választás célját szolgálja. A versenyzőknek a betűrendben, a kézikönyvek felhasználása és ajánlása terén, s az „irodalomismeretben” kell jeleskedniük, 12 éves „referenzs” szinten. Sajnos, éppen ebbe a feladatsorba került egy súlyos, a gyermekeket megzavaró hiba, ami a felhasználók korrigálására vár: a szerző azt kívánja, hogy a versenyzők „témacsoportok” szerint rendezzék a könyveket. A megfejtésnél a „témacsoport”: mesék, regények, verseskönyvek stb. Vigyázat, ez nem téma, hanem műfaj! Még zavaróbb, hogy a műfajok közé valódi téma is keveredett, ily módon: mesék, versek stb., sportkönyvek, életrajzok, történelmi regények. Így teljes lesz téma és műfaj tekintetében a fogalmi káosz.

Mindez azonban nem csökkenti az ötletes könyv érdemét, melynek nagy előnye, hogy a tapasztalatlan pedagógusoknak mankót ad, az önálló munkára képeseknek pedig összehasonlítási alkalmat.

Bozókya Éva

Kótsi Patkó János: A Régi és Új Théátrum Históriaja és egyéb írások

Úgy tűnik, nemcsak a romániai magyar szépirodalom, hanem az irodalomtudomány is szolgáltat egyre újabb meglepetéseket. A minap *Jordáky Lajos* adta ki Kótsi Patkó János eddig teljességében hozzáférhetetlen színháztörténetét, *A Régi és Új Théátrum História-ját*, s a kis kötetet okos bevezetővel és hasznos jegyzetekkel látta el. Csak dicséret és hála illeti ezért a munkáért, mert Kótsi Patkó János neve eléggé érthetetlenül maradt az új magyar irodalmi lexikon címszavai közül. Pedig, ha csupán annyit említünk meg róla, hogy 1792. november 11-én Kolozsvárt, a Piac-téri Rédey-ház színháztermében, a Magyar Jádszó-Szín első előadásán ő mondta ki az első szót, ez is elegendő ok volna ahhoz, hogy ne csak a szűkebb szakirodalom vegyen róla tudomást.

De hát ki ez az európai horizontokat strázsáló derék színész, rendező, színgazgató, fordító, darabíró és színháztörténész, felvilágosodásunk eme nem mindennapi egyénisége?

Bihari születésű, 1780 táján a kolozsvári református kollégium diákja. Nyilván itt ismerkedik meg az iskolai színjátszással, amelynek Kolozsvárt többszázados hagyománya van, akárcsak a marosvásárhelyi magyar, a balázsfalvi román, vagy a nagyszebeni, brassói szász kollégiumoknak. Hogy bevégezte-e tanulmányait, nem tudjuk. Huszonegynéhány évesen a Splényi huszárezred tisztje, de hamarosan ismét Kolozsvárt bukkan fel, ahol 1792-ben tagja, egy esztendő múltán direktora az első Magyar Jádszó-Színnek. Sok véle a baj, féktelen természet. A színház főhatósága, a Commissio — amely jobbadán egyet jelent Wesselényi Miklós személyével — a vitás ügyeket mégis az ő javára simítja el. Írás is van róla, miszerint „elkerülhetetlenül szükséges a játékok mostani direktorát a törvények szoros betartására és arra utasítani, hogy a maga indulatait zabolán tartsa.”

Wesselényi ismeri emberét, tudja, aligha akadna alkalmasabb férfi a két hazában, aki komolyabban venné az első magyar théátrum ügyét, mint Kótsi Patkó János. Ez a théátrista nemcsak színész, hanem kultúrpolitikus is a maga eléggé szűk körében; azt vallja és hirdeti, hogy „... a szív formálására és a nemzet karakterének jobbítására vagy elrontására is a játékszínnél alkalmasabb eszközt még az emberi elme fel nem talált.”

Igaz, mint korának számos színházi szakembere, Kótsi Patkó is rajong Kotzebueért — egyik darabját így hirdeti:

„Kotzebue ecsetje, mellyel itten a karaktereket testette, kaftaeni szerencsés színeket talált” — mégis 1792-1808 között Shakespeare-t, Voltaire-t, Lessinget, Schillert, Molière-t, Goldinit színoztatta meg Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárád, Debrecen színpadán. Kiméletlen, eroszakos volt igazgatonak, rendezonek egyaránt. Sokat kívánt színésztársaitól, többet, mint amire szegények képesek voltak, mert a színésznek mindent tudnia kell, „hogy mint Prometheus képes legyen minden helyes situatiót s testálást híven megadni, nehogy egy Hunyadi magas homlokáról lefénylő csondes nagyság, s hos tekintet a tudatlan és kontár színjátszó által összezavartassék egy durva közkatónéával.” De azt is meg kell jegyeznünk, hogy önmagával szemben is szigorú volt. Megtanult latinul, németül, franciául, angolul és görögül, tudott románul. Olyan okosan gazdálkodott idejével, hogy mindenre futotta, olvasásra, festésre, rajzolásra, írásra, fordításra, mindenre. Igazat szolt róla esszéjében a késői pályatárs, Szacsvey Imre: „... ferdé dolog volna e műveket [t. i.: eredeti színműveit] magas mértékkel bírálni, hiszen olyan ember művei ezek, ki egy személyben volt színész, rendező, igazgató, tanító, drámaíró, zeneszerző és fordító.” Találónan írja róla Jordáky Lajos: „Színész, aki Shakespeare, Lessing, Goethe és Schiller szavaival a feudális rendet rombolja.” Arra is volt gondja, hogy színlapjain tájékoztassa közönségét az előadandó művek eszméiségéről. Rövid, tartalmas összefoglaló magyarázatot fűzött az igazgatósága alatt játszott darabokhoz, s ezeket gondosan szerkesztett színlapjain közölte.

Amikor 1808-ban, negyvenöt esztendősen hátat fordított a színháznak, feleségével, a tehetséges, szép, a színészetben is társ Fejér Rozáliával hazatért szerény birtokára, Magyarfrátára. Annyit gazdálkodott, amennyit éppen szükséges volt. Ideje nagyrészt olvasással töltötte. Kortársi visszaemlékezéséből tudjuk: „... olvasni kezdte a míveltebb német írók, költők, dramatikusok józan recenzióját; majd a francia fentebb ízlésű nyelv tanulását vette célul, melybe ő idővel egészen beletanult; később a görög és angolt is, ami csak célirányos volt.”

Mire volt célirányos ez a temérdek munka, a napestig való tanulás? Arra, hogy az, aki Kolozsvárt az első színészi szót kimondta „ismereteit kiművelve, minden magyar színészek közt mint első gondolt arra, hogy ezen pályának erede-

tét, s legrégibb származását vizsgálni törekedjék.” Művének kéziratlapjai évekig egy „ágy szalmájában heverték”. Kótsi Patkó halála után (1842) volt olyan pályatárs is, aki meglopta, s színház történetének egyes fejezeteit a maga nevében közreadta. S most — 170 esztendő után — a gondos kéz kiemelte művét a feledésből, hogy az első teljes és hiteles kiadást az olvasó asztalára tehesse.

Mi ennek a korai színház történeti műnek a jelentősége?

Aligha találunk kora tudományos irodalmában még egy olyan művet, amely ekkora — mai szóval élve — filológiai apparátussal íródott volna, mint Kótsi Patkó János színház története. Ebben persze nemcsak az a megdöbbentő, hogy Kótsi Patkó összegyűjtötte a 18. században és a 19. század elején megjelent jobbadán francia és német forrásműveket, hanem az is, hogy tette ezt Magyarfrán, abban az isten háta megetté faluban, amelyben könyvet aligha lehetett találni. Kéziratát pontos lapalji jegyzetekkel látta el, s még egy fél mondatot sem olvasztott úgy művébe, hogy annak forrását kínos pontossággal meg ne jelezte volna. Az volt a szándéka, hogy a színház történetét a kezdetektől egészen a 19. század elejéig megírja, nem rajta múltott, hogy csak Corneille-ig jutott el. Megállapításait néhol megmosolyogjuk, pedig a hőst kell benne látnunk, mint ama görög hajósban, aki nekivágott a tengereknek. Csak az utat látta, amelyen haladnia kellett, a célt, az út végét sohasem.

Mint annyian a választottak közül, Kótsi Patkó János is megelőzte kortársait.

Korára jellemzően, egy ellene beadott feljelentésből rajzolódik ki igazi arcéle. Az 1818-ból származó beadványból idézünk: „Ezen úr semmiféle vallást nem tart, s nem hiszen; semmiféle templomot nem gyakorol, istenséget, úgy egyebféle parancsolatokat, sem szentírást nem hiszen; azokról azt mondja, hogy csupa mesék, mert ki volt az az ember, aki az Istennel beszélgetett volna, s akinek adta azokat a parancsolatokat. Vasárnapokat, úgy ünnepnapokat sem tart, azokon is éppen úgy dolgoztat, valamint a többi művés napokon. A vasárnapokról és ünnepnapokról azt mondja, hogy azokat papok és korhely eszem-iszom emberek állították fel, akik a dolgot nem szerették, hogy több idejük legyen a dorbézolásra. A mennyeknek országát nem hiszi. Az Istenséget szidja, káromolja, amikor es vagy havaz annyira, hogy nem dolgozhatik, töltött fegyverrel agyarkodik az ég felé.” A kép minden bizonnyal sarkított, nem felel meg egészen a valóságnak, de nagyon emlékeztet arra, hogy éppen ez idő tájt hasonlókat sutogtak Bessenyeiről is, hogy Kölcsyre szórt temérdek rágalomról ne is szóljunk. A rágalom hitvány fegyver, s ha igaztalan is, akkor is jellemző a közegre, amelyben elburjánzik.

1811-ben elvesztette élettársát, a szépséges Fejér Rozáliát. A szigorú erkölcsű Aranka György, művelődéstörténetünk nem eléggé méltányolt alakja, Rozália halálakor írt búcsúversének egyetlen sorát érdemes felidézni, mert az Kótsi Patkó János egyéniségét is példázza: „Szívnek, szépnak igaz testvére, barátja az elme.” (Kriterion, 214 l. 19 Ft.)

Miklós Róbert

A MŰZSÁK című művészeti és tudományos magazin őszi számában a napi sajtóban is sokat emlegetett szentendrei falumúzeumról, a magyar skanzenről írt sok érdekes képpel illusztrált cikket a Néprajzi Múzeum igazgatója, Hoffmann Tamás. A magyar éremművészet kialakulásáról és történetéről Gedai István ad érdekes áttekintést, Major Máté folytatja az új építészetről kezdett rendkívül tanulságos cikksorozatot az „Új építészet” elvei és módszere című cikkében. Ugyancsak tanulságos és izgalmas olvasmány Ponori Thewrewk Aurél „Astronavigare necesse est” című, az úrkutatás gyakorlati, földi hasznáról szóló írása. Kassák Lajosra, századunk irodalmi-művészeti életének különös, egyedülálló alakjára kortársai és tanítványai emlékeznek. Az ötven évvel ezelőtt alapított Baumgarten-díj alapítóját, Baumgarten Ferencet Rónai Mihály András mutatja be.

Molnár G. Péter a színházművészet nagy „varázslójára”, Reinhardtra emlékezik. Mészáros Ottó hangulatos, színes cikke az órák történetével ismerteti meg az olvasót. A magyar népszokások és a népi művészet is teret kap a folyóiratban: Czigány Béla a gyönyörű győri céhládákat ismerteti, Oby Gyula pedig szüreti népszokásainkról ír.

A Tanácsköztársaság kulturális lapjával, a Fáklyával foglalkozik a „Sajtómúzeum” rovat. Sok illusztrációt közöl a „Képes Krónika”, végül könyvismeretések zárják a Műzsák 1973. évi harmadik számát.

Egry breviárium

1973 júliusában Badacsonyan szép emlékmúzeumot nyitott meg a Veszprém megyei Múzeumok Igazgatósága a nagy balatoni festőművész, Egry József emlékének áldozva. Abban a házban rendezték be a hangulatos és értékes emlékkiállítást, amelyben a nagy művész 1918 és 1951 között életének jó részét töltötte, híres munkáit alkotta. A megnyitó ünnepe volt a magyar közművelődésnek, de a fényét egy, az eddigi Egry irodalmat lényegesen gazdagító könyv, az *Egry breviárium* még jobban emelte. A külsőre is takaros mű (grafikai terveit Katona László készítette) Egry József önvallomásszerű jegyzeteit, rajzvázlatait közli az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött eredeti dokumentumok alapján. A válogatás Takács Margit, a szerkesztés Éri István munkája, a kiadvány a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság gondozásában jelent meg.

A könyvet Keresztúry Dezső lírai, meleg hangú, szaktanulmányának is beillő összefoglalója vezeti be. (Keresztúry Dezsőnek köszönheti az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára Egry József füzetekben, noteszekben papírra vetett és megőrzött hagyatékát. A művész özvegye 1955-ben bízta Keresztúryra a napi események leírását, ceruza és tollvázlatait, gondolatait, aforizmáit tartalmazó anyagot. A kéziratot hagyaték keletkezésének időpontja az 1943 és 1951 közötti időre tehető, de a kötetben az 1920-as évek közepétől papírra vetett önéletrajzi töredékek, jegyzetek is helyet kaptak.)

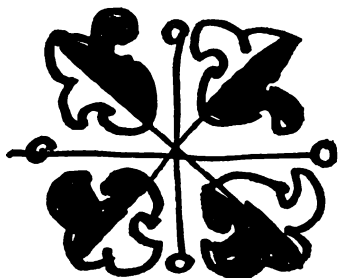
Az összeállítás igen gondos munka. A jegyzetek nyomán végigkísérhetjük a nagy művész sokszor nyomorúságos, a mindennapi élet gondjaival terhelt életútját. Szép megemlékezéseket olvashatunk feleségéről, Pauler Juliskáról, aki a nehéz években osztozott a művész sorsában és haláláig gondozó-segítő társa volt.

Megismerhetjük a vidéki élet előnyeit és hátrányait vállaló nagy művész vívódásait, küzdelmeit a kor meg nem értésével, gáncsoskodásával. Villanásokból, apró, elejtett megjegyzésekből színes kép áll össze, amelyben a művész barátairól, kortársairól éppúgy megcsillan egy-egy szín, mint a művészetpolitikáról, s a művészeti hivatalokról.

„Egry visszaemlékezéseiben az időrend, egyes időpontok megjelölése helyenként pontatlan. Ez azonban — tekintettel arra, hogy írójuk három-négy évtized távlatából, csupán emlékezetére hagyatkozva dolgozott — nem csodálható. Az Egry által a szövegben megadott évszámokon nem változtathattunk. Azonban szükségessé láttuk, hogy részben más források (levelezés, újság-, folyóiratcikkek adatai) alapján, részben már megjelent, s ugyancsak hiteles anyagra támaszkodó publikációk nyomán közöljük az Egry-breviárium függelékében Egry József életútjának időrendi vázlatát a fontosabb és eddig ismeretes adatok időrendi vázlatát a fontosabb és eddig ismeretes adatok alapján.” — írja a szerkesztő megjegyzései között.

Mint látjuk, a kritikai kiadás legjobb jegyeit hordozza a könyv. Hiszen az önvallomáson kívül külön fejezetben helyet kapnak a művész gondolatai a művészetéről, művészekről, a természetről és a Balatonról. Az egész pedig szinte keretfoglalja a klasszikus tömörségű életrajzi vázlat. Kár, hogy a kötet bibliográfiát nem tartalmaz. A szerkesztők mentségére szóljon, hogy a kiállítás megnyitásával és az Egry breviárium megjelenésével egyidőben kapták kézbe a látogatók az Egry József Emlékmúzeum kiállítási katalógusát, amelyben van bibliográfia, de sajnos ez nem jut el mindenkihez, aki az Egry breviáriumot olvassa.

dr. Draveczky Balázs

Sándor Pál: A magyar filozófia története 1900-1945.

Sándor Pál posthumus könyve, mely a magyar filozófia történetének 1900–1945-ös időszakáról szól, két terjedelmes kötetre oszlik. Az első a kor polgári filozófusait tárgyalja, a második a munkásmozgalom teoretikusait.

Az első rész a terjedelmesebb. Az első kötetben, a társadalmi alapok és a különféle áramlatok rövid ismertetése után, a szerző sorra fölvonultatja az egyházi filozófusokat, mind katolikusokat, mind pedig protestánsokat, majd az állam filozófusait, azután a pozitívizmustól a neokantianizmusig terjedő különféle irányok képviselőit s végül az ún. ellenzéki fiatalokat. A fölosztás, mint látjuk, különböző szempontú, s így erősen vitatható.

A mű mindkét részében inkább csak tartalmi ismertetés, némi marxista kritikával. Nagy és hasznos anyaghalom, de az egyes egyéniségek megítélése problematikus. Komolyan foglalkozik olyan filozófusokkal is, akik a Harmadik Birodalom bűvöletében írtak, mint Brandenstein Béla báró, aki vállalta a nyilas mozgalmat is, és a felszabadulás elől nyugatra távozván ezidő szerint egyik tényezője a nyugatnémet München-Salzburg-i Pustetkiadónál egy klerikofasiszta orientációjú katedra-filozófiának, avagy Kibédi-Varga Sándorral, aki a neokantianus eszmémetektől a Magyar–Német Társaság elnöki székeig és ezzel karöltve a nemzeti szocializmus direkt apológiájáig jutott el. Viszont alig van szava, ez is megrovó, Babits Mihályról, aki pedig egymagában több mint bármelyik úgynevezett „szak-filozófus”, és például a Veszedelemes világnézet című esszéjében tömören benne rejlik már Lukács György: Az ész trónfosztása című művének egész lényege.

Külön foglalkozik viszont a „magyar narodnyikizmus” filozófusával, Németh Lászlóval, akiről megjegyzi, hogy „ő maga is lényegesen csökkentette azt a distanciát, amely a népi demokratikus Magyarország új társadalmi rendszerétől elválasztotta, sőt ha fenntartásokkal is, de egyre inkább részese kíván lenni a szocializmus felépítése munkájának.” Számos kifejezetten filozófiai témájú írása is van Némethnek, mint például Montaigne, Hume és Kant, Dilthey, Spengler, Ortega, Maritain, sőt a természettudomány filozófiai problémái is foglalkoztatják. Így „A fizika átalakulása” című cikksorozatában, amely Einstein és Planck elméleteinek világnézeti kérdéseit taglalja.

Eleven és kritikusan rajzolt szellemi portrét igyekezett adni Sándor Pál például Giesswein Sándorról, a magyar keresztényszocializmus egyik megalapítójáról, Makkai Sándorról, a protestáns püspökről, Kornis Gyuláról, az 1945 előtti hivatalos filozófia egyik vezéralakjáról, Szekfű Gyuláról, a történész-ideológusról, Alexander Bernátról és Szemere Samu-ról, a magyar filozófiai ismeretterjesztés úttörőiről. Külön fejezetet kaptak a műben a huszadik századi polgári radikális filozófusok és ideológusok: Jászi Oszkár, Somló Bódog, Pikler Gyula s a különféle mozgalmak ideológusai, például Szabó Dezső.

A szerző az első kötetnél nem tartotta magára nézve irányadónak a filozófiatörténeti értékelés Windelband-i kritériumát: mely szerint egy rendszer belső logikai összefüggése és intellektuális természetessége az értékelés alapja, hanem ehelyett a filozófusokat kizárólag nézeteik szerint ítélte meg, így könyve inkább lexikon, semmint tudománytörténet. A második kötetnél viszont helyreáll a logikai egység, mert ott jórészt megegyező szemléletű gondolkodókról van szó.

Sándor Pál különben könyve megírásakor figyelmeztetett, hogy a korszak magyar filozófusainak írásai jobbra hozzáférhetetlenek. Ő tehát életrajzot és tematikai ismertetést is ad. Azonban azáltal, hogy 1945-öt határvonalnak veszi, és itt abbahagyja az egyes szerzők tárgyalását, az 1945-ös túlélők életműve félbe-szerbe vágva marad, és ez mindenképpen zavaró.

A második kötet *A munkásmozgalom teoretikusai* cím alatt egymásután tárgyalja a jobboldali szociáldemokratákat, a centristákat, a szociáldemokráciából a kommunista pártba érkezőket, a forradalom és az emigráció ideológusait, s végül a Szovjetunióból hazatérteket. Felsorakoznak itt Szabó Ervintől, Pogány Józseftől és Kun Bélától, Révai Józsefig, Rudas Lászlóig és Lukács Györgyig a forradalmi marxista ideológia fő képviselői, továbbá a szociáldemokrata ideológusok legtöbbje, mint Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab, Mónus Illés és mások. Valamint többen a munkásmozgalom egyéb ideológusai közül is. Ezeknek nagyobb része azonban nem filozófus. Ezért filozófiatörténet helyett inkább az esztétorténet, a kultúrtörténet,

az eszmei áramlatok története téma megjelölés lett volna inkább helyénvaló.

A jelen könyv mindenesetre arról tanúskodik, hogy a tárgyat 60—70 filozófus

közül jónéhány vált nemcsak ismertté, de vezető szellemmé is a nemzetközi filozófiai életben. (Magvető, 1—2. köt. 65 Ft.)

Katona Jenő

Közművelődési adatgyűjtemény

Melyik a legműveltebb megye? A rádió és a televízió vetélkedői igyekeznek e kérdésre választ adni. E hasznos és izgalmas játékok döntése azonban gyakran szubjektív tényezőktől — a versenyzők, játékvezetők és bírák hangulatától, idegállapotától — és a szerencse forgandóságától függ. Sokkal tárgyilagosabb választ kapunk, ha a versenykategóriák számokban kifejezett eredményeit nézzük.

Az újságolvasásban Baranya az első (ezer lakos 129 lapot jarat), a második Győr-Sopron (125), a harmadik Vas (123), majd Veszprém (122) és Komárom következik (121). A közművelődési könyvtárak használata Békésben a legélénkebb: ezer lakosra 121 kölcsönzött kötet jut. Második Borsod-Abaúj-Zemplén 117, a harmadik Szolnok 116, majd Veszprém és Nógrád jön a sorban 112—112 kötetel.

Ha további számok — rádió és tévéelőfizetők,ínházlátogatók száma, az ismeretterjesztő előadások látogatottsága — összesített eredményei alapján keressük a választ a bevezetőben feltett kérdésre, a közművelődésre jellemző arányszámok szerinti táblázatban a legelőkelőbb helyeket valószínűleg Baranya, majd Komárom, Nógrád, Veszprém foglalja el. De az országos átlag felett szerepel Vas, Szolnok, Békés is.

Valószínűleg, de nem bizonyosan, mert a közművelődés egészének fejlettségét jelző mutatók összeválogatása meglehetősen nehéz és önkényesnek mondható, s például az ENSZ társadalmi fejlődéssel foglalkozó kutatóintézetének sem sikerült közmegelegedésre megoldania. Módszere — 18 társadalmi-gazdasági mutatószámot integráló fejlettségi index tényezőinek kiválasztása és súlyozása — nem aratott teljes sikert. (Ezek alapján egyébként az európai országok között Magyarország a 11—12. helyet foglalja el.)

A fentebb említett adatokat — s még sokkal többet — részletesebben és gazdagabban megtalálja az érdeklődő a *Közművelődési adatgyűjtemény* című kiadványban.

A Központi Statisztikai Hivatal közművelődésünk fejlődését tükröző adatgyűjtésével 1963-ban jelentkezett első ízben (*Kultúrstatistikai adattár 1962*), majd 1968-ban (*Művelődésszatisztikai adattár*). Mindkettő az oktatásügy és a

tudományos kutatás adatait is tartalmazta, s mivel e területekről 1971-ben külön kötet jelent meg *Oktatási adatok gyűjteménye* címmel, a most kiadott Közművelődési *adatgyűjtemény* sokkal részletesebb, gazdagabb tartalommal jelentkezhetett.

A kötet több mint két és félszáz táblázatban tárja eléünk közművelődésügyünk legfrissebb adatait.

Az első, összefoglaló jellegű rész a költségvetési kiadásokat, az intézmények, a közművelődésben részt vevők számát s a fentebb említett, közművelődésre jellemző arányszámokat tartalmazza. A könyvkiadás és könyvtárak megnyugtatóan bő teret, összesen 118 táblázatot kaptak a második részben. A megnyugvást azonban vegyes érzelmek váltják fel, ha a könyvkiadás eredményeit nézzük: 1950-ben 6441, 1960-ban 19 231, 1972-ben pedig már 31 267 mű látott napvilágot. A növekvő számok nemcsak a bővebb és gazdagabb választékok tükrözik, hanem szorongást is okoznak: az állománygyarapításra fordított összeg a tanácsi közművelődési könyvtárakban az 1964-ben elért 44 173 911 forintból 1972-re 39 278 591 forintra apadt. Aggodalmunkat nem kisebbíti, hogy az elmúlt három évben a szakszervezeti, az általános- és a középiskolai könyvtárak gyarapítási kerete némileg emelkedett.

A könyvtárak egyéb adatai ugyanakkor a könyvtárhasználat növekedését bizonyítják: 1960-ban egy olvasóra a közművelődési könyvtárakban 20, 1972-ben már 26 kölcsönzött kötet jut. Ezer lakos közül 183, illetve 217 volt a beiratkozott olvasók száma.

Elgondolkoztató azonban, hogy a tanácsi közművelődési könyvtárak sok fizikai munkát olvasót, főleg mezőgazdasági dolgozót veszítettek az elmúlt években. Lehetséges talán, hogy a társadalmi átrétegződés érezteti itt hatását? Vagy a szakszervezeti, esetleg üzemi könyvtárakhoz pártoltak át az olvasók? Töprengésre vagyunk utalva, mivel a szakszervezeti könyvtárak olvasóiról foglalkozás szerinti bontás nem áll rendelkezésünkre.

A közművelődési könyvtárak kellően részletezett adatain kívül a tudományos és szakkönyvtárakról is kapunk összefoglaló képet.

A további fejezetekből megtudjuk, hogy az ezer lakosra jutó rádióelőfizetők száma a fővárosban 312, a városokban 242, a községekben 220. A televízió-előfizetőké is hasonló sorrendben alakul: tízezer lakosra 2514, illetve 2124 és 1748 készülék jut. A mozik befogadóképessége viszont a községekben a legnagyobb: ezer lakosra 77 férőhely jut; a városokban 35, a fővárosban pedig csak 32. A 34 hazai színház 12 022 előadását több mint 5,6 millióan látták.

A *hangversenyek, cirkuszok, varieték* statisztikája után 19 táblázat kellően részletezett adatai a *művelődési otthonok* tevékenységéről (ismeretterjesztő előadások, szakkörök, műkedvelő, művészeti csoportok, nyelvtanfolyamok stb.) tájékoztatnak. A második rész utolsó két fejezete a *TIT és a múzeumok* működésére vonatkozó adatokat tartalmazza.

A harmadik rész a *testnevelési és*

sportmozgalom alakulását mutatja be, és felsorolja a *világ-, Európa- és magyar csúcseredményeket*.

A függelék jól összeválogatott táblázatai — a *népesség számának alakulásáról, a háztartások kulturális kiadásairól* stb. — megkönnyítik a további elemzéseket, az összefüggések keresését. A kötet a legfrissebb — 1972. évi adatokon kívül korábbiakat is tartalmaz. Az idősorok — főleg az összefoglaló adatoké — néhol a felszabadulásig is visszatekintenek. A közölt összehasonlító nemzetközi adatok a horizontot tágitják, s a hazai eredmények helyes értékelését segítik.

A Közművelődési adatgyűjtemény hű tükör. Vegyük kézbe, tekintsünk bele, s szemünk elé tárul közművelődésügyünk a maga fényével, színeivel és árnyaival együtt. (Statisztikai Kiadó, 386 l. 170

Ft)

Wallershausen Gyula

könyvtári szakirodalom

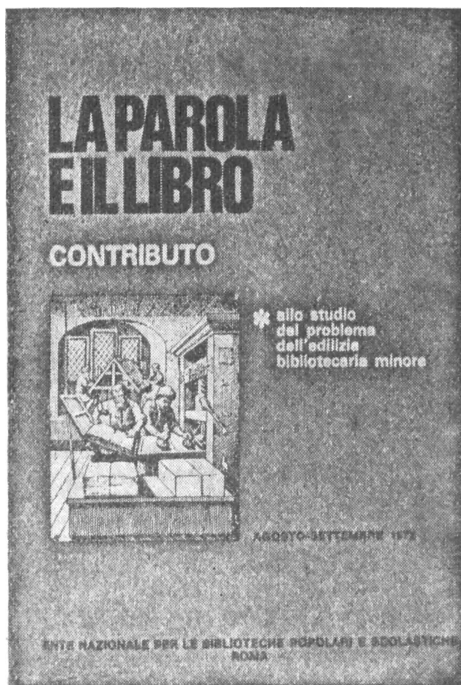
Két fordítás a községi könyvtárakról

...hogyan végre elláthassuk hazánkat azzal a nélkülözhetetlen társadalmi nevelő eszközzel, amelyet a közkönyvtár jelent, a közkönyvtár, amely egy felnőtt és demokratikus rendszerben élő nép állandó iskolája” — ezzel indokolja az olasz kiadvány előszava — egy, a könyvtárak feladatairól, funkcióiról szóló elméleti monográfia után — e gyakorlati könyv megjelentetésének szükségességét, amely a könyvtárosok és építésszek szoros együttműködésének szülte.

A tanulmány azokkal az elemekkel ismerteti meg a könyvtárosokat és építésszeket, amelyek kis és közepes könyvtárak tervezésének megindításához elsőrendűen szükségesek. (3000—30 000 lakosú helységek könyvtáiról van szó). Olyan módon megtervezett kis és közepes méretű könyvtárak leírását tartalmazza, amelyek a lehető legminimálisabb összeggel érik el a kényelem magas fokát, a használhatóságot, a hatékonyságot és amelyek a jogos igényeknek leginkább megfelelnek. (Természetesen ez nem mindenben egyezik a hazai lehetőségekkel és szükségletekkel.) Meghatározza a lényegesebb terek méretezését, flexibilitását és használhatóságát, tájékoztat a műszaki és szerkezeti megoldásokról, valamint az urbanisztikával, városfejlesztéssel kapcsolatos kérdésekről.

A közös, általános építési kérdéseken

kívül kitér a különleges megoldásokra is. Külön szól a sík terepre, enyhén lejtős terepre, a meredek vagy erősen lej-

Aleksandra Danecka

Teresa Koperska

**ORGANIZACJA CZASU PRACY
W BIBLIOTEKACH GROMADZKICH**

BIBLIOTEKA NARODOWA WARSZAWA 1972

tős terepre építendő könyvtárakról, valamint a környező házak által lehatárolt, illetve a szabad területre kerülő könyvtáráépületekről. Példákat közöl a hagyományos építési eljárásokkal és az egyre gyakrabban előforduló nagyipari módszerekkel való kivitelezésről.

A leírásokat 96 ábra, funkcionális és építési vázlatok, alaprajzok, berendezési sémák teszik teljessé. A tanulmányt a könyvtáráépítés nemzetközi irodalmának 138 tételes bibliográfiája egészíti ki.

A lengyel Könyv és Olvasás Intézete kutatási jelentést adott ki, amely az alábbi fejezeteket tartalmazza: A munkaidő szervezése a községi könyvtárakban; Az egyes résztvékenységekre és tevékenységcsoportokra fordított idő arányai; A községi könyvtárak munkaideje, helyes megszervezésének módszere; A munkatempó meghatározásának

kísérlete; A községi könyvtáros munkaidejének kihasználásáról folytatott vizsgálat eredménye; A munkaidő kihasználásának értékelése; Javaslatok a községi könyvtárosok feladatainak változtatására.

A vizsgálat arra a kérdésre keresett választ, hogy helyesen gazdálkodnak-e a községi könyvtárakban a munkaidővel. A kérdés azért is izgalmas, mert ez az a könyvtártípus, amelyben a gazdálkodás, a munkaszervezés a legnagyobb mértékben a dolgozók egyéni lehetőségeire van bízva, viszont a legkisebb mértékben ellenőrzött. A községi könyvtár többnyire „egyszemélyes”, a könyvtár vezetője a könyvtári tevékenység körébe tartozó valamennyi munkát végzi. A munkafolyamatok nehézségi fokuk és a szükséges figyelemkoncentráció szempontjából nagyon különböznek egymástól. Ilyen körülmények között igen nehéz kidolgozni a munkaidő kellő kihasználásának mérhető és tervszerű rendszerét.

A vizsgálat során az adatokat kétféle módon gyűjtötték: A) kérdőívek segítségével, amelyek tartalmazták a könyvtár működési területére vonatkozó információkat, a községi könyvtárat jellemző adatokat és a könyvtárosról szóló információkat; B) a munkanap önfényképezését tartalmazó füzetek segítségével. Öt fő tevékenységi ágazat szerint végezték az elemzést: 1. a községi könyvtár igazgatásával, a rendezési munkákkal és a szakmai továbbképzéssel kapcsolatos munkák; 2. állománygyarapítás és feldolgozás; 3. az állomány hozzáférhetővé tétele; 4. az olvasóval való egyéni és csoportos foglalkozás; 5. a könyvtári fiókhálózat (fiókok, kölcsönzőállomások stb.) ellátása. Ezt egészíti ki a részletes tevékenységi jegyzék. A vizsgálat nem volt reprezentatív, így általános következtetések levonására csak bizonyos kérdésekben alkalmas, de módszertani mérlegelésre igen megfelelő.

A fenti két fordítás a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában (1827 Budapest, Múzeum u. 3.) F 4171 és F 4182-es számok alatt található. Kérésre postán is kölcsönözhető. (G. V.)

A KÉT MŰ EREDETI CÍME

Carpicci, Alberto: Contributo allo studio del problema dell'edilizia bibliotecaria minore. Consulenza bibliotecaria minore. Consulenza bibliotecaria: Mancusi, Luciana = La parole e il libro, 1972. agosto-settembre.

Danecka, Aleksandra — Koperska, Teresa: Organizacja czasu pracy w bibliotekach gromadzkich. Warszawa, Biblioteka Narodowa. 1972. 114 l. (Materiały informacyjne instytutu książki i czytelnictwa. Z.)

Írás-, könyv- és könyvtártörténeti képgyűjtemény került a KMK szakkönyvtárába

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára megvásárolta a 80 éves *Nyireő István* professzortól írás-, könyv- és könyvtártörténeti képgyűjteményét és könyvtártudományi archívumát. Ez a két gyűjtemény tulajdonképpen egy életmű is, hiszen a professzor 1920-ban kezdte el az anyaggyűjtést, mely egészen napjainkig tartott.

Nyireő István 1893-ban született Nagybányán, jogot tanult, de a jogász hivatás helyett inkább a könyvtárosságot választotta. Kolozsvárott működött először, *Erdélyi Pál* igazgató mellett, akitől a könyvtáráépítés korszerű elveit ismerte meg. Itt szerezte széles körű könyvtáráépítési és berendezési tapasztalatait, melyeket később pozsonyi könyvtároskodása alatt és külföldi tanulmányútjai során továbbfejlesztett. 1925-ben a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója lett. Itt tudta először hasznosítani képgyűjteményét egyetemi előadásaiban. 1945 és 1952 között az MTA könyvtárának volt igazgatóhelyettese, 1954-ben az MTA Földrajztudományi Intézetének könyvtárából ment nyugdíjba.

Az írás-, könyv- és könyvtártörténeti képgyűjtemény megközelítőleg 4000 képből áll. A gyűjteményhez a felvételek negatívjai is hozzátartoznak.

A gyűjtemény szakrendje a következő: Ókori írások és könyvek; Újabb nyugati írások és írott-festett könyvek; Keleti

írások és könyvek; írásanyagok és íróeszközök; Nyomdaipar; Nyomtatott könyvek; A nyomtatott könyv belső díszítése; A könyv külsejének díszítése; Könyvkiadás és könyvvarusok; Könyvgyűjtők és könyvgyűjtés; Közkönyvtárak. Építés és berendezés; Könyvtárügy és könyvtári élet; Olvasók, írók és énekmondók képei. Ezek a főcsoportok természetesen több részből állnak. Például a „Ke” csoportban, mely a „Közkönyvtárak. Építés és berendezés főcsoport része, a XVIII. sz. könyvtárai” tanulmányozhatók. A gyűjteményben itt 14 db karton található, rajtuk a 3×5-ös méretű fényképek. Minden karton tartalmazza a kép rövid ismertetését és lelőhelyét. A gyűjteményt külön mutató teszi áttekinthetőbbé.

A gyűjtemény másik része, a könyvtártudományi archívum mintegy 25 000 gépelt oldalt foglal magába. Cikkeket, illetve cikk-részleteket tartalmaz — az impresszum adatokkal együtt — a könyvtártudomány majdnem minden területéről, sőt a gyűjtemény érinti a háttérterületeket is.

A szakkönyvtár e két gyűjteményt minden érdeklődőnek rendelkezésére bocsátja, s reméli, hogy általuk jó szolgálatot fog tenni mind a könyvtárszakos egyetemi hallgatóknak, mind a könyvtártudományi kutatóknak.

Polgár Ernő

bibliográfiák

Lakos Katalin: Az utópista szocialisták

Lenin már hatvan évvel ezelőtt pontosan meghatározta az utópista szocialisták helyét az emberi gondolkodás fejlődéstörténetében, amikor a marxizmus egyik forrásaként jelölte meg tanait. Ők mutattak rá elsőként, hogy a kapitalizmus nem a tökéletesség netovábbja, hanem van, lesz egy jobb, igazságosabb társadalom is. Történelmi érdemük a fennálló társadalmi-gazdasági rend kíméletlen bírálata; a jövőről azonban csak homályos sejtéseik, téves elképzeléseik voltak. Munkásságuk néhány éve ismét az érdeklődés homlokterébe került. Kezdi felfedezni eredeti, színes egyéniségüket, újból kiadják műveiket, egész sereg értékelő tanulmány lát napvilágot róluk.

Lakos Katalin bibliográfiája is az utópista szocialisták munkáira és azok kritikáira kívánja felhívni a figyelmet. Összegyűjtötte az utóbbi években tetemesen felszaporodott irodalom szétszórt darabjait — szám szerint 358 tételt —, s ezzel nagy segítséget nyújt a további kutatómunkához, a könyvtárosoknak pedig a tájékoztatáshoz. Ajánló jegyzéke — a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyakorlatában már-már hagyománnyá váló módon — csak az 1945 után megjelent anyagot tárja fel. Elsősorban a magyar nyelvű könyvek, könyvrészletek, folyóirat- és újságcikkek, recenziók közül válogatott, de közli a könyvtár állományában fellelhető idegen nyelvű könyvek adatait is.

Az első, ún. személyi részben az egyes gondolkodók műveinek, illetve a rájuk vonatkozó irodalomnak a címleírásai találhatók meg. A bibliográfia itt többet, bővebbet ad, mint ami címe alapján várható. Nemcsak az utópista szocialistákkal foglalkozik: a középiskolai tankönyvekben is szereplő olyan klasszikusokon kívül, mint Saint-Simon, Fourier, Owen áttekintést ad a korábbi századok társadalmi reformereiről is, akik egyáltalán nem nevezhetők szocialistáknak, csupán utópistáknak. Szó esik Morus, Campanella, Winstanley, Vairasse, majd Meslier, Mably, Morelly és Paine tevékenységéről. Ezután a gyakorlati cselekvésig is eljutó Babeuf és a tanait népszerűsítő Buonarroti következik. Ez utóbbiak már valóban szocialisták voltak, miként azok voltak az abszolút egyenlőség hívei — Cabet, Dézamy, Considérant (korukban kommunistáknak titulálták őket) —, továbbá a kispolgári forradalmár Blanqui és a mesterlegény-szocializmus ideológusa, Weitling is. A modern munkásmozgalom kibontakozásának időszakában alkotó Csernisevskij, Morris, Bellamy és Bolev (a nagy bolgár költő) viszont ismét csak társadalmi utópiáik — és nem szocialista nézeteik — révén kerültek a bibliográfiába. Természetesen ez a tartalmi bővülés csak előnyére vált az összeállításnak: gazdagabb, sokrétűbb anyagot tár elénk, történetiségében is nyomon követhető az utópista gondolat fejlődése.

Ebben a részben az elrendezés a következő csoportok szerint történt: az illető szerző magyarul megjelent művei, a külföldi kiadások, a magyarul közzétett irodalom — külön-külön az önálló kiadványok és a könyvrészletek, valamint a cikkek és a regények, drámák —, végül az idegen nyelvű könyvek, a raktári jelzetek feltüntetésével.

A személyi részt három kisebb fejezet egészíti ki: „A marxizmus—leninizmus klasszikusai az utópista szocializmusról”, „Az utópista szocializmusról” és „Az utópista szocialista eszmék Magyarországon”. Tehát az összeállító a hazai háttérrel is foglalkozik. Sajnos, leszűkíti azt a múlt század középső harmadára, közelebből Almási Balogh Pál, Bölöni Farkas Sándor, Eötvös József, Greguss Ágost, Horárik János, Kemény Zsigmond, Komjáthy Jenő, Litkei Péter, Madách Imre, Táncsics Mihály és Vasvári Pál életművére. Meglepetésre hiányzik e sorból Petőfi Sándor, holott Pándi Pál a gyakran emlegetett, analitikusan is feldolgozott monográfiájának — „Kisértetjárás” Magyarországon — második kötetét kifejezetten Petőfi és az utópista, korai szocialista eszmék viszonyának szentelte. Kimaradtak Lukácsy Sándor Petőfi-tanulmányai is, és még más, az utópista szocialista tanok magyarországi útját, fogadtatását elemző írások, egyebek között Zsoldos Jenő cikkei. Máris megfogalmazódik az igény: jó lenne kiegészíteni, teljesebbé tenni ezt a fejezetet, esetleg egy újabb ajánló bibliográfia formájában.

Lakos Katalin személyében adva is van az a bibliográfus, aki ezt a munkát elvégezheti. Mostani összeállítása ugyanis nagy tárgyismeretről, rutinról tanúskodik. Kiadványa gondosan, mintaszerűen szerkesztett; feltétlenül alkalmas arra, hogy betöltse a neki szánt szerepet, kedvet csináljon „egy hallatlanul izgalmas, eszmékben és elképzelésekben dús irodalmi terület felfedezésére”. Kár, hogy mindössze 500 példányban látott napvilágot, így igen kevés helyre juthat el, kevés olvasót buzdíthat a felfedező utak bejárására. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 79 l.)

Bényei Miklós

A Fertő-táj bibliográfiája

Az 1968-ban alakult Fertő-táj Bizottság a tónak és környékének rendszeres kutatására hosszú távú tudományos tervet dolgozott ki. Ez a terv — melynek egyik végcélja az átfogó tájmonográfia megjelentetése — első lépésékként a régió irodalmának bibliográfiai feldolgozását jelölte meg. Ennek megfelelően, sok kutató bevonásával Lászlóffy Woldemár főszerkesztésében készült el a hazai helyismereti bibliográfiák tudományos fontosságát is igazoló munka. Mivel a Fertő-táj kutatási szférája átnyúlik az országhatáron és az osztrák kutatók érdeklődésével is számolni kellett, a kötet következetesen érvényesíti a kétnyelvű-

ség elvét, s így a német nyelvű használóknak is mindenütt kellő eligazítást nyújt.

A vízügyi szakemberek, biológusok, régészek, geológusok, muzeológusok és egyéb szakértők közreműködésével készült bibliográfia szisztematikus elrendezésben csaknem 2700 számozott tételt tartalmaz. Az anyag hat főfejezete (Általános művek, Természeti viszonyok, Élővilág, Gazdaság, Közlekedés—Bányászat—Ipar, Társadalmi viszonyok, a Fertő-táj a művészetben) decimális bontással tagolódik tovább. Az így kialakuló fejezetek arányosak, a fejlécek és az áttekinthető tipográfia is segítik a kötet

használóját. Az anyagban való tájékoztató legfontosabb eszköze a részletes tartalomjegyzék, de a névmutató nyomdailag kiemelt tárgyszavai a tételes számok szerint is visszakereshetővé teszik egy-egy témakör közleményeit.

A válogatás során a szakszerkesztők két szempontot érvényesítettek: az 1850 előtti publikációkat teljességre törekedve szerepeltetik; a későbbi anyagból azonban a nem szignált hírlapcikkeket, az új adatokat nem közlő, ismeretterjesztő anyagot kiostálták. A bibliográfiában mintaszerűen széles körű forrásanyagot dolgoztak fel — tudományos periodikákat, hírlapokat, gyűjteményes köteteket, s a hazai publikációkon kívül a táj külföldi — elsősorban osztrák — szakirodalmát is. Mivel a Fertő-táj kutatásának centrumában a természeti (hidrológiai, biológiai stb.) vizsgálatok állnak, a tételek számát tekintve természetesen a természettudományi anyag a legbőségesebb, de a régió történelmét, társadalmi viszonyait, néprajzát, művelődését tárgyaló irodalomból is csaknem ezer tételt talál az érdeklődő.

A fejezetek felépítésében a szerkesztés következetesen alkalmazta az időrendet (a hírlapanyagot regisztráló és a személyi jellegű fejezet kivételével). A helyismereti bibliográfiában igen célszerű ez a rendezésv: az összeállítás mindjárt az adott szakterület kutatásának történetéről is képet ad, a szakember pedig könnyen megtalálja a legfrissebb közleményeket (ami a gyorsabban avuló ter-

mészettudományi szakágakban különösen fontos). A fejezetbeosztás bizonyos fokú önkényességét a szakcsoportok végén található utalások is ellensúlyozzák, melyek rokon tárgyú közlemények tételes számai, s bizonyos esetekben a teljes fejezetek felé irányítják a figyelmet.

A kiadvány címfelvételi módszere, sajnos, nem kifogástalan: a rövidsége való törekvés túlságos csonkítást eredményezett a könyvészeti adatokban. Ez okozza azt is, hogy a szerzők keresztnevének csak rövidített formája szerepel és az elemző címfelvevteleknél nem egyértelmű a gyűjteményes kötetre való utalás. A rövidítések segítségével viszont a közlemény képanyagáról, bibliográfiájának, irodalmi hivatkozásainak terjedelméről, idegen nyelvű összefoglalásairól is jelzést kapunk. Az annotációk lényegretörőek és igen hasznosak a címleírásokat kiegészítő lelőhelykódok, melyek 48 fővárosi és dunántúli könyvtár állományára utalnak.

Mivel a kiadvány igen széles értekezési a „Fertő-táj” fogalmát, szinte az egész Északnyugat-Dunántúlon a könyvtári helyismereti tájékoztatás számára fontos kézikönyv. A kötet mindemellett tudományszervezési szempontból is irányadó lehet, hiszen arra ad példát, hogy az átfogó regionális kutatás első és legfontosabb vállalkozása egy alapos irodalomfeltárást nyújtó bibliográfia összeállítása. (Győr-Sopron megye Tanácsa, 1972. 294 I. 50 Ft)

Fogarassy Miklós

Papp György ex librise

Olvastuk...

A KÖNYVTÁRI SZEMLE idei 1. és 2. számát egyszerre hozta a posta szerkesztőségünkbe. A Bukarestben megjelenő lapnak mindkét száma nagyon érdekes. Cikksokrot közöl például arról, hogy a megyei lapok hogy foglalkoznak a könyvtári munkával. Különösen megragadta figyelmünket Gellért Géza-nak a könyvtárak ellátottsága és a korszerűség követelménye c. írása. A folyóirat könyv- és könyvtártörténeti rovatában Vita Zsigmond a Bethlen Kollégium XVII—XIX. századi diákkönyvtárosairól emlékezik meg, Tonk Sándor folytatja cikkét Marosvásárhely reformkori könyvtáraitól, Büchl Antal az első bányai kölcsönkönyvtárról, Deé Nagy Anikó pedig a könyvtáralapító Teleki Sámuelről rajzol arcképet. Közli a lap Pásztor Emil szép cikkét Sütő András írásainak nyelvi értékeiről. A Könyvtárügyi Szemle több közleményben tartja felszínen a könyvtárügy, az olvasásszociológia és a bibliográfia időszerű kérdéseit is.

A MUNKÁSOLVASÓK IRODALMI IZLÉSÉRŐL közöl tanulmányt Kamarás István a Társadalmi Szemle 8—9. számában. Kamarás folytatja Simon Zoltánnak a folyóirat idei 5. számában indított vizsgálódását. A Simon Zoltán által felvázolt képet árnyalja, a részleteket közelebb hozza, az indítékokat jelzi és új összefüggésekre mutat rá. A tanulmány segíti a könyvtárosi munka tudatosabb végzését, ezért gondos elolvasást különösen ajánljuk.

A KINCSKERESŐ 1973. 5. száma 3000 példányban jelent meg. A lap színes és gazdag tartalmából kiemelkedik Sinka István verse; Seres András állatmondóka-gyűjtése (mely a tantárgyi koncentrációt is szolgálja: irodalom-, környezet- és természetismeret); az Édes anyanyelvünk mindig kiemelkedő rovata, a Rejtvényfejtők rendkívül szórakoztató klubja és Hegedüs András írása Móra Ferenc: A hatrongyosi kakasok c. kötetéről, mely az En Újságom c. gyermeklapban megjelent Móra-történeteket gyűjti egybe. Ismertetése egyben nekrológ is: a gyermekolvasók tudomására hozza, hogy Móra Panka, annyi szép elbeszélés hősnője, 1973. május elsején elhunyt.

A LÁTÓHATÁR szeptemberi száma válogatást közöl fél év pedagógiai és oktatásügyi cikkeiből, tanulmányaiból. A „Vita közben: a magyar közoktatás” című tartalmas szemlét Katsányi Sándor állította össze. A sajtószemle szemelvényei közül fontossága miatt kiemelkedik a Könyvtáros ez évi áprilisi számának cikke: Új utat választó iskola — és a könyvtárak. Ez a cikk megállapítja, hogy a „többoldalú tájékozódásra... nevelő iskola igazi segítőeszköze nem a tankönyv — sőt, nem is a könyv önmagában —, hanem az információk gazdag világának rendszerezett tára: a könyvtár”.

A KÖNYV, a kiadók negyedévenként megjelenő folyóirata 1973/3. számában közli Kamarás István: Olvasás a változó világban c. cikkét, mely a könyvnek a tömegkommunikációs eszközök között elfoglalt helyét vizsgálja. A cikk fő mondanivalója, hogy a könyv szerepe ugyan változott, de nem kisebbedett, s hogy a műveltség terjesztőinek ehhez a változáshoz alkalmazkodniuk kell.

ZALAI TÜKÖR címmel új kiadványsorozat született. Évente két-három kötetet terveznek szerkesztői, fő céljuk a szűkebb haza alkotóinak nevelése, szellemi-művészi fejlődésük közösségben való elősegítése, és természetesen a megye életének tükrözése, ezenkívül pedig a tágabb kitekintés is. A 73/1. kötet teret ad a megye érlelődő költőinek; igen gazdag a Művészet c. rovata; a Szemle pedig az idősebb testvér folyóiratokat köszönti.

PETÓFI A DUNATÁJON címmel öt-nyelvű, szép kivitelű, izléses füzetet bocsátott ki a Pest megyei Népművelési Tanácsadó a magyarországi nemzetiségi szövetségekkel közösen. A magyarul, németül, szerbül, szlovákul és eszperantóul közölt versek nem születtek mind a Dunatájon: a válogatás szempontja az volt, hogy kimagaslóak, s a költő egész életútját tükrözzék legyenek. A költemények az eszperantót kivéve a Pest megyében élő nemzetiségek nyelvén szólnak meg. A kiadványt Szalai Katalin, Borbély Tibor és Dr. Kovács Gyula állította össze.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

KÉZIKÖNYVET ÁLLÍTOTT ÖSSZE a budapesti Egyetemi Könyvtár a hálózatába tartozó könyvtárak részére azzal a céllal, hogy elősegítse a tagkönyvtárak gyűjteményi és funkcionális rendjének kialakítását, valamint együttműködésüket. A kézikönyv eddig megjelent első része, melynek címe *A könyvtári munka, a könyvtári tevékenység valamennyi területén s a velük kapcsolatos tennivalókat, a helyi adottságokra alkalmazva ismerteti.* Ezzel egyszersmind képet ad a budapesti Egyetemi Könyvtár hálózatának helyzetéről, gondjairól is.

A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ szociológiája és pszichológiája címmel felsejorolást ad az MRT tömegkommunikációs kutatóközpontjának könyvtára a tömegkommunikáció legfrissebb magyar irodalmáról. A címben jelzett témákon kívül a jegyzékben a tömegkultúra és a közvélemény társadalmi szerepével és hatásával foglalkozó művek, valamint a sajtó szociológiáját elemző írások is szerepelnek.

SZABÓ LŐRINC kéziratos hagyatékának katalógusát adta ki F. Csanak Dóra szerkesztésében az MTA könyvtára, kézirat-tárának katalógusait feltáró sorozatának 6. füzeteként. A gazdag és sokrétű anyagot tartalmazó hagyaték zöme 1970-ben került a könyvtár birtokába, majd 1972-ben a költő özvegye még 300 kézirattal, főként levéllel egészítette ki az adományt. Mivel a rendezés és katalógizálás akkor már elkészült, a pótlás külön csoportba került. A terjedelmes kötet (310 lap) igen sok értékes levél és versvariáns lelőhelyét jelzi.

AZ ENCSI JÁRÁS 25 éve a sajtó tükrében címmel cikkbibliográfiát adott ki az Encsi Községi-Járási Könyvtár. A repertórium a helytörténeti munkaközösségek segítségének céljával készült, s 1945-től 1972-ig dolgozza fel a helyi és országos lapokat. (A függékben néhány érdekes, régebbi cikk kapott helyet.) A bibliográfia első része az egész járásra vonatkozó közléseket sorolja fel időrendben, a második a községek betűrendjében (s ezen belül időrendben) tárja fel anyagát. A sokszorosított kötet tárgy- és névmutatóval zárul.

VERSEGHY FERENCNEK, a Szolnok Megyei Könyvtár névadójának életművét feltáró sorozatban ezúttal az *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae III. része* jelent meg *A magyar nyelv művészi felhasználása (I. szakasz)* címmel. A könyvtár jeles vállalkozását, a nagy magyar tudós latin nyelven írt műveinek magyarra fordítását és megjelenítését nem lehet eléggé dicsérni. A magyar nyelv törvényeinek elemzése a legkiemelkedőbb Versegny munka, s valóban érdemes a megismerésre. 1972-ben jelent meg előzménye, mely az első rész öt fejezetével a szerző nyelvfilozófiai és nyelvművelő nézeteiből, valamint a magyar nyelv rendszerének bemutatását szolgáló tanulmányaihoz adott ízelítőt. Ez az új kötet a stilisztikába, nyelvésztetikába, továbbá nyelvünk poetikai, retorikai és metrikai kérdéseibe ad betekintést úgy, ahogy azokat a nagy magyar tudós a múlt század elején látta. A sorozat szerkesztője Szurmayer Ernő.

A LEGÚJABB MADÁCH IRODALOM (1964–1972) bibliográfiáját tette közzé a Salgótarjáni Megyei Könyvtár. A válogatásban szereplő valamennyi munka megtalálható a könyvtárban, mely tekintettel a megye Madách-hagyományaira, tekintélyes gyűjteményt létesített a költőről szóló írásokból. A bibliográfia első fejezete a költő műveinek magyar és idegen nyelvű kiadásait, a második a róla szóló önálló köteteket, illetve — analitikus címleírásokkal — a gyűjteményes kötetekben fellelhető, továbbá a periodikákban napvilágot látott írásokat sorolja föl. A függelék azok nevét tartalmazza, akik a Madách-kultusz ápolásáért a Nógrád megyei Tanács által 1964-ben alapított Madách-émlékérmet megkapták.

AJÁNLO BIBLIOGRÁFIA PEDAGÓGUSOKNAK c. rölpap-sorozatának 7. számát jelentette meg a Szolnoki Megyei Könyvtár. A tantárgyi bontásban csoportosított rölpapokat a szakmai munkaközösségek részére készíti a könyvtár pedagógiai szolgálata.

MÉGJELENT AZ ELSŐ FŐVÁROSI mozgókönyvtár kötetkatalógusa. A kiadvány szerkesztői, Cziboly Józsefné és Kopré Judit a bibliobusz teljes álmányát dolgozták fel az 1972. dec. 31-i állapot szerint. A kötetkatalógus célja, hogy megkönnyítse a 15 000 kötetes állományból történő válogatást, amit a helyszűke különben megnehezít. A könyvtár speciális helyzetéből adódóan a címjegyzékből kiválasztott könyveket előjegyzik, és a tápraktárból meghatározott időben az olvasó rendelkezésére bocsátják. (Z. I.)

Felső képünkön: a vésztői könyvtár olvasótere. Lent: a zenehallgatók ülőhelyei és asztalai a fejhallgatókkal. Beszámolóinkat lásd a 663. oldalon (Gerő Gyula felvételei)

Ára 6,— forint